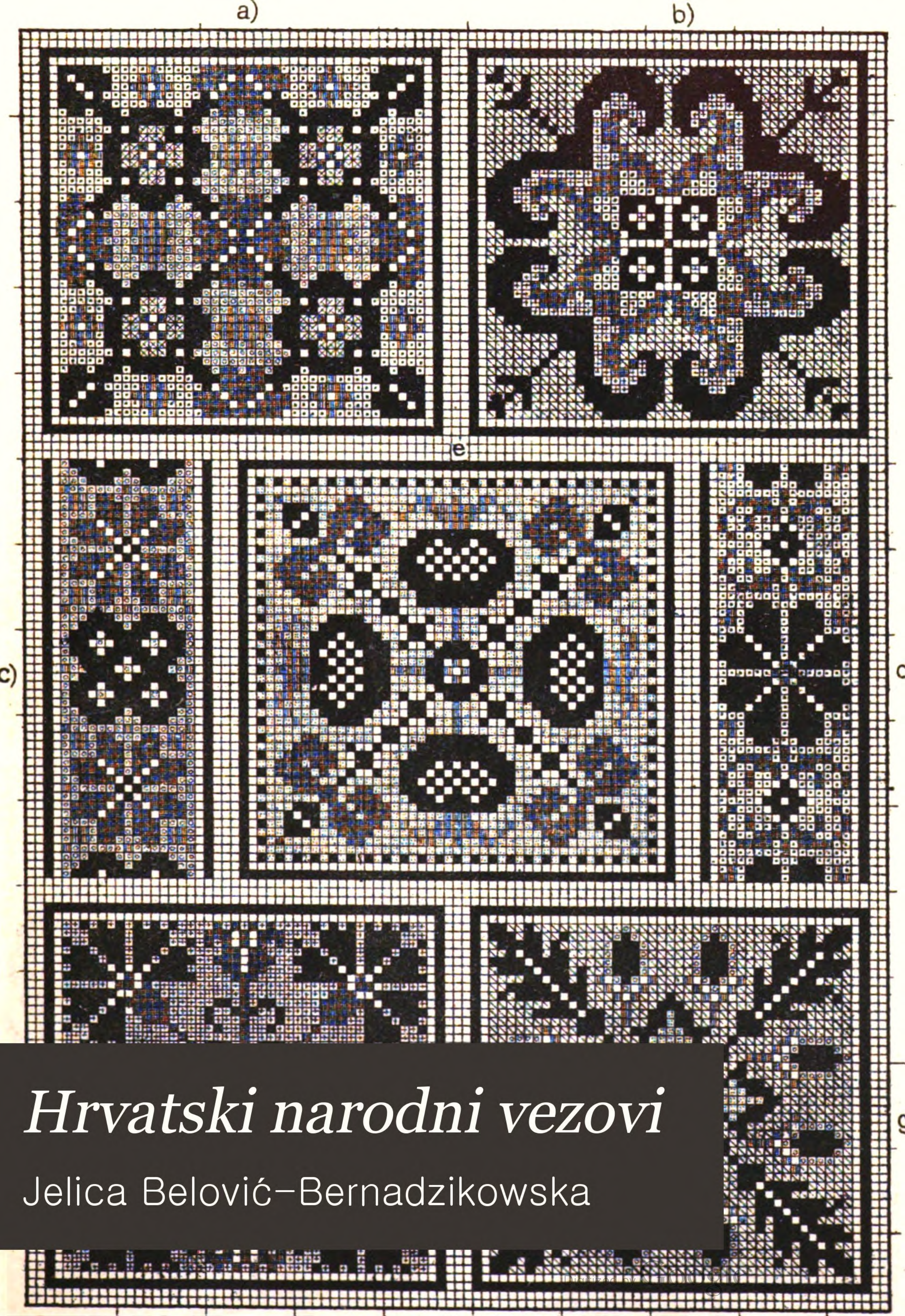
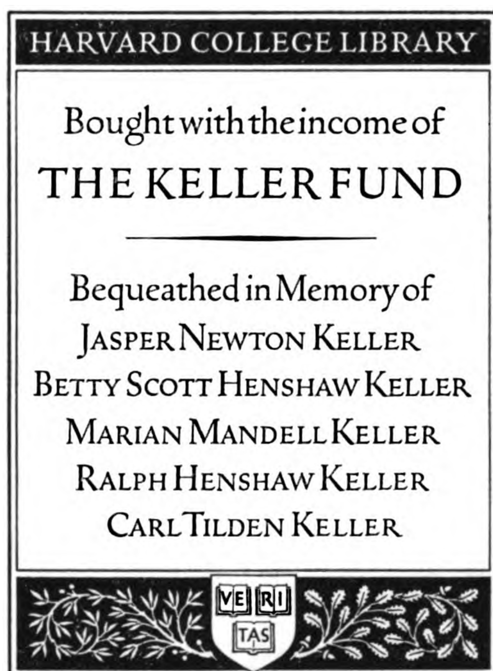

Hrvatski narodni vezovi

Jelica Belović-Bernadzikowska

HARVARD COLLEGE LIBRARY
Bought with the income of
THE KELLER FUND
Bequeathed in Memory of
JASPER NEWTON KELLER
BETTY SCOTT HENSHAW KELLER
MARIAN MANDELL KELLER
RALPH HENSHAW KELLER
CARL TILDEN KELLER
VE RI TAS

HRVATSKI NARODNI VEZOVI

NAPISALA:

(sa sedamnaest originalnih slika)

Jelica Belović-Bernadzikowska.

NAKLADA KNJIŽARE
LJUDEVITA SZEKLERA
U OSIEKU 1906.

Cijena K 3.—

HRVATSKI NARODNI VEZOVI

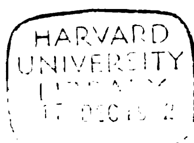
Napisala

(sa sedamnaest originalnih slika)

Jelica Belović-Bernadzikowska.

OSIJEK 1906.

Tisak i naklada tiskare i knjižare LJUDEVITA SZEKLERA.

HARVARD
UNIVERSITY

Visokorodjenoj, milostivoj gospodji

Idi pl. Novaković de Gjuraboj i Glina,

rodjenoj Stuart Stancliff,

odličnoj ljubiteljici naše domaće umjetnosti

posvećuje u osobitom počitanju ovaj skromni rad

autorica.

Beč, u proljeću, godine 1906.

Napomena.

„Tudje poštuj, a svojim se diči.“

U nas za čudo za narodne vezove i za narodnu ornamentiku slabo tko mari. Ne umiju ih cieniti. Ne umiju ih naći. A i ona šačica antuzijasta za taj predmet nije dosele bila kadra, da mu podigne vrijednost, a ni da ga svestrano prouči, te da širu publiku podpunoma i u velike zainteresuje za to naše dragocjeno blago. Već se je u više mahova počinjalo oko te zamisli raditi: ali je taj rad dosele još vazda ostao fragmentaran. Nije donio znatnijih rezultata. Javio se, i nestalo ga opet kô slučajno. Časopisi i dnevne novine donosile bi tek kadikad kratke vijesti o tome, koje nijesu bile kadre proizvesti jak dojam na čitav narod na sve slojeve i na sve krajeve, gdje naš narod živi. Poznata naša indolencija, poznata naša ovisnost od tudjine i tu je mnogo kriva. Na žalost.... Ovo ne poštivanje svoga, ovaj starogrješni naš nehaj u velike je kriv tome, što nam u mnogim krajevima lijepe naše domovine to blago u seljaka propada, izumire, gine, vene. Medjuto su se i zadruge već gotovo svuda podijelile, pa je i privredni položaj seljaka posve drugojačiji, nego prije. Danas žene i djevojke vele, da nemaju više ni vremena, ni volje, da vezu bogate vezove i vještački izradjenu, ukusnu rubeninu. Našoj vezilji narodni vez nije više tako drag, kao u staro doba. Tim je više dužnost inteligencije, da se pobrine za njegovo održanje.

* * *

Koliko se u nas zanosa i lijepih riječi potroši u prazne zdravice i u tutanj! Da smo polovicu toga uložili u rad oko rene-

sanse naše domaće umjetnosti iz ženske ruke, kako bi ona danas na visokim granama stajala!! —

Gdje nema zanosa, tamo je svaki rad polovičan, pa tekar valja onoliko, koliko imitacija onoga, što bi morao da bude. Šutite mi o tako zvanim „mirnim, trijeznim i hladnim ljudima“, (a pravo ih Njemac zove: „Duckmäuseri“,) oni ne stvoriše nikada novih pravaca, nego samo da im je doći na gotovo, oni rade pod devizom: „Tko da više?“ Sve što ovakovi rade, to je kao roba na licitaciji kupljena, tek pola cijene vrijedna.

I praktična vrijednost naše narodne nošnje i naših narodnih vezova tako je velika, da je zaslužila pošten zanos i visoku cijenu. Gdje naš narod ne veze više svoje odijelo, tamo je preotela mah: lijenost, nemar, pijanstvo, surovost i svakojake opačine. Vezovi su tako rekuć jamstvo, da još živi stari narodni ponos, stara dika i ambicija. Gdje žena ne mari za rad, nego bezposlena traje dane, tamo se širi tudjinština, tamo se kite tudjim skupljim perjem. To vrijedi i za činovničke krugove. Tako zvani „domaći“ posao brzo je obavljen, a onda u prosto vrijeme, šta se radi? Njeguje se „trač“ i drač, mjesto da se duh i ruka zabavi plemenitim vještačkim, često posve jeftinim (razmjerno) poslom. Misija ručnog rada ima dakle i više moralne ciljeve, ne samo u seljačkim, nego i u činovničkim krugovima, o tom nema spora. Samo da to hoće da uvide i naši mjerodavni krugovi, dobro bi bilo! Uz naše diletantske predstave i koncerte moglo bi se kadikad čuti i javno predavanje ili čitanje o narodnim vezovima i tkanjima za pouku širim slojevima.

U nas još nema ni knjige o narodnim vezovima za šire slojeve. Rado prihvatih ponudu vrle knjižare g. Szeklera, pa eto iznosim prvo djelo te struke u naš narod, a time se ujedno odzivljem želji premnogih rodoljuba za ovakovom knjigom.

U sto dobrih časova pošla u narod i pripomogla njegovom ekonomskom napredovanju! *)

Spisateljica.

---

*) Iz niza autoričinih studija o tome u nas tako kulturno-aktuelnom pitanju.

„Ljubi rode svoje preko svega,
Za njeg živi umiri za njega!
Po njem tebe svijet poznaje živa
Na njem ti se budućnost osniva!"

Petar Preradović.

I.

O važnosti i ljepoti naših narodnih vezova.

Kao što hrvatski narod ima krasne narodne pjesme i priče, tako mu je puna posve osebujnoga čara i njegova kućna umjetnost, njegovi divni vezovi i čitme. To mu pripoznaje danas čitav inteligentni svijet, a evropski i američki glavni gradovi jagme se za naše vezove, kao za najdragocjeniji nakit.

Šteta bi bila do neba, kada mi sami ne bi unapredjivali naše narodno vezenje, kada ne bi vadili kamate iz tog golemog i posve neiscrpljenog narodnog kapitala, — a što je najgore, - kada mi sami ne bi posve dobro i svestrano poznavali sve naše vezilačke tehnike, pa narodnu ornamentiku i njezinu dražesnu ljepotu.

Na žalost, mi zaista ne poznajemo ono, čime bi se ponositi mogli, čime bi se pomoći mogli, čime bi ubogi naš narod dobio bogato vrelo privrede; mi ne poznajemo našu lijepu narodnu umjetnost iz ženske ruke. Ovo nepoštivanje svoga, nabacalo je već debelu naslagu mraza na cvjetno polje naše nekad bogate domaće industrije.

Ovo nepoštivanje krivo je, što narodna umjetnost sve više uzmiče pred fabričkim proizvodima, što naša dobra seljanka danas „voli modi i robi iz dučana“, nego slikovitoj svojoj nošnji i radu svoje ruke. Našoj narodnoj vezilji vez nije više tako drag kao u ono zlatno doba, kada ona nije znala za drugu gizdu, nego za onu, koja je nikla izvlastite marljivosti, ni za drugo hvalisanje, nego za ono, što je raslo iz vlastite domišljate glavice, dok je „vezak vezla najdraža u majke“, dok je deset sela hvalilo djevojku, u koje su bili najljepši vezovi. Tako lijepi i čarobni kao da je djevojka „zrake sunčane u iglu udijevala, ili vezla sa žicama iz junačkih perčina“!

Skrajnje je dakle vrijeme, da se spasi, što se još spasiti dade. Da bi se ne samo naša inteligencija, nego i seljački krugovi ponovice stali više zanimati za tu našu narodnu dragocjenost, složila sam ovo nekoliko poglavlja na osnovu višegodišnjeg ispitivanja ove kod nas još posve neispitane struke. Dakako, da u tijesnom okviru ove knjige nije moglo biti sve onako opširno opisano, kako bih to željela, niti je moglo ući mnogo slika. No bolje išta nego ništa. Tko se želi bolje uputiti o što čemu, eno mu moje „gradje za tehnološki rječnik ručnog rada",*) a u lijepoj izložbi trgovačke komore u Zagrebu ima krasna zbirka narodnih originalnih vezova. Napis uz svaki vez, kao i katalog za tu zbirku složila sam sama, pa će čitači ove moje skromne knjige tamo lijepo naći originalne vezove za svaku ovdje napomenutu tehniku. Neka im je ovo prvo djelo te ruke u našoj književnosti prvi putokaz u bujnom, — ali već dosta korovom zaraslom — perivoju naše narodne kućne umjetnosti iz ženske ruke. Ako ta knjiga postigne tu svrhu, ja ću biti sretna: prvi je korak na svakome putu najmučniji, na utrvenoj cesti već se bez pô muke dalje hoda.

Današnjim svijetom ravnaju ekonomski motivi. Učimo i mi od većih naroda u tome pravcu. Nije rodoljublje u zvučnim i praznim riječima, u vikanju i u mržnji na tudjina; nego je u poštenom i pametnom gospodarskom radu. Ubog je i gô narod gotova propalica; ne stiskavajmo očiju pred tom činjenicom! Otvorimo seljanci našoj nove puteve zarade, novu ljubav za staru i starinom posvećenu nošnju, za stare prelijepe vezove i čitme; pa smo joj srce otvorili poštenom radu, novoj volji za život i za narodni ponos! Ne će biti nemorala gdje ne bude dangube; — ne će biti dangube, gdje ne bude „mode"; — ne će biti mode, gdje bude pameti, finog ukusa, pravog rodoljublja i prave narodne svijesti!

I u drugim zemljama radi se u najnovije doba o tom, da se uskrisi kućna narodna industrija, tako u Poljaka, Čeha, Slovaka,

*) Ovo je leksikon, što ga je bosanska vlada izdavala od god. 1898.—1906. u velicini od 600 strana vel. formata sa više stotina slika od hrvatskih vezova.

Njemaca, Rumunja i u drugih. Čitava je to utakmica naroda po izložbama svjetskim! A u toj utakmici divni će naši narodni vezovi zaista sjati najvećom ljepotom, najvećom bujnošću, najvećim originalitetom! Vrijedne domaće ženske industrije bijaše u Hrvata i Srba već u davno doba, jer postanje našeg narodnog štila siže daleko u prošlost narodnu. A zna se, da je hrvatska vezilačka umjetnost u keranju i u čitmarenju u 12. 13. i 14. stoljeću oplodila čitavu Evropu, naročito čitme francuske i talijanske, koje su kasnije stigle na svjetski glas i tudjim narodima donijele obilnu korist i privredu.

Ni krvavi ratovi, ni jadno stražarenje na granici Evrope nije ubilo našu narodnu vezilačku umjetnost, narod je pače našao utjehe u njoj, njegovao ju, pazio ju, razvijao ju i u nju ulijevao svu svoju poetičnu dušu, svoj zanos, svoju ljubav! A što nijesu mogli da ubiju krvavi ratovi; to će zar da uguši moderni dim tvornica?

Bila bi grjehota. Čuvaj mili rode blago svoje, njeguj ponovice sve svoje vezilačke tehnike i zašarke, zanosi se ljepotom narodnoga štila, a narodna ornamentika neka ti je najmiliji nakit i sveti amanet djedova! Umiljata hrvatska moma neka opet iz sve duše zapjeva lijepu narodnu:

Posijali četir' sloga
Konoplje i lana; —
Oj konopljo, sretna dana,
Kad si posijana!

II.

O vezilačkoj ornamentici u opće.

O, duboki osjećaju za domaću sreću i za kućnu marljivost, Tvoje je ime — Slaven!
Kopitar.

Našoj je vezilji prirodjena ne samo vješta ruka, nego i umjetnički smisao za vez, ona je i bez školske prinuke i pouke pokazala kud i kamo veću sposobnost za sve vrste ručnog rada, nego kćeri drugih naroda. Njezini radovi iznose čisti štil i ukusne ornamente, da im se mora diviti i najveća dama. Sjetimo se samo na ona rugla od vezova, kakovi su se i kod nas do nedavna radili po njemačkim žurnalima, na one bezbrojne jelene, pse, lovce, papige i druga stvorenja, navezena u neukusnim bojama i u oblicima, koji bijahu daleko od pojma ljepote!

Tko poznaje život pojedinih naroda, taj će lako razumjeti oblike, koje pojedini narodi kao zasebne iznose u svojim gradnjama, posudju i nakitu svome. Kao što je štil ili slog u govoru i pismu izraz ćudi pojedinca čovjeka, izraz njegove duševne sposobnosti, tako je i štil u zašarcima (uzorcima) ručnog rada umjetnički izraz nutarnjeg načina osjećanja i mišljenja pojedinog naroda u izvjesno razdoblje njegove kulturne povjesti.

Koji narod ne živi vlastitim načinom osjećanja i mišljenja nego se oslanja na drugi narod, taj nema ni svoga štila, svoje ornamentike, taj nije svoj. Zanimljivo je dakle pratiti razvoj vezilačke i nakitne ornamentike u pojedinih naroda. Posmatrajući čitav taj razvoj bolje ćemo naučiti shvatiti i cijeniti sve bogatstvo i svu ljepotu naše hrvatske ornamentike.

Već narodi, koji stajahu, — a i oni koji danas stoje — na najnižem stepenu naobrazbe, upotrebljuju nazubljenu i pužastu crtu u svrhe uresne.

Poslije su Egipćani i Asirci ove praoblike i pramotive nakitne razvijali još i više. Iz nazubljene crte složili su trokut i šiljak. U nove zašarke uzeli su i cvijet lotos, papirus, paomovu granu i perje nekih ptica. Na starim mumijama već se vide vrlo lijepi vezovi i obilni zašarci. A vezilačke tehnike naročito ove: krštačka i pošavna.

Stari Grci pošli su još dalje. U njih već bijaše čuvstvo za ljepotu, za ures i za razmjer vrlo napredno. Oni su ujedinili motive egipatske i motive istočne (azijske) umjetnosti, pa su svojim nakitnim oblicima dali idejalan polet. Ipak se i njihova vezilačka ornamentika još ograničuje samo na neke tipske oblike. Ponajviše su vezli talasaste crte, meandere, puževe, krune, palmete, ruže, zimzelen, lovor, bršljan, akantus; ali sve te oblike u najplemenitijoj čistoći i posve savršeno prikazano.

Baštinici Grka su Rimljani. Ali ovi svoju vezilačku ornamentiku već suviše bujno izgradjuju, te prenatrpavaju oblike i urese. Nema u njih dosta umjerenosti i fine jednostavnosti. Oni upotrebljavaju oblik „akantusa", ali čine to bez umjetničkog osjećaja, jer listove akantusa mehanički redaju. I geometrijske oblike upotrebljuju na nov način, imadu više vrsta meandera (vijuga), te raznih novih crta i kosica.

I stari Kelti doprinijeli su svoje k razvoju ornamentike. Zmijolika crta, crta uvijena i zavijena, to je njihov omiljeli zašarak u vezovima.

Iz pompejanskog doba imamo lijepe mozajike. Četverokutni oblik razvio se je dalje, javljaju se već i poredani šestokuti; dakle motivi za vez izilaze već bogatiji. Inače je pompejanska ornamentika puna samovolje, makar da nije bez duha.

Uslijed seobe naroda nastaje u razvoju nakitne vezilačke umjetnosti odulja stanka. Gube se posljednji ostanci rimskog

umjetničkog života, narodi osvajaći u vječitoj seobi kao da ne mare za nakit, za vez i za lijepe zašarke.

Samo bizantinska ornamentika živjela je i sada, a u njoj se stopiše rimski, grčki, i azijski elementi umjetnosti. Povjest je utvrdila, da su i Slaveni već tada imali vrlo lijepih vezova. Bit će, da su oni to svoje veziljačko umijeće donijeli iz svoje azijske pradomovine, pa ga, — naseliv se u Evropu sa velikom ljubavlju dalje njegovali. Slaveni nijesu išli za osvajanjem, povjest ih opisuje kao narod miroljubiv i poljodjelski, a takav narod taman i voli vezu i lijepu odijelu. Dok je German i Kelt osvajao i vojevao odjeven u životinjsku kožu, Slaven je (Vendi, Skiti, Vanahi) mirno obradjivao svoju zemlju, sijao konoplju i lan, gojio ovce i koze, a Slavenka je prela, tkala, (bez i ćilime), bojila vunu, te vezla i šivala bijele narodne haljine.

U petom stoljeću opisuje grčki kroničar Priscus „barbarke“ sa donjeg Dunava, (naime Slavenke), koje da su „vezle šarene boje u fino platno“.

Slaven je odavna počeo, da saradjuje na izgradnji ogromnog hrama evropske kulture, pa je na žalost kasnije morao mirni svoj život, svoju ljubav za rad i za kuću zamijeniti sa krvavim poljem; ali ne da osvaja, nego da brani i čuva — Evropu.

Proučavanje ornamentike i za to je važno, jer tim putem lijepo uvidjamo, da je u davno doba slavenski vez i tkivo, slavenska ornamentika služila kao uzor ostaloj Evropi, i uvjetovala svojim utjecajem razvoj sredovječnih štilova. Od Slavena kupovali su Germani, Italci i Franci tkiva, ćilime i vezove, pa su po njima obnovili ove vrste rada, razvijali ih dalje i više; dok je Slaven morao da straži njihove pragove i da nosi ime „barbar“; jer kasnije u prosvjeti natkrilişe oni njega, koji nije imao kada, da goji ljepotu, jer:

Otkud zlata, koji kruha nema
Otkud kitnje, koji ruha nema?

Bizantinska ornamentika njegovala je geometrijske likove u velike, iznijela novi lik, naime sastav od trokuta i šesto-

kuta u novom načinu, a dosele poznate vezilačke motive upotrebljavala je mnogo u raznim varijacijama. U Bizantu se je mnogo vezlo, mnogo kitilo. To je doba sjajnih odijela, bogatih plašteva i skupocjenih ćilima. Bizantinski i slavenski štil oplodio je čitavu zapadnu Evropu. Slaven je, - dok je živio miran domaći život ili život trgovački, primao utjecaje klasičke umjetnosti, naime Bizanta i Istoka, pa je iz tih utjecaja i iz bogate svojine, donešene iz azijske pradomovine, stvarao nove oblike, novu svoju, samostalnu i posve originalnu ornamentiku, koju je čuvao kroz stoljeća sve do u dan današnji, koju je sobom nosio na sjever i jug, u sve one zemlje i krajeve, kamo ga je odavna sudba donijela, pazeći ju svuda kao najmilije blago svoje.

Arapi i Mauri iznijeli su „arabeske" u ornamentici, naime bilinske motive fantastički isprepletene, ali često u lijepoj i ukusnoj razdiobi. Za vez „arabeske" nijesu baš najpodesnije, jer su pune uvijavanja, zavojica i sitnih kukica. Njegovali su i geometrijske oblike, naime osmokut sa šestokutom, vješto sastavljen. - Slaveni su poradi dugih vojna sa Turcima mnogo dolazili u doticaj sa nakitnim oblicima arapske ornamentike, a ipak u našem hrvatskom vezilačkom štilu imade razmjerno dosta malo tragova toga doticaja. „Arabeska" nema u nas nikako, a što se pojedinih oblika iz ove ornamentike tiče, ti su svi uzeti vrlo slobodno, svi su se namah uživili u naš štil, svi su nadahnuti duhom našim.

U 12. i 13. stoljeću razvijao se je u srednjoj zapadnoj Evropi romanski štil. Ovaj je mnogo uzimao u ornamenat trake ili vrpce, te zašarke sa mozajika iz mramora i stakla. Motivi za vez nijesu obilni, a nijesu baš ni ukusni. Vezilje vezu i slike po prirodi, slike iz ratova; ali te slike nijesu lijepe ni ukusne. U Franceskoj, Njemačkoj i Italiji razvija se u to doba i gotski štil. Gotike ima u vezenim pismenima, u napisima za crkveno ruho, te u motivima, gdje dolazi hrastovo lišće i granje, grančice bršljana, cvijeće maka, čkalja, čička i ruže. Vezu se i grbovi i razne figure u tim grbovima. Obilje ornamentalnih oblika je svuda znatno.

Istodopce javlja se u ovim zemljama i nova vrsta rada, naime kere i čitme, donešene iz Dubrovnika i iz starohrvatskih gradova. Starohrvatski vezovi ulaze sve to više u dvorove, kule i gradove srednje Evrope. Za doba Hohenstaufovaca sve do sredine četrnaestog stoljeća veze Njemkinja vrlo ukusne vezove, a Francuskinje imitiraju starohrvatske kere iz Dubrovnika i Dalmacije sa sjajnim uspjehom za doba Louisa XII., XIII., XIV. i XV.

U petnaestom i šesnaestom stoljeću za doba reformacije procvao je štil renesanse. Naročito u Italiji iznio je krasne ornamente, jer su se ovdje služili sa motivima iz antike. I Njemci njeguju taj štil, a zašarke im daju slikari svjetskog glasa kao: Hans Holbein, Albrecht Dürer, Michel Wolgemuth.

U zašarcima iz renesanse dolaze takodjer likovi predjašnjih perijoda ornamentike, a dolaze i novi, samostalno uzeti iz prirode, ali i ovi u slobodnom prikazivanju. Naročito se vidja ljepušno granje bilina a, ovo je složeno često i sa raznim motivima životinja. To su tako zvani „fantazijski“ ornamenti. Arabeska se razvija u razne nove „girlande“, vijuge, „festone“.*) Zašaraka ima veoma mnogo. Karakter ovih ornamenata iznosi sočni život u idejalnom izražaju, pa obiluje ljepotom.

Francuzi su kasnije iznijeli štil rokoko i barok. I ovaj nije bez duha, ali je i pun samovolje, te nije vazda ukusan. Donio je i mnogo neukusnih izdanaka, mnogo divljih grana.

Tamo početkom devetnaestog stoljeća, pa tako do godine 1860.—1870. vladala je u vezilačkoj ornamentici Evrope prava zbrka i velik neukus. Njemački žurnali najviše donose krstačke vezove sa zašarcima radjenim tobože po prirodi, ali do zla Boga nelijepim! Mnogo su se vezle i slike sa djindjama na papiru, naime slike andjela i svetaca. Lica su bila od papira naslikana, a odijelo vezeno u pravome ruglu od nagrdjena veza. Boje na tim vezovima bijahu strahovito nezgrapne i besmislene; ali takova je bila moda!

*) Hrvatski: grane, vijuge, vijenci.

Mnogo su kudili, pisali i ruglu izvrgavali te neukusne naturalistične radove, dok napokon prestade i njihova moda. Prionuše od onda i u modernom svijetu naročito uz narodne vezove. Uzeše vesti vezove po vezovima perzijanskih, indijskih i japanskih radova, uzeše po tim uzorima i boje skladati, pače i same tehnike izradjivati. U najnovije doba svanu pred očima Evrope i hrvatski štil. Danas su njemački, francuski i talijanski listovi puni naših ornamenata, dakako ne vazda pod pravim hrvatskim imenom; nego zbog lažne parade, nadjenu im lažno ime, bajage: orijentalni vez, perzijski vez, istočni motiv i t. d. A protiv toga valja da se dignemo. Ako već uzmu naše hrvatske ili srpske vezove kao uzore, onda neka i kažu: ovo je hrvatska utkanica, ovo hrvatski rasplit, ovo kera i t. d.

Nedavno se je javio i štil secesije u veziljačkoj ornamentici, pa engleski stil i bečki štil. Svi ovi dakako samo za vezove po pismu. Moda ih je uvela, moda ih već i odvodi, pa će ih i posve u kraj baciti. Narodni stilovi nijesu podloženi carevanju mode, pa za to i ne prestaju, vazda su lijepi, vazda dragocjeni. A pošto nikoji — zaista nikoji — narod u Evropi nema tako krasnih narodnih vezova kao što ih imadu Slaveni, naročito južni, to posve u tvrdo možemo reći, da je budućnost naše hrvatske vezilačke umjetnosti veoma lijepa, to posve lako možemo razumjeti, za što se odjedared moderni svijet toliko zanima, toliko oduševljava baš za naše hrvatske narodne vezove! Današnji je vijek - vijek umjetnosti, današnji inteligentni svijet umije cijeniti ljepotu i njezin blagoslovni, vječiti dojam, za to je i srce svoje opet priklonio davno zaboravljenoj narodnoj našoj vezilačkoj umjetnosti. I pitanje ženskog ručnog rada nije samo pitanje dangubice, nego je i uzgojno i obrazovno pitanje, nego je i pitanje ekonomno. Današnji vijek ne bi se smio zvati vijekom žena, kada se glavnoj ženskoj radji ne bi priklonila obnovljena i posve velika pažnja. Hrvatska je majka „za to i rodila kćerku, da je nauči vesti“, veli poslovica.

* * *

Od desetak i više godina amo javljaju se u dekorativnoj umjetnosti čitavog svijeta novi i novi motivi. Uzimlju ih iz kontinentalne flore i tako se sve više zapostavljaju paome, lotosi i akanti i ono nekoliko bilinskih oblika, koji prije bijahu rudo cijelokupne ornamentike. Uza to mijenja se od nedavna i poredanje i kompozicija ornamenata. Posve već napuštaju staru crtačku tradiciju: umjesto valovitih i pužastih crta upotrebljuju slobodnije linije, pače javljaju se mjestimice i duhovite dosjetke. I tako se je otvorilo slobodno i bujno polje mašti, koju ne vežu više tako kao prije okovi historičkih slogova i oblika.

Pokret taj sa zadaćom obnoviti dekorativne motive i oblike oduševio je sav naobraženi sviet. Ishodište mu je u Engleza, tih modernih uzora za fino shvaćanje i uživanje ljepote. Tu su Crane, Marris, Burne, Day i drugi sakupili oko sebe oduševljen zbor, koji je u dekorativnoj umjetnosti revnošću i radinošću otvorio novu eru.

Francezi i Njemci drže se medjutim još strogo tradicije pojedinih razdoblja u narodnom slogu; ali i med njima već ima apostola novog smjera, koji neki već smjelo nazivlju slogom dvadesetog stoljeća. Pa kako je naša narodna ornamentika veoma u skladu s tim novim modernim strujama, to iznoseći ovu radnju, mislim, da udovoljavam ne samo rodoljubnoj dužnosti, nego i zahtjevima sadanjeg modernog duha u obće. Za to od sve duše želim, da se naša publika što više oduševi za ovo zanimljivo pitanje.

Ele, zora puca i našoj domaćoj dekorativnoj umjetnosti.... Naši vezovi, naša tkanja, naše čitme i naši slikoviti narodni kostimi mogu se i s tog stanovišta punim pravom staviti o bok narodnim proizvodima drugih naprednijih naroda. Kako je to ponosito uvjerenje! Zar ne?

III.

Hrvatski vezilački štil.

Naš vezilački štil karakterizuje nas više nego išta kao zaseban i posve svoj narod. U njemu nam se otkriva zasebni način, kako su naši stari gledali svijet, kako su oni doživljaje oka i duše svoje očitovali, kako su rasli, sazreli i razvijali se u gledanju i poštivanju ljepote. Naša je ornamentika golema slikovnica duše narodne, a ta duša je: duša dobroga blagoga i čestitog naroda, to je duša posve individualna, umjetnička i bogata.

Motivi za narodni stil odlikuju se velikom obilnošću i raznolikošću. Djevojka pjeva:

„Navest ću ti srce iz njedara
Jer te moje nikada ne vara"

Narodna.

Oslonimo se smjelo i odano na blaženo doba dobre tradicije, kako nam ju namrieše stare bake, pa odatle izvodimo sretan razvoj vlastitog štila! Ne dajmo, da nas premame nečiste, prazne imitacije tudjih štilova ili tudjega neštila. Nema tu nekada ni osjećaja, nema smisla; nego je često sama najapsurdnija barbarija ukusa, sama laž i uvijavanje, protiv koga prirodjeni dobar ukus izobražene dame mora najenergičnije da protestira.

U pravom, čistom, originalnom našem domaćem štilu ima neka fina, srdačna ljepota, neka naivna, ni mrve ne izvještačena milina, ima nešto tako prirodno i jasno, što se taman podudara s modernim formama života i umjetnosti. U našim motivima za vez vidi se blaga i pitoma ćud naše žene, tu se odrazuje njezino poetično i posve originalno čuvstvovanje, njezin vedri, sjajni pogled

na život; ali i njezin slatki, čeznutljivi „mol“, onaj isti, koji je tako pikantna osebina narodnjeg pjevanja.

U hrvatskom štilu je velik dio individualiteta narodnjeg. Čuvajmo se, dakle od neplodnog i nepotrebnog podražavanja tudjinštini. Šta će ona nama? I naša bi narodna ornamentika mogla da bude ugodan ton u divnom akordu umjetničkog sklada i ljepote, koga zovu modernim dekorativnim štilom, a neki i slogom dvadesetog stoljeća.

Kad se u našim školama, a i u našoj inteligenciji bude više težilo za umjetničkim gledanjem i shvaćanjem ljepote u opće, kad se više i oduševljenije budu njegovali narodni vezovi, onda ćemo moći i mi reći, da se polaže osnova hrvatsko-srbskoj dekorativnoj umjetnosti. A to je pitanje, koje nije samo kod nas aktuelno.

Naš se je hrvatski vezilački narodni štil organski razvijao iz narodnog života i po tome je s ovim životom kroz stoljeća i stoljeća donekle mijenjao i umnožavao svoje motive i oblike, ali je svoj tipični karakter održao kroz vjekove, pa tako nam ostadoše očuvani i u vezovima nekoji uzorci i njihovo nazivlje još i iz mitološkog doba.

Naša narodna ornamentika prošla je u svome razvoju bez sumnje kroz tri razdoblja:

I. mitološko.

II. kršćansko.

III. moderno.

Ogledajmo ih redom, bar u koliko se to po dosadanjem ispitivanju može.

I. Mitološko razdoblje.

U ornamentici nekih naših starih ćilima, vezova i čitme iz Srijema, Posavine, Slavonije, Dalmacije, Srbije, Bačke i t. d. vidi se, da su vrlo starog porijekla, nekima je možda ća Misir kolijevka, u drugima opet ima indijskih tragova, tragova Vede. Figure u nekim vrlo starim zašarcima nose simbolski značaj. Ruža n. p. znači djevojka, ruža u vrču — mlada žena; — jelen

mladić: — orao = kralj ili veliki junak: — sôko = mudrost i opreznost; — labud = kraljica ili otmena gospodja; bepka = radjanje; — plovka = putnik; — pila = snaga; strijela = brzina; kokoš = kućevnost; — češalj = čistoća; — guska = glasnik; — tri ptice sa krunama na glavi = božanske duhove; potkova = sreća; cvijet = mladost; — jabuka = zdravlje i t. d. Prije pedesetak godina još je bilo starih baka, koje su sve te oblike umjele tumačiti kao kakovi egiptolozi jeroglife. U našin vezilačkim motivima ima oblika uzetih po prirodi, ali su ovi vazda štilizovani, ne prikazuju nikada predmet sam, nego samo simbol predmeta, a ima i obilje geometričkih likova vješto složenih, da se upravo čuditi moraš, otkle našoj seljanci toliko umijeće u slaganju i udešavanju geometričkih oblika, a da nije špecijalno izučavala geometrije i njezinih zaista mučno složenih zakona. To su očevidno ostanci nekada veoma velike slavenske kulture u narodu vjerno očuvani i poput svetinje od koljena do koljena predavani. U geometričkim zašarcima ima svih vrsta oblika, počam od trokuta pa do kruga, tu su pravocrtne i krivocrtne, oble i ravne crte upravo divnim umijećem složene u slike. Pače i u istim geometričkim zašarcima ima simbolskog značenja, naročito u onima, koji su zajednički u sjevernih i južnih Slavena, te koje i danas gotovo posve jednako vezu: Česi, Malorusi, Sloveni, Srbi, i Hrvati. Stare slavenske čitme i kere sačuvale su nam nekoliko takovih, upravo značajnih ornamenata. Čovjek mora da pomisli, da su stari Slaveni u tim čudnim i tajinstvenim likovima svojih vezova možda očuvali tajno, prastaro slavensko pismo, tajne svete rečenice, kuke i zavojice, zapise, poslovice, blagoslove i uspomene, jer inače je zaista teško razumjeti, kako su se isti ovi prastari ornamenti vjerno mogli očuvati sve do danas, ma da su većinom radjeni u tehnici veoma sporoj, mučnoj i vještačkoj.

Staro narodno nazivlje za naše vezove takodjer nam je dokazom, da su naši djedovi nekojim svojim vezilačkim ornamentima pripisivali mističnu snagu. N. pr. nazivi „stopa“ i „nastup“,

to su zašarci sa starih vezova, a te riječi znače zle duhove. Otuda veli naš narod i danas: „Nagazio na zle stope“! — „Spopao ga nastup“! Ima i zašaraka, koji se zovu „morice“, pa „dobrice“, „kozje noge“, „devet tilsuma“, djavoljevi papci“, „vilino oko“ i t. d. Takove ornamente vezli su na gubere i ponjave, kojima bi pokrivali bolestnike, ili na marame za djevojke od uroka ili na one, koje je metao na se junak na polasku u boj. Evo narodne pjesme:

„Pa mu dade od zlata maramu,
Da je sebi sapne oko vrata,
Što je na njoj do devet tilsuma (tajna sila.)
Da ga kuršum (tane) primiti ne može
Ni grdne mu rane načiniti“.

Takove zašarke rezali su i na kućne rogljeve, dovratke, na oružje, na dječije kolijevke i na tanke drvene pločice, koje su oko vrata nosili kao amajlije protiv zlih duhova. I danas još u nekim krajevima nose „uročice“ oko vrata, a u dječije ruho vezu „vilovsku nogu“, da dijete čuvaju dobre vile ili „dobrice“.

Simbolski značaj ornamentike gubi se u novije doba sve više u narodu.

II. Razdoblje kršćansko.

Kršćanstvo je u narodnu hrvatsku ornamentiku unijelo crkvene znakove, a da narod ipak za to nije zabacio ni starije svoje vezilačke oblike. On je umio divno staro i novo stopiti u nove skladove i u nove slike svojom vanrednom vještinom i domišljatošću. Narodna ornamentika u svim svojim detaljima ne može ostati vazda ista bez dodataka i novih izdanaka, niti se to od nje smije tražiti. Ama traži se: da se kći ne odreče matere, da se tipična ljepota narodnih umotvorina u zasebnosti svojoj održi od tudje neumjetničke i nespretne primjese, prikrpine i mode, koja joj ne pristaje. Ona se mora da razvija sama i slobodna u duhu svoga vremena.

Kršćanstvo je u našu narodnu ornamentiku unijelo oblik krsta i ovaj tu sada vlada u svakome položaju: kao sredina zašarka, kao okomit krst, kao položen, kao niz krstova ili kao dvostruk krst, ili usred kruga, četverokuta i u drugim svakovrsnim kombinacijama. Uz krst vidjaju se i drugi novi oblici zapadne i istočne crkve, a s njima se množi i ornamentalno nazivlje, kao: ripide, trikile, putir, crkva, tornjići, kule, jagnjušci, jagnjušci dupli, božje oko (u trokutu) zvijezde, golub sa paomovom granom, masline list, jajoliki zašarci, slovo Salomunovo, ime Isusovo, pismo M. (Marijino), kalež, srce (srce Isusovo) i t. d. Dočim Njemci i Francuzi toga doba rado vezu čitave svete slike i prizore iz evandjelja — dakako nespretne — hrvatski stari vezovi ne iznose ništa te ruke. Hrvatska vezilačka ornamentika (a tako i ona ostalih Slavena) ostala je u granicama stilističkim, nije nikada nastojala, da iznese naturalističke slike. Staro crkveno ruho očuvalo nam je dragocjenih i nada sve divnih kera, čitmi i vezova na oltarnicima i na misnom ruhu; ali nigdje u tim vezovima nema ljudskih likova, nigdje nespretnih, nezgrapnih oblika, kruto ukočenih linija ili neprirodnih crta kao u vezovima drugih naroda iz istog razdoblja.

Krvave vojne, — naročito krstačke i turske — donijele su opet nove oblike u našu ornamentiku, a s njima i novo nazivlje, kao: puška, topovi, taneta, noževi, kolica, bubnji, kutijašice, krune, lovor, sablje, bodežići, šljemovi, bauci i t. d. Ipak su i ti novi oblici opet podjednako i skladno poredani u otmenoj jednostavnosti. Ovo važi naročito za našu klasičnu ornamentiku od prilike do god. 1830. i 1848. Narodna osobenost elementarnom snagom probija iz dubokoga vira narodne duše, ma se u njoj našli i strani utjecaji.

III. Moderno razdoblje.

Sa vojništvom zavladala je i veća sloboda u drugovanju muških i ženskih, počinje slobodnije ašikovanje, a moma veze:

dikino oko, dikin brk, carevu bradu, biserovu granu, gradske kapije, srceta, babine prste, pečate kubure, slovca, babine zube, uzdu rešmanliju za konja milog vojna i t. d.

„Kako jašu kotarski serdari:
Rešmanliju uzdu (svu navezenu) udario,
Rešma pala do pô stremenluka".

Nar. pjesma.

Što je guslar za narodne pjesme, to su pojedine osobito darovite žene ovoga doba za narodnu žensku rukotvorinu. Narod ih zove „mustratorke" već po njemačkom „mustra" — zašarak. One smišljaju nove uzorke, u njih je intuitivna snaga za taj posao, one su čuvarice zasebnog tipa ornamentalnog, u njihovu ruku će da se pouzda čitavo selo. One izmišljaju i nove tehnike, nove varijante, nove načine izrade u duhu hrvatskoga štila. Ovaj štil je poezija njihove duše, one ga njeguju i paze divnom nepogriješivošću i čistoćom. Naveze li neko nov zašarak slijepo uzet iz turskoga ili iz drugog naroda, one to namah dušom osjete i strogo viču: „Ovo ne valja"! Pa će onda sjesti i dotle ne će mirovati, dok onome tudjinčetu nijesu ulili hrvatsku dušu, t. j. dok onaj zašarak nije slobodno prekrojen, tako da pristaje u krasnu kitu našeg ornamentalnog cvijeća. Mekanički, šablonski i slijepo naša narodna vezilja nikada nije uzimala ništa iz tudjega luga. To joj duša ne podnosi. Dok u njezin dom nije dunuo dim tvornica, jeftinoće, šarenila, i mode, — našla je ona instinktivno, kako će svoje radove udesiti strogo po štilu, čisto u hrvatskom duhu. Stari vezovi jasno nam to pokazuju. Tu je najfiniji ukus, birana harmonija, dražesna zasebnost i umiljati, vrlo zanimljivi originalitet. Ima zašaraka jednostavnih i čednih; a da ipak nijesu oskudni, ima ih bogatih, vrlo kompliciranih, a da ipak nijesu prenatrpani, neukusni. Na primjer svatovske haljine u narodnim pjesmama, s kolikom ih ljubavlju pjevač opisuje!

Kako se je l'jepo opremila,
Daj dva oka, da se nagledaju!

Više zlata, nego b'jela platna, (t. j. sam vez)
Potkićena sićenim biserom,
Pa te fine gaće čiftijane:
Do koljena vuci i bauci, (t. j. obilje figura i raznih oblika)
Od koljena orli i gavrani,
Više zlata, nego b'jela platna,
Na sve strane svjetlost udaraše i t. d."

Koji su dakle tipski, koji su najmiliji oblici našeg hrvatskog štila, kako nam ga moderno doba iznosi?

Ima ih veliko obilje. Stilistički obradjeni oblici iz domaćeg bilinstva (posve malo iz životinjstva), a od ovih kao da su vezilji najmiliji: lale, karamfili, borići, jelice, jabuke, ljiljan, kruške, listovi (pojedince i preraznih oblika) grane, pupovi, divlja ruža (šipak), bobice, djulići, jagode, žir (plod i list, ali gotovo nikada oboje na jednom ornamentu, nego plod uz karamfil, a list sam o sebi) i t. d. Geometrički oblici osnov su premnogim zašarcima, a od ovih najviše onih, koji izviru iz logike tkanja i „veza brojem". „Meanderi" su za to vrlo omiljeli ne samo kao „okolica", nego i kano plošni ornamenat za sredinu. Narod ih zove „vodice". Svi narodi, koji tkaju i pletu imadu u svojoj ornamentici „meander" na pâsovima, trakama i ćilimima, pa se je taj zašarak obilno proširio i u onim narodima, kojima se nikako ne može dokazati, da su bili u ikakoj svezi sa Grcima. Nije dakle posve pravo, da se obično veli grčki meander ili „à la grècque" ornamenat. I stari Egipćani, Indijanci, Kitajci, Meksikanci, paće i ostrvljani iz južnog mora imadu taj zašarak. Nijesu ga dakle ni stari Slaveni baš od Grka morali uzeti, nego je i u njih mogao biti samostalna izvora. U arhitekturi Grka, naročito u dorskoj vidja se meander vrlo često i označuje traku ili spojku, a na musivičkim podovima Pompeja ima ga takodjer i to poput okolice ili poput punog ornamenta, koji se plete po čitavoj plohi. Tada su ga stari zvali i „labirint".

U slavenskoj je ornamentici topli dah slavenskih krajeva sa žarkim njihovim suncem, sa obiljem voćaka i cvijeća, sa pjesmom

i smijehom, sa bojnom krvlju i ognjem i sa čitavim čarom slavenske priče i poezije. Ona je lijepi, originalni, bujni i dragocjeni:

bus posebnog svoga cvijeta
u naroda silnoj smjesi.

Takovu ju moramo i mi da očuvamo od tudjinske natruhe, kako nam ju očuvaše djedovi naši.

IV.

Tehničko nazivlje.

U struci ručnog rada u nas Hrvata (i Srba) vlada veliko nepoznavanje i još veća nejednakost tehničkog nazivlja. Novo vrijeme unijelo je iz tudjine novoga tkiva, novoga pribora i novoga odijela, za koje narod ili još nije smislio imena, ili ta imena nijesu sveopće poznata; pa se onda strani nazivi bane i šire po našoj domaji i kvare bogati i milozvučni naš jezik. A to nije potreba, kraj ovolikog jezičnog našeg bogatstva za svaku struku, a osobito za struku ručnog rada.

Sve vrste vezova, tkiva i odijela obiluju tehničkim nazivljem i to ne na silu kovanim, nego čisto narodnim. U svome leksikonu („gradja za tehnološki rječnik ručnog rada“), pribrala sam kroz mnogo godina sve tehničke narodne nazive, koje sam još iz ustiju seljanke-vezilje čula, jer se ti nazivi vrlo naglo gube u narodu. Ovdje ću nanizati samo one nazive, koji (većinom) dosele još nijesu nigdje zabilježeni. Želim, da i ovaj mali rječnik bude neka cjelina kao i to: da pripomogne raširivanju hrvatskih posve izvornih tehničkih naziva u struci ručnog rada.

Slike ostraga — prikazuju u glavnom tehnološku klasifikaciju hrvatskih narodnih vezova.

Ačermica, f., ječerma iz Konavlja. Ein Figarojäckchen.

Aiguille motivi, pl., vez na struku plesne haljine, može da se radi u štilu rokoko, a lijepo je i na (Velourchiffon) kadifeli tkivu. Aiguille - kera na iglu. Nadelspitze. (izg. egül).

A jour, m., vez šupljički (Izg. ažur).

Ajouriert, adj., ažurovano, sa ažurom ili raspletom iskićeno (rublje, haljine i t. d).

A la damier, adj., vez kockavi, **Damenbrettstich.**

Alaj-bajrak, m., iz narodne pjesme: „nad njima se alaj-bajrak vije, na barjaku srebrna čelenka, od dvadeset i četiri stuba, na čekrk se za barjakom vije; na čelenki tri sta trepetljika; kad s' obrne na čekrk čelenka, stoji jeka tri sta trepetljika, kako listak, kadno vetar duva". Vuk.

Á la Macaroni, adj., značilo je 18. stoljeću u Engleskoj ono, što danas znači fićfirićtvo, Gigerl, Stutzer, (po nekom otmenom Londonskom klubu).

Alençonspitze, f., Alesonska čitma. Vrlo lijepa vrsta franc. čipaka. — **Chantilly la vogue,** zovu čitmu nalik ovoj. Izvor ove čitme je starohrvatska kera iz Dalmacije (XII. stoljeće).

Aljetno, adj., kleider-artig. Naziv u Arbanasa. „Onadar traži kamena, da svaki gost može sjest tako, - aljetno što su imali, metnuli su na stolice i na kamenje za gosta" . . . . (vojvoda Marko Miljanov Drekalović).

Alliance-Broche, f., (izg. aljans broš). Moderna pafta za gospogje, složena od dva komada, koji leže duguljasto u vodoravnom smislu.

„Alphabet orné", n., ein Blumem-Alphabet. Vidi djelo: „Festons und dekorative Gruppen". Abeceda sa cvijećem. Za vezenje.

Ambrelin, m., Kišobran. Naziv iz Trebinja. Ovako vele naročito Župljani.

Ampamuk, am-pamuk, m., pamuk neopreden. Mi smo tebe ruho sakupili, crne zemlje i zelene trave, am-pamuka i b'jela tulbenta. Broz-Ivaković.

Andél Anton: „Das polychrome Flachornament", Elemente des pflanzlichen Ornamentes". Zbirka krasnih motiva i uzoraka za crtanje i za vez - Verlag, Waldheim, Wien.

Antipendium, m., lijepo vezeni crkveni (katol.) oltarnjak,

Anžule (spone) pl., od zlata na nogavice od gaća. Naziv iz Splita u Dalmaciji. Tu se čuju ove narodne zagonetke: „Ozdol kusam, ozgor se i ne zna"? (Žena, kada vunu prede), — „Šarena krava pri strani stala"? (Pregača).

Angjaci, pl., pleteni (na kuku) umeci. Einsätze. Biće da je taj naziv (u okolici Ključa): postao od njemačkoga „ajnsaci„ angjaci. — Umetak, ušitak.

Aplikacija, f., vez. Ima je više vrsta: aplikacija obična, nalijep; vez na umete, riza vez, gradja na izreze; — terzijski vez; — kožuške kožne aplikacije; — aplikacija sa ovtokom od sindžirca, — aplikacija ovtočena gajtanom od srme ili zlata ili vunenim gajtanom, aplikacija ovtočena obametom svilenim po svili ili na ćohi; — aplicirane čitme „appliques" i t. d.

Applique-Spitzen, pl., čitme složene i vezene u aplikaciji. Ima ih i strojem radjenih, (izg. aplik).

A quatre épingles, to znači: odjeven kao fićfirić ili kicoš. (Izg. à katepengl). „Dass es knapp an das Gigerlhafte streift".

Arč, m., naziv iz Konavlja. „Rukavi se mogu navesti sa svim arčom ili bez svega arča". Tako vezu skute konavljanske.

Argutlica, f., naziv u Konavlju. To je sa stative u Konavlju.

Atama, f., japanska frizura za svečane zgode. U djevojaka: kosa se očešlja posve napeto, tako da ih od toga glava i zatiljak boli. U pojedine smotove (Schöpfchen) kose upletu šarene svilene ili pamučne trake i ture duge igle sa koraljnom kugljicom ili sa kornjačinim vrhom. Žene ne očešljaju toliko smotova kao cure.

B.

Babec, m., klupko debeloga špaga, ili palingar; vrlo dugo, (na otoku Krku).

Bach, E., novi vezovi u starom štilu, 12 tabla sa tekstom i mnogo manjih slika (in 4°). I. i II. dio, (u franceskom i njemačkom izdanju). Naklada: Dornach (Alsace).

Bagazia, f., sjajno madžarsko platno.

Barak, m., vrsta vunena zastora, vrlo je težak u turskom štilu uzorkovan (šaran). —

Barbeta, f., uže. Naziv iz Dalm. Primorja u Lastovaca.

Barbeža, f., (u Risnu) ženska kapa (šamija, a pod njom kapa od crvene ćohe, po tom bijela mahrama). Broz-Iveković.

Basma*, f. svako tkanje, što se može prati, Waschzeug, Waschstoff. (U Ključu). Neki vele i tome „kamrika".

Basmilet, m., narodni ornamenat (vrsta kolica) za vez.

Bastrma šupljik*, m., naziv iz Skoplja za ovaj rasplit, što dodje oko čevrme, oko rukava košulje, oko jake i t. d.

Baučica, f., gornja strana na motovilu.

Bavela, f., to je (u Boci Kotorskoj, — Dobrota) svila, što se dobiva od nutrnjih niti svilčeve čahurice. Od nje su se pasovi tkali.

Bedena, f., vrsta tkanja narodnog (iz Vrbnika na otoku Krku).

* Sa zvijezdicom označeno nazivlje govori se ponajviše u Muslimana iz Bosne; ali i u našeg naroda drugih vjera.

Bezovi hrvatski i srpski. Jesu ovi: ćenar, dugalija, šarka, biser-niza, melez, bez od četiri nite, meležnjak, debeljaš, burundžuk, tirabez, aladžak, kafaz, boranac, kutijašica, oplata, sadeluk, pod vez, rilj, iverbora, santrač, uzvod, šarenica, bora, svilenac, upredenac dvostruki, tančica, šibaš, divlji ćenar, prutanac, šipkanje, šajak, muligin, garca, zlatobez, jablansko, uzubac, bez čisti, bez polutan, bez odnik, bez dereklija bez hasure, bez srednji. To su obična platna u dva nita; ali imade platna, koja su vještije otkana, ta su: legutačko, lensko, sitni bor, borano, ubjerano, žirići i t. d.

Bič kose, m., naziv na Grudi u Dalmacijj. Ovdje vele: Ako kod češljanja ostane „bič kose" (Eine Haarsträhne) naprijed, umre neko, koga puno ne žalimo, ako otraga - neko, koga ćemo puno žaliti. U Slavoniji vele p r a m kose, čuperak kose, a u Bosni č u p a.

Bičevi, pl., ono što kao čupavo ostane na vuni i na pamuku, ako nije vrlo pomno opredena. Naziv iz Ključa.

Bijeli poslovi, pl., W e b e r e i e n. Naziv iz Otoka. Ak. zbor.

Bijelnica, f., naziv za starinski konavljanski vez. Vezovi crni.

Bilježiti, v., bilježi se, ili „bilježine", nakitni zabodak na gradji zobuna u Zablaću, kotar Ključ. Vidi popletić. E i n a u s z w e i b u n t e n F ä d e n g e f l o c h t e n e r Z i e r s t i c h. Služi za medju, izmed dva razna urneka (R a n d a n g a b e o d e r G r e n z e z w i s c h e n z w e i B o r d u r e n), ili ga vezu u sredini ognjila (urneka od veza popletića). Raznim vrstama ukrasnih zabodaka vrlo je naša vezilja bogata i domišljata.

Biljugavo*, adj., lichtfärbig gesprenkelt, n. pr. latak, bez i t. d.

Bilo-bez, m., naziv iz Rejzovića, kotar Ključ. Bez koji je bez uzvoda i uzorka, čisto bijel, za vezenje dobar.

Biserac vez, m., ornam. znači suze i žalost.

Biser-niza, od dva zubca, f., narodni bez sa šipkama. Dvije šipke po dvije žice od tire ili sakaza u tankom tiftiku. Vrsta ćerećeta. U Ključu taj bez Turkinje još mnogo tkaju, a i Srpkinje i Hrvatice po malo.

Bječve iz Konavlja. pl., uz rukavice narodne to je pletivo narodno u Konavlju.

Bjelina bez*, m., tanki bez (šesetnjak) bez redaka, jer ako su reci zove se „ćereće ili ćenar". Po „bjelini" se veze v a l a ili se veze z l a t o v e z, pa se onda čini kao da je sred veza umetnuto gušće platno, tako to umiju udesiti. Naziv u Srpkinje iz Ključa.

Bjelivo, n., narodni naziv iz Djakovštine. Milko Cepelić (narodna tkiva i veziva) veli: „Pustite maštu, da sanja, kako nam je narod tankoćutljiv, kako neiscrpiv u vilinskim ukrasima odiva i „bjeliva" svoga".

Bjelopasac, m., nošnja hajdučkog arambaše u Dalmaciji. Bjelopasac je iza pripašnjače.

Blache-Stickerei, f., vrsta modernog pariškog zlatoveza, kojim kite gospojinske haljine. Zovu ga i Lamella-Stickerei.

Blizni, p., ako na tkalačkom stanu, t. j. na kotlacu nijesu dobro nitke navezivane, naime jedna gore, a druga dole, — to su blizni.

Bocanje, n., Stecharbeit.

Bod, m., eine Art Stickerei. Bodački vez. Broz- Iv.

Bojica, f., ein Färbemittel. Naziv u seljaka, kotar Jajce, Bosna.

Bombak, m., nakit ženski iz bronca, naime nakit iz predistoričkog doba.

Bombasel, m., bijelo pamučno platno debelih nitki, vrlo je jeftino, a osobito podesno za ubruse, jer se lako na oba kraja izrojtati dade, pače mogu se sa pô muke načiniti i kompliciranije čvorićima uvezane rojte.

Borano, adj., faltig, bez narodni.

Borići, pl., vezilački ornamenat. Simbolski znači: čast, bogatstvo, sreću u poslu, veselje, obilje. Taj ornamenat stoji u svezi sa kultusom drveta, običajenim kod svih istočnih naroda, pa i kod Slavena. Vidi slika.

Botunače. pl., naziv nar. vez. ornamenta iz Poljica.

Brageše, pl., hlače u Vrbniku na otoku Krku.

Brandenburški vez ili nakit, m., Possamentrieputz. Taj nakit grade od zagasitog bijelog gajtana, tkanog na ojmice ili pupice (Pikots), zatim od istomanjastog šujtaša i krupnog sukanog ibrišima. Listiće za likove uzorka izrežu iz mahovasto-zelenog satin-mervejea. Neki se likovi kroje i iz bijelog tafta, pa se pošiju gajtanom, a dopunjuju „katorima“ od ibrišima. Ružice od tafta i obamitanih koluta. Taj je vez vrlo lijep.

Breskve, pl., vezil. ornamenat. Simbolski znače: zdravlje, ugodnost, ljepotu.

Brisača, f., bijeli peškir u Slavena, takodjer i ubrus.

- **Brnica**, f., (ce) mindjuše. Naziv iz Dalmacije. (Boka kotorska). Ohrringe, Ričine, naušnice.

Brodski narodni radovi, pl., (iz okolice Broda u Sl.) Amo pripadaju: spljetovi, ljesice, „šlinge“, grane, „eklovanje“. Rade po čisto narodnim motivima; ali nazivlje je tudjinsko, eto — kako se vidi.

Brojni vezovi, pl., naziv iz Slavonije. Isto i vezovi brojem. Vidi vezovi brojem

Brojem vezovi, pl., to su one hrvatske vezilačke tehnike kod kojih valja nitke tkiva brojiti izradjujući šzašarke; — naime: krstački vezovi, pošavni vezovi, keranje i čitmarenje. Vidi vezovi po potpisu ili vezovi po pismu.

Brijest, m., list kao vezil. ornamenat. Simbolski znači veselje.

Bruseljski gobleni, pl, osobito stariji od senzacijone su vrednote. U Beču n. pr. u aristokrata Nugent ima ih iz 17. stoljeća. Na njima su alegorije: Evropa, Azija, Afrika i Amerika. Tkani su iz vune i svile,

do danas dobro sačuvani, a boje su na njima svježe i žive Okolice (Bordure) na njima jesu poput okvira na slici. Ove četiri dragocjene tapiserije stoje najmanje 40 000 kruna. I u sobama dvora bečkog divni su gobleni.

Brüsseler Spitzen, pl., Belgijske čitme. Dentelle de Bruxelles Izvor im je u starohrvatskoj keri iz Dalmacije, a odnešene su u Francusku i u Belgiju u XV. i XVI. stoljeću.

Bukvice, pl., vezilački ornamenat. Simbolski znači = uzaludno djelo, briga, crne misli. Starohrvatska vezilja svakome vezu dade simbol.

Bumbača, f., velika bumbačica. Vidi bumbačnica.

Bumbačina, f., narodni bez iz Konavlja.

Bumbačnica, f., isto što i bumbača. Vidi bumbača.

Bumbak, m., naziv iz Konavlja. Od toga je pregača konavljanska.

Bumbašnica, f., isto što i bumbačnica. Vidi bumbačnica.

Bundikkiye (Bundug), n., vrsta platna iz Mljetaka, koje se je izvozilo na Istok, a bijaše vrlo fino.

Burina, f., naziv sa otoka Krka.

Burka; f., ruho kneza ruskog.

Buše, vez na buše, m., Löcherlstickerei. Vidi slika.

Bužete, pl., zapućci na haljetku. Naziv iz Dubrovnika. Knopflöcher.

C.

Cabe, pl., Blumenstengeln. (u vezu). Vele i cablje (u Ključu).

Cachet (das Cachet), n., prava odlika jednog ručnog rada, prava cijena. Za razliku od radova strojem radjenih. —

Camocato, m., vrsta brokata iz srednjeg vijeka sa odijela slavenske vlastele. Kadifu, aksamit, velud uvozili su iz Akone, Bejruta, Laodikeje, Damaska, Aleksandrije, Italije, Bizanta, a brokat je bio vezen srebrom i zlatom.

Cankle, pl., rese na pregači. Naziv iz okolice (Hrvatska) na medji Kranjske. Ondje Srpkinje nose „cankle" na pregači crvenoj. Resama veli naš narod i: kite, kićanke, štranjci, rojte, kitice, resice i t. d.

Caramanie Dessin, m., uzorak perzijski na vezu, ćilimu, zastoru i t d.

Carevo oko, m., narodni ornamenat za vez. Crveni ima (ili žuto crveni) cvijet iz bašće, koji narod isto tako zove u Bosni, dočim isti cvijet u Slavoniji zovu „ciganka".

Chiné Louis XVI., m., tkivo francusko „šiné" za plesne haljine

Cifrašćaci narodni iz Posavja pl.,: stokljuka, škofrčci, smiljka, punjenice, smišlenka, pivovka, kolica, prstenka, petoreška, švolja, skalice, preseganci, šibica, mlinska pera, koturov

grad, zrcalca, grbava ruža, pijevčeva ruža, košćice, rezana ruža, jagnušci, s čavla, pužići i t. d. Vidi slika. Po F. Hefele.

Cipoliti, v., kada je nešto preusko i prekratko skrojeno. Tako vele u Dobroti, kod Kotora. „Iscipoljeno je", naime oštećeno je pri krojenju.

Clavi, pl. nakit na rimskoj tuniki i to: dvije prute, tekle su paralelno od desnog i lijevog ramena sve do dônjeg poruba O ovakovom nakitu po odjećama isp. Heuzey, Daremberg-Saglio, Dictionn., I.. 1.246.—E. Hula, Pauly-Wissowa, pod oznakom: clavus, stupac 5, Takov nakit Hrvatica Dalmatinka i danas nosi na svome sadaku (dugaljinac). Narod veli „klovi".

Colonelle, f, bijeli prozirni til, koji se obavija oko glave šešira za gospodje. pa pada otraga niz ledja —

Comtesse, m., moderna francuska svila (izg. komtes). Vrlo mekana vrsta svile.

Contourenstickerei, f., vez po konturama. Od naših narodnih vezova amo pripada: lozavac, ispisara, pisanac, okolica, prošvić i t d. To je vez, gdje se samo rub crteža veze, a plohe ostaju ne vezene. Crtački vez, pisanac.

Crelje, n., cipele, naziv iz Trebinja.

„Crkva i cvitovi", pl., naziv za narodni vez u seljanke iz Rejzovića, kotar Ključ Starinski vrlo krasan vez brojem. Šaren je u više boja, vidi se oblik crkve i cvijeće oko nje. Od naših žena uzele taj vez i starije Muslimanke. (Tehn. pravac i krivac).

Crni bojadžik, m., narodni bez novijega doba. Bijeli tiftik, utkan mrkim mafezom. U staro doba se nije tkao. To je šarena dereklija. (Bosna).

Crnorizac, m., onaj koji je odjeven u crnu rizu (pop). Narodni izraz iz starih hrvatskih kronika.

Crven bračin, m., tkivo za odijelo u našim krajevima iz srednjeg vijeka.

Crvičanje, n., Spitzenstich. Narodni naziv za jednu vrstu kera. Aiguille - - motiv.

Crvići, pl., vezilački hrv. ornaamenat. Simbolski znači: pogibelj od tajnih neprijatelja.

Csángó vez, m., vez u slovačko-madžarskom stilu po podpisu. Slovački je štil srodan hrvatskomu

Cup, m., der Zopf. Naziv iz Slavonije. U Bosni vele pletenica, kika, kosa.

„Cvijeturke bez izmeta", pl., narodni konavljanski hrv. vezilački motiv. Veze se na „zaveze zatvorene".

Č, Ć.

Čakmaci, pl., zašarak za šareni vez brojem na peškire. U Bosni, Rejzovići.

Čančarani, pl., iz Poljica, narodni nakit. Nose i „madreperlu" (modroperla). To je

okrugla, pupčasta pločica od srebra, pa pozlaćena, a usred nje je cvancika. Zatim puntapete (na kapi i prsima grane od srebra ili pafona). Nose i „jankoše“. Vidi jankoše.

Čapra, f., koža. Naziv u Arbanasa.

Čarap, m., mjesto „čarapa“ u narodnoj pjesmi: „Ja sam onda u Vlašiću bio, Ovce svrto, janjce dovikivo, Vunu češljo, žicu usukivo, Pleo čarap, šarao priglavak. Popritezô opulom opanak“. (Osvit).

Čatkija zlatom vezena, f., vrsta burundžuka iz Skoplja. Velo, tanko tkivo, zlatokera.

Čekrli čelenka, f., čelenka u junaka iz naše narodne pjesme: „Na glavi mu čekrli čelenka od dvanaest pera“,

Čelun, m., Celone ili damaskin. Crveno tkivo sa zlatom protkano iz sred. vijeka. Za plašteve u Dubrovniku uz starohrvatsku nošnju.

Čempresići, na čempresiće, pl., naziv konavljanskog veza. Vezu ga na „otvorene ogrove“.

Čepušati, v., ausfransen. N. pr. pojasnice su pri kraju čepušane.

Čeriša, f., Inlett. Kupovni bez za jastuke. Za postavu. Naziv iz Ključa.

Čerkez*, m., isto što i oko rukava „kapak“, Manchette. Naziv iz Skoplja. Koparani su brojeni ili na čerkez, a na ovaj vezu granu ili su krojeni na frangu oko rukava.

Čermica, f., ječerma u Cavtatu. Vele tako uz („Punt od Oštre“), nošnju narodnu.

„Če se“, naziv iz Konavlja Tke se, tkati.

Češljići, pl., vezilački ornamenat. Simbolski znači nesreću, žalost.

Česte noge, pl. naziv konavljanskog motiva za vez. Vezu ga na otvorene ošve.

Četverocijep, m., vrsta narodnog platna od četiri nite. Djakovština. Možda je isto što i „četvero - čepe“ ili „četvorno platno“, „četveronitno tkanje“.

Četveronitno tkanje, n., obično mu reknu „u četiri nita“. Ovo je vrlo omiljelo u Bosni, a računa se za finije od dvonitnoga. Tka se tako, da po dvije nite dodju dolje a po dvije gore, pa onda se načine u tkanju urneci (gemustertes Gevebe). U Jajcu, u Ključu, u Travniku, a i u Lici ima lijepog tkanja te vrste.

Čibuklija, f., ćereće u Hrvatice iz Ključa sa širokim šipkama tkano. Toga tkiva tkalja otka po tri aršina na dan (a aršin — je ovdje dulji nego metar!) Vrlo je lijepo i bijelo na oči. Tkaju ga od tiftika i od tire. Tkalju zapada 20 filira metar toga krasnog beza.

Čipčac, m., isto što i čipčica. Naziv iz Slavonije. Rade ju uz vezove slavonske. Vidi čitme i kere.

Čipkasti sagovi, pl., to oko Maloazijski ćilimi Istom oko godine 1865. uspjelo je jednom

trgovcu iz Smirne, da posredovanjem talijanskih zastupnika u Brussi i Carigradu stekne ferman, koji je i kršćanima izradjivanje čipkastih sagova dozvolio. Godišnja proizvodnja i izvoz Smirna-sagova (preko luke u Smirni) dosiže do 5—7 milijuna franaka. Lijepi su i perzijski sagovi: (I perzijski sagovi pripadaju u „čipkaste"), te nomadski sagovi.

Čisanica, f., vezilačka mjera za razbrajanje „vezova brojem" u Slavoniji. Vezilačka čisanica vrijedi kao jedinica. Vidi brojem vezovi.

Čitme i kere, pl., Spitzenarbeiten. Evo im narodnog našeg nazivlja: kašćelići, merlići, rapice, duplana, traboloski šav, tenta, teka, čipčac, seljan-kere, firket-kerice, zurafa kere, kera na keru, mreška, pletaši, karamfil-kere, badem-kere, kesmalija, tuma, kator-kera, gibirana, vitana, priplitana, poplitana kera, križana kera, o jedno poplitana, klekalja, rasplitana, kera tronoga, tronožica, raskaljana tronoga, mišji zubići, šupljička kera, klaskom kera, pozanjka, tronjci, peteranjak, obalac, trokere, cjepancem kera, crvićana kera, ljesice, grešpa, kubruzana kera, zvijezdanka, pleter, (Flechtspitze) razvaruša, peksimet, zlatokera, vala, nazupčana, ljiljan-kere (vidi slika), izrezivana kera, uvitak, slijepa, sitna o jedno, sitna o dvoje, o dvoje s križićima, kera „jedno drugo vuće", kišići veufka, gazić, isjeckanac, stezanka, tvezenka, zubrice, žuberci, jošinakkera, nazubranka, prepletenka, dukatli kera, kesmica mala rojtana, merle velike, djindja-kera, rakam-kere, rekemača, šupljac, bedenčići, bear-keré, parmarići, parice, „puklo i niklo"-kere, heldove trice, resavica, na propup čitma, na izboj čitma (Relief), šupljikana kera, mušebaklija, murver-kera, obamet kera, kapci mali i veliki, kadaif, kešma.

Čitme kupovne, pl., gekaufte Maschinspitzen. Evo im nazivi: Diamant-Seiden-Spitzen, Pointlace, Irish, Tüll-Spitzen, Valencienne, Triming, Wäsche-Spitzen, Seidengaze-Broderie-Spitze, Goldcrepine. — Crepinen (schwarze), Bretonne, Guipure-Spitzen, Á jour Borten, Spitzen-Appliques, Spitzen-Stoffe, — Soutache-Aufputz-Borten, Cord-Luster-Borten, Wellen-Spitzen, Entre-deux-Seiden-Chantilly,-Luftstickerei Blonden, Seidenblonden, Schweizer Stickereien, Waschbörtchen.

Čombice, pl., naziv veza na zaglavku iz Konavlja. Zaglavak ili kraj.

Čovali češire, pl, naziv iz Niša za „čohane čakšire".

Čvorgice, pl., Knöttchenstickerei. Naziv iz Šalote kod Ključa.

* * *

Ćenar-ćilim, m., vrsta bosanskog uskog ćilima, što se stere na mindere. Art Lauftepich. Tkan je „umetnuto" u krasnim šarama.

Ćenar po dvije žice, m., vrsta slavonskog ćenara, ili ši-

baš-ćenara. — Još ima: ćenar pantličar, ćenar turski, divji ćenar. biser-niza, šarenica i t. d.

Ćenar prutanac, vidi šibaš ćenar.

Ćerečet, m., Naziv iz Ključa. Isto što i ćereće. Narodni bez.

Ćesica, f., naziv iz Konavlja. Zovu ju i mjehur. Sprema za duhan.

Ćeten, m., isto što i keten, lan. Naziv iz Bišća. (Bihać-Bosna).

Ćilimarstvo, n., Najstariji tekstilni proizvodi pokazuju najjednostavniju tehniku, a za izradu njihovu uzimala su se najprimitivnija sredstva. Dosta je bilo zatući u zemlju dva kolca, na nje nategnuti izvjesni broj nitki (konaca), a ovome se skoro pridružio drugi način izrade nitki po uzoru pletenih kovrčica (vidi kovrčice pletene). Načinili bi pletene konce, koji se mogahu namah upotriebiti. Ove pletene nitke ili t k i v o bijahu isprvice samo: glatki, nesrejeni izvodi u naravnoj boji nitke bez ikakvog bojenja. Kasnije, kada su otkrivene prirodne boje, stadoše bojiti i tkivo u uzorke prutane, ili u geometrijske oblike. Za ovaj razvoj trebalo je po više vjekova. Lijepi su egipatski sagovi, a osobito sagovi, iz srednjeg vijeka, te najnoviji. Hrvatski sagovi lijepi su od starine pa tako i sagovi u Srba, Malorusa i Poljaka. Ćilima iz srednjeg vijeka ima raznih, amo idu: perzijski sagovi, kilimski poljski, indijanski sagovi, turski ćilimi i t. d. Premda se je dokazalo, da su se u perzijskoj sagovnoj manifakturi u srednjem vijeku gradili ćilimi i po narudžbama iz Evrope, pri čemu se je računalo sa željama naručitetja (stavljahu n. pr. grbove u ćilime i druge specijalne želje u vidu na sastav boja uzimale su se u obzir), ipak ne smijemo posve odbiti opstanak u Poljskoj radjenih sagova. U srednjem vijeku očito je, da su Poljaci s a m i imali tvornicu ćilima. Jer u pojedinim sagovima poljačkim iz onoga doba, ima tolike razlike od istočnjačkih sagova, da se tu mora zaključivati na zasebnu poljačku narodnu umjetnost. Evropska imitacija ćilima dobro radi.

„Ćirli pirli jačerma“, f., naziv kićene ječerme (nar. odijelo) u Ljubuškom (Hercegovina). — Na njoj je veza dosta.

Ćoha do poljane, f., vjenčan dar, t. j. duga ženska narodna haljina, koju „mlada“ dariva rodu ženskome. „U d a r“ ide najbolji posao.

D.

Debeli čupavci, pl. vrsta srpskih narodnih ćilima. I velenac je srbijanski ćilim.

Debeli prutački vez, m., narodna stara tehnika, radjena na pregače od bijelog tankog platna sa d e b e l i m bijelim pamukom u uzorku 30- 40 cm.

širokom. Iz okolice Siska, Zagreba. Lijepe radove ove tehnike čuva trgovac Berger u svojoj krasnoj zbirci.

Dekorativni šavovi, n. pr. iz njeg Lapca jesu ovi: prutak, zauglica, krušćice, jabučice, vodica, kolica, urezači, pokosice, obamet dupli i rasplit jednostavni, zamča, kranjica, krivuljica u prekršće, prošve udarene, babice, krivuljice trostruke, kuke. Vidi kuke ložene.

Dera (na košuljama), f., naziv iz Slavonije. Risse. Zerissene Stellen.

Deravija, f, okolina kape u Crnoj Gori.

Desetina, f., mjera za razbrajanje veziva u Slavoniji. Vidi čisanice.

Dessous, pl., franc. (Izg. desu). Moderne krasne dônjice u gospodja, bogato čitmama i vezom iskićene. Hodajući dižu se tako rafinovanom kretnjom, da se lijepo vide.

Diba, f., svila iz srednjeg vijeka, utkana zlatom. Za pâsom nosile su naše gospodje marame od zlata i brokata „maramato". Vidi maramato.

Dilumi, pl, Na bosanskom lijepom ćilimu oni pojedini dijelovi jedne grane (često su trokutni sa tačkom druge šare u sredini). Od diluma složeni su kô cvjetovi i grane.

Dimijašuša*, f., ona ženska, koja nosi dimije. Za razliku od one, koja se već modernizuje, („pošvabila se"). Naziv iz Mostara.

Dinaruša, f., Srma, koja je iskićena malim dinarićima. To je najskupocjenija srma; njome se kite samo djevojke i mlade žene.

Divji ćenar, m., vrsta slavonskog ćenara.

Djevi-djerdan, m., djerdan, koji nosi djevojka, koja se „djevi", t. j. djevojka, koja već pomišlja na udaju, pa se onda skupocjenije oblači, igra u kolu, djerdan nosi i t. d. Narod veli: U njega je kći, koja se već „djevi", rano se počela djeviti.

Dobričevica, f, Ime narodnog zašarka ili uzorka za vez. I jedna biljka („glechoma federacea") zove se tako, jer je za lijek.

Domaći postav, m., narodni bez iz Konavlja.

Dônjogorski noktići, pl., naziv konavljanskog ornamenta od veza.

Drama, f., bijele vunene čarape, koje ženske i muški nose u Bosni. Dobavljaju se iz Arnautluka (iz Ušćuka i Skoplja, gdje se rade u veliko). Rukom su pletene, a stoje po dvije krune par. (Naziv iz Ključa).

Drhtavice, pl., vrsta ukosnica. Zitternadeln.

Dubrovačke čitme, pl, Vrlo su krasne, a nalaze se danas samo još po nekim crkvama, samostanima i privatnim kućama. Sada se nastoji oko toga, da se onemogući prodaja ovih spomenika dubrovačke slave agentima, koji svake godine dolaze iz Italije u Dalmaciju u ovu svrhu i koji su mnogo toga

dragocjenog blaga već odnijeli preko granice. Dubrovačke čitme i danas uživaju dobar glas naročito i u Njemačkoj, pa se tamo dosta i izradjuju.

Duchessepoints, pl., fina (izg. dišespoan) vrsta francuskih skupocjenih čitmi. Radjene su po uzoru starohrvatskih kera iz Dalmacije koje su odnešene u Francusku još u 12.—16. vijeku.

Duće, pl., naziv iz Konavlja. Rade se uz pletivo narodno u Konavlju.

Dugača, f., naziv košulje i to košulje narodne.

Dugajlice, pl., naziv konavljanskog vezilačkog motiva. Vezu ga na „zaveze" otvorene.

Dugalinske kecelje, (okolica Kostajnice). Tu nose kecelje sa crvenim iveranjem. Široke su i bijele, nose ih otraga, a naprijed nose bijele i čiste bez ivera. Negdje nose i kratke pregače od vune sa dugom potkitom ili duge pregače sa kratkom potkitom. Na nje prišivaju rizu, fino izvezenu.

Dugarele, pl., isto što i dugajlice. Vidi dugajlice.

Dukatlija, f., starinski zlatovez brojem. Vidi smokvalija. Vezen je pravim zlatom. Vidi sliku

Dumanlija, f., naziv narodne košulje.

Dušema, f., vezivani narodni ćilim: Smirna-tehnika. Tkaju ga n. pr. i seljanke u Rejzovići, kotar Ključ. Vezu ga tkajući na kola i kolica. Jeftiniji je od „golice" ćilima.

Duplača, f., naziv za konavljanski vezilački motiv. Vezu ga na „zaveze" zatvorene.

Duplanje, n., Hohlnaht. I vrstu rasplita zovu ovako. Šupljac porub. Vidi sliku.

Duplasto tkan gajtan, m., durchgebrochene Schnurrarbeit.

Dužice, na dužice, pl., Naziv iz Konavlja. Tako se pletu početnički nazuvci.

Dvanaestnjak, m., kupovni, slabi bez po „24 filira aršin". Još ima i sekseraš, petnaestnjak. (Naziv iz Ključa) šesetnjak i t. d.

Dvostruki sindžir, m., naziv narodnog veza. Tehnika: brojem vez. Već izumro. Bijeli vez po bijelu. (Iz Rejzovića, kotar Ključ). Košulje ili skuti su ovdje od samotkanog ženskog beza, a mnogo vezene (po djerdjefu), „da više namamljuje". Ali sav taj vez već u novi vakat „poginjuje", — što je šteta. Art handgestickte altcroatische Spitzenstoffe Trgovačka komora u Zagrebu čuva radove ove vrste u krasnoj svojoj etnografskoj zbirci.

Dvošav okrugli, m., Runde Uebernaht.

Dvošav plosni, m., die flache Uebernaht. Imaju ove vrste dvošava: uski, plosni; okrugli i široki.

Džamfes-basma, vrsta tanka sjajna batista nalik na svilu. (U Ključu).

Džilet, m., prsluk. Naziv iz Trebinja.

Džupica, f., naziv iz Konavlja. Džupica se plete na igle

pletiće. Od „bumbaka“ bijeloga. Vrsta pletiva narodnog u Konavlju. —

Džugumi, pl., naziv zašarka za vezove brojem (starohrvatske). Ein Vasenmuster. Vezu ih na peškire, bošće i čevrme. Vrlo originalni vezilački motiv.

E.

Egipatski laneni vez, sa mumija, m., nalik je našem rasplitu, a nadjen je godine 1902. u dolini Biban el Molouk u zemlji faraona. Ta iskopina treba da se zahvali amerik. milijunašu Th. Davisu: grob Thoutmozisa IV. Predmeti ovdje nadjeni čuvat će se u muzeju u Gizeh. Ovdje se našao i krasan rad na koži (gepunzte Arbeit) i to relijefni, naime triumfatorska kola istog vladara. Relijef na propup ili na izboj radjeno, tehnika i u starih Hrvata poznata.

„Elemente des pflanzlichen Ornamentes“, ovo je naslov djela za izučavanje uzoraka za crtanje i za vez. Autor mu je Anton Andel, profesor i školski savjetnik.

Elena, f., konavljansko tkivo za vez.

Empiècements, (franc. izg. ampiesma) pl., modni naziv za nakit od pravih čitmi. U prijevodu reklo bi se: umetak, Einsatz. Na ženske haljine.

Empireornamenti, pl., ima laki „ampir“ do g. 1820, tada preotimlje maha kićeniji teški ampir. (Schweres Empire).

Empirespitzen, pl., vrsta čitme iz doba carstva Rado ih i moderno doba imitira.

Engleska ornamentika, f., ušla je u modu g. 1789. i u Beču. Bijaše vrlo jednostavna: biljevni motivi i to novi, udešeni sa malo dekora, (obično mali „Perlenfriese“), kasnije ju je obogatila bečka ornamentika iz doba ampira.

F.

Feladunčić, m., narodna nošnja u crnoj Gori od vunenog sukna (kao jaketa). Muški nose uz košulju: prtene gaće, džamadan, crne gaće, pâs i kapu. Sredina gaća zove se „usjesla“.

„Festons und Dekorative Gruppen“, golemo djelo za sve grane umjetnog obrta. — Wien. Izlazi u četiri serije sa 141 table. Ein klassisches Vorlagenwerk.

Filetunterlage-Stickerei, f., vez po moaru (Moiree). Ispod glavnih izrezanih oblika ornamenta podmetne se svile na mreža, pa se uokolo nje veze, te je taj vez na oči poput vrlo finog rasplita ili rešme. Tim vezom rade se pokrovci, zastirke i slično.

Filigranski zlatovez m., najumjetnija starohrvatska vrsta zlatoveza.

Firgetići, pl., vrsta kerica iz Bosne (naziv iz Nai-Bašće i Behića). Pletu ih na žicu i to

iz svile, bojice, vune i t. d. Na peškire, čevrme i t. d. Vele i firketići, firketkerice, Gabelarbeit.

Fistanluk, m., ein Stück Stoff für ein Kleid abgepasst. N. pr. Kum daje mladoj na dar čitav fistanluk (u svatovima).

Flanera, f., šal omotan oko fesa Srbina iz Gračanice, narodno odijevanje.

Foremetl, n., naziv iz Gundinaca i Privlake u Slavoniji. — Njedra na košulji narodnoj. Rade ih često promaljivanjem (narodnim) ili priplitom Naziv iskvaren.

Franga na dva konca, f., ein doppelt durchzogener Volant. Naziv iz Skoplja, a rade takovu frangu rado žene na jake, što im dodju na košulje. Ima i franga na memice.

Franga na memice, pl., vrsta nabora (gezogene Falten) a ozgô, gdje ga prišiju čini se kao rasplitan u same memice, koje su bojali svilom omitane. Vrlo vještačka izrada iz Skoplja, time kite jake na koparane u („hanuma") gospodja.

Fratarski uzao, m., radi se uz pletenje povraza na otoku Krku.

Frcule, n., ili farcule, žepni rubac. Naziv iz Rogatice.

Frivolite, f., čitme pletene i na čunke radjene.

Furma, f., na njoj se pletu rib. mreže, ona čini, da su oči jednake Prema tomu je deblja ili tanja. Vazda je od drveta, a nikad nije obla, samo za male oči. Eine Netzwalze.

Fustanja, f., Barchent (u Dalmaciji). Odatle i naziv „fistan" u Bosni.

Futač, m., narodni zašarak za vez, vrlo omiljeo. Ein Croatisches Vogerlornament.

G.

Gaće dvogaće, pl. muške gornje gaće u Djakovštini.

Gaćerma, f., isto što i jećerma. Naziv iz Šalote kod Ključa u Bosni. Ječerma Jäckchen.

Gajčin, m., uzorak narodni za vez. Radi se žutom bojom, nalik je na cvijet istoga imena.

Gajtan, m., Luftmaschen (bei Häkelarbeit). Iz Ključa naziv.

Galer, m., crni jezuitski šešir. Obična nošnja bosanskih fratrova god. 1612. (Glasnik zem. muzeja).

Garca, f., vrsta tankog tkiva u Dalmaciji.

Garda-ljuske, pl., ljuske od garda ribe iz Blatnog jezera u Ugarskoj. Izvoze se iz Ug. u Japan, a ovdje rade od njih ručne radove za lepeze i za drugi nakit. Od tog eksporta Ugarska ima 50.000 kruna godišnje.

Gastati (gastaju), v., prošivati, (bužete gastaju švelje). Naziv iz Dubrovnika.

Gâz, gazić, m., naziv iz Like. Vele i gâžvica, gažva. Vrsta kere, — rasplita. Tako zovu i guste „kovčanice" bijeli vez (Piquéarbeit). Staroslavenska tehnika. U Hrvatskoj tome vezu vele „šov" (šav). Glina.

Genre du Puy, (izg. žaur dü Püi) m., naziv u trgovini za

naše „kišiće“ ili narodne idrijanske ćitme, radjene na batiće.

Gereihte Reliefvollstickerei, f., hrvatska narodna tehnika veza. Ili: vez na dašćice. To je vez, brojem, ali i po pismu. Obično njime vezu oveće plohe okrupnog uzorka. Plohe okruže ispisarom, pa ju ispunjavaju „na dašćice“. Izmedju pojedinih redova ima takodjer ispisara bojom. Ta je vezilačka tehnika vrlo ukusna i otmena. Mogu se njome raditi jastuci, stônjaci, pače i nakit na haljine, naročito zimske.

Gerspach, (1892.) napisao najznamenitije djelo o goblenima. Gobelins — ćilimi sa slikama. Vidi gobleni.

Gibiranl katori, pl., naziv za slavonsku vezilačku tehniku: vitanje s katorima (bijeli vez). Gibirane katore rade na uskim listovima, koji često nijesu vitani, nego omotani. Zabodak je nalik na prehvatnicu. Vitanje s katorima staroslavenska je tehnika. Rade ju i Slovaci i Česi, vrlo divno.

Glasak, m., kao mala šupljika na gaćama, ili na košulji, durchlöcherte Stickarbeit. Glasati, praviti glasak.

Glatko platno, n., platno bez šara utkanih, dobro je za vez. Naziv iz Djakovštine. Vidi vezovi iz Djakovštine.

Gljiva, f., vezil. zašarak. Simbolski znači: „naprosto ti veselje!“

Gnijezdo, n., Der Zwickel, tur na gaćama bijelim u Graničarke. Te su gaće „gnjidane“, ozdo pri rubu, imadu porube i rese. Krojene su od domaćeg platna. (Krnjak).

Gobleni, pl., Gobelins. — Tkiva, koja prikazuju tkane slike. Nose to ime po svom pronalazaču, koji u 15. stoljeću življaše u Parizu. Pripada li zbilja „Gobelinu“ prvenstvo ovog pronalaska, ili nije li se možda isti oslanjao na poznavanje sličnih, starovječnih tkiva, ne može se danas dokazati. Činjenica jest, da je on (sa inače tako primitivnom tkalačkom tehnikom, kakovo je goblensko tkanje još i danas), pogledom na umjetničku stranu, stvorio najsavršenije i daleko nadmašio starovječne tvorevine. Tehnički ne razlikuje se goblenski sag nimalo od običnog tkalačkog saga, a s umjetničkog stanovišta opet ne pokazuje ni najmanjeg srodstva. — Tamo gdje se dvije boje paralelno sponom (mit der Kette) sastaju, nastaju „prozirice“, koje zijaju, pa se tim sprečava jaki sastav saga, no ta se okolnost u goblenskom tkanju posvema gubi. Pri goblenima neizbježive razdjelke u tkanju zašiju. Sada je najznatnije proizvodno mjesto za goblene radionica u Parizu. Za goblene uzimlju finu vunu ili svilu ili oboje zajedno, jer su to raskošni sagovi. — I u nas Hrvata poznat je odavno goblenski vez na stanu, pa se i danas radi u Zagr. zavodu dvorskog dobavljača Bergera — za ljetne haljine.

Gol, m., vrsta narodnog bijelog (prostog) tkanja. — Hrv.

Goliat makaze, pl., nova konstrukcija. Imadu nazubljeni rez (Schneide), a ovim se i najdeblje tkivo lako reže. S tim škarama može se rezati i pust, linoleum, koža, krzno, ćilimi i t. d.

Golica, f., narodni ćilim iz Rejzovića, kotar Ključ. Tkan iz vune šarene na kola. Na obe strane jednak, dočim je „dušema" lijepa samo s lica. Vidi dušema.

Golokapica, f., (kapa i šudar). Kapa bez nakita i veza.

Golubi, pl., vezil. zašarak. Simbolski znači: vjerno prijateljstvo.

Golubovac, m., narodni motiv za vez. Täubchenmuster.

Gombari ili narodni gumbari, pl., Radili su sami puceta i zapone. Obrt narodni u Požegi. Iz starog doba.

Goreno, adj., Brandtechnik, Brandmalerei. Naziv iz Hrvatske.

Gotische Ornamentmotive, pl., iz doba romantike. Teške, („verzwickte"), poput vrvcâ uvijene rocaille-forme sa nerazumljenim lišćem akantusa domimiraju. (Sve do sredine 19. vijeka).

Gotun, m., naziv u Vrbniku na otoku Krku. To je neko bijelo, debelo platno, „bunbačno", a pravo jadreno platno je deblje. Tkaju ga osebice samo za jadra.

Grabunce, n., sprava za češljanje vune na otoku Krku. Ima veće zube od grebena. Jedan je dônji, a jedan gornji grabunec, — neki mu vele i greben. Zubi su od žice. Svaki grabunec zabijen je u svoju daščicu. Kada se položi gornji grabunec na dônji, onda im se zubi pomiješaju. Vele „usnovite grebeni".

Graditor, m., vrsta platna. Djakovština.

Gradja na izreze, f., vrsta veza na ćohi (Bosna, Banica, Dônje Ratkovo, kotar Ključ). Time je iskićen zobun po dnu i po vrhu, sa strane. Seljanke vele, da to nije vez, nego je „gradja". One uzmu „ovtoke", a tako zovu ćohu modru ili crvenu, te zelenu, kupe ju po groš (uske paje), pa onda izrezuju sitne komade trokutne i četverokutne poput mozajika. Svaki pojedini izvezu kukama ili „ognjilama", a zabodkom verižastim (Kettelstich), ali one mu vele „loza se, pa se puni". Neke komade obamiću gusto svilom. Svile uzmu bijele i limuni i kafai. Neke komade iskite sa ukrasnim zabocima, pače i sa jamicama „djulići". Sve to vezu vrlo u sitno i nježno. Onda sve to sastave u jedan prekrasni mozajik, pa apliciraju na zobune ili na čarape. U žup. modruš.-riječ. u Hrv. vele tome radu „vez na umetke" i „prošvić". — Djulići, vidi sliku.

Granariz, m., naziv konavljanskog veza. Vezu ga na otvorene ogrove.

Greže, adj., lošije, n. pr. lošija vrsta veza; manje vještački izradjen vez. Naziv iz Konavlja- Vezu ga na zaveze.

Grgeše, pl., seljačke hlače (bijele) iz Gorice i gorskog kotara.

Grmljelice staklene, f., Glasperlen. U vezu, znače simbolski prevaru, laž i himbu.

Groteskenornamentik, f., dekor iz doba „Louis XVI.", složen od gracijoznih, finih grana akantusa. Najljepši su u vatikanskim „loggia" ma. „Groteske" znače: fanstastični antikni oblici iz motiva živinskih i bilinskih, a ovakovi su se našli u podzemnim prostorijama (Grotten), starih rims. palača.

Grozda, f. vrsta tkiva. Vele i „stanpogled".

Grožđje, pl., vezilački ornamenat. Simbolski znači teške brige.

Guča, f., maja, Jägerhemd, (jegerica). Naziv iz Bosne, U Hrvatskoj vele „maja", „majica".

Gučica, f., kleiner Knoten. U Slavoniji. Vidi guka.

Guipure, f., gibirano. 1) Vrsta veza nalik na čitmu; 2) vrsta pletiva na kuku nalik na taj vez 3) vez na mreži.

Guje, pl., vezilački zašarak. Simbolski znači otajno - veselje.

Guka, f., ein Knoten im Faden. „Kada pojde mlada na vinčanje, neka suvom rukom naprede žicu predje, i na toj žici naveže g u k a, koliko oće, pa koliko guka naveže, toliko godina ne će roditi". Ak. Zbor. – Kad prvi put bude s mužem, zavezuje njegov svitnjak, da toliko godina ne rodi, koliko je g u č i c a zavezala.

Gumbača, f., isto što i bumbačica. Vidi bumbačica.

Gumbačica, f., isto što i bumbačica. Vidi bumbačica.

Gumbačnica f., isto što i bumbašnica i bumbačica. Vidi bumbačica.

Gunjak, m., naziv iz Konavlja. Pletu ga na rukavice (narodne) konavljanske. Gunjak se plete i na bječve.

Gunjavi, ćilimi, pl., vidi vuneni ćilimi slavonski.

Gurmavi usniv, m., vrsta narodnog tkanja. „Vorati se" mora.

Gusjenačke ošve, pl., naziv ošve dalmatinske. Vele i „zubačke" ošve.

Gusjenice, pl., vezilački ornamenat. Simbolski znači: gubitak i neprijateljstvo.

Gusto platno, n., ono je „jedrno" i „j e d r o".

Gužvica*, f., 1) spravica, kojom pletu trak na torbu. Srpkinje u Zablaću. (kotar Ključ). 2) narodni ornamenat za vez.

H.

Habetić, m., nosi se u Lješanskoj nahiji u Cr. gori. Habetić s rukavima zahvata cijelo tijelo od vrata do niže koljena. Nose ga i djeca. Na „futu" su žute ili crne gurdjelice. Zimi povrh habeta nose feladunčić. I knjaz crnogorski nosi struku i narodno odijelo.

Hakiki, pl., niz djindja za nakit oko vrata djevojci u Bosni.

Hamajlaš, m., narodni ćilim iz Rejzovića, kotar Ključ. Tkaju ga u više šara, koje se i prati mogu. „Vezu ga rukama i brojenjem“. Uzorak uzimlju sa ćilima starinskih iz džamija.

Hamajlice na ječermi*, pl., ein Zackenmuster, d. h. aus Stoff geschnittene Zacken. Te hamajlice kroje od raznih vrsta lataka i prišiju naprijed na ječermu.

Hamuža, f., vrsta brokata iz Levante. Nosila se u našim krajevima u sred. vijeku.

Harpe, pl., vezil. ornamenat. Simbol mu je: zavist i zavidnici.

Hariri, pl., svileni bosanski bezovi. Izradjuju ih u tkaonici bosanskih bezova.

Hauser Alois: Grundzüge der ornamentalen Formen — und Styllehre; Verlag A. Hölder, Wien 1888. Stručna knjiga i za izučavanje ornam. vezova.

Hausfrauenzeitung, f., novine za ručni rad. Beč. Wipplingerstrasse 13.

Herilj-tiftik, m., narodni bez iz Bosne, malo žućkast.

Heldove trice, pl., vrsta kerica na iglu iz Skoplja. Njima kite čevrme, peškire, koparane, košulje i drugo.

Hodnjica, f., svakidanja rubina. Naziv u selu pod Diljem u Slavoniji. Vele i odnjica.

Hrastov list, m., vezil. ornamenat. Simbolski znači: jakost i dugu vjeru.

Hoveja, f., obuća na otoku Krku.

I, J.

Igla za pletenje mreža, f., drvena je. Trebaju ju osobito ribari. Zanimljivo je, da su se i predhistorični ribari bosanskih sojenica služili isto takovom iglom za pletenje svojih mreža, kao što ih ima današnji narod u D. Dolini! Predhistorična igla od moderne razlikuje se samo time, da je mnogo veća i da je na srednjoj držalici zažlijebljena kao korito, tako da je u taj žlijeb moglo stati više predje, nego u današnju iglu. I tu imamo primjer, kako se oblici staroga slovjenskoga svijeta znadoše očuvati do u najnovije doba. T.

Iglenjača, f., nakit, koji se je u bosanske seljanke nosio uz pregaču od pâsa, pa do dolje. To su tri trake od kože, iskićene slikama, čivijama, i djindjom (Nagelarbeit). Visjele su prosto dolje, a igala tu ne bijaše kao što bi se po nazivu sudilo. Više se ne nosi. (Kotar Ključ Bosna). Trake bijahu 1 cm. široke a 10 cm. duge. Koža podebela.

Igljenica, f., ono, kuda se spremaju igle. Naziv iz Ključa.

Iglica bumbarica, f., Stecknadel. U Otoku, Slavonija. Ovdje djeca pjevaju: „doć će gosti, pa će bosti, iglicom bumbaricom, boc, boc, biži dime boc!“ Onda dim od vatre ne će na njih.

Iglice, pl., zaboci u vezu opačiću.

Illusion, m., lagano tkivo kao paučina za ženske haljine Egzistencija takove haljine traje dakako samo jedno veče. — —

Impluviale, n., vrsta tunike, četverokutno krojene (kao Impluvium u kući). Nošnja Rimljanke iz starog doba.

Inačica, f., naziv narodnog uzorka za vez.

Incroyable, n., 1) za doba direktorijata u Francuskoj trokutni šešir sa prevelikim obodom. 2) Stutzer, Modegeck, kicoš.

Indijski brokati, pl., to su prekrasna, do danas nenadkriljena tkiva. Raširena su od Kaira do Pekinga, a prije sto godina su ih Arapi sa trostrukom težinom zlata vagnuli. I ta industrija danas počinje propadati. Vele i satrandži.

Indijski nakit, m., Ni u kojoj zemlji na svijetu nema toliko nakita na ljudma kao u Indiji. I prosjaci i najsiromašnija žena Parije nosi barem nekoliko pafti i narukvica na ruci i na nozi, u ušima mindjuše, u nosu i na nožnim prstima prstenje, obično iz poliranog željeza, stakla, kosti i ljuštura, a bogatiji nose i mjed, žutu mjed, i srebro. Od usta si otkidaju za odijelo i nakit.

Indijski sagovi, pl., ovo su sagovi „raskošni“ ili luksuzni. Priredjivahu ih i u Perziji, ali najkrasniji komadi potječu iz Indije, kamo je fabrikacija perzijskih ćilima proširivanjem islama došla. Ovi sagovi nijesu rad kućne marljivosti (vidi domaći ćilimi), nego su se radili u tkaonicama; zvanim „thiraz“. Vidi thiraz.

„Innen Dekoration;“ ilustrovan umjetno obrtni časopis. Izdavač dvorski savjetnik Alexander Kôch, Darmstadt. — —

Internationale Modezeitung, modni list u Beču, Goldschmidgasse.

Irisierende Flitterstickerei, f., vez šljokicsma, koje se prelijevaju, puli vez.

Isabellfarbe, f., smedje — žuto — bijela boja; falb.

Isabella-Verein, m., Zove se i „volkstümlicher Hausindustrie-Verein“. Zavod za podizanje i širenje narodnih vezova u Beču. Taj zavod je otvoren 1904., a već krasno uspijeva.

„Iscipoljeno“, adj., naziv iz Dobrote kod Kotora. Vele i cipoliti, raditi nelijepo.

Ishećeno, adj. veli narod kad šav ili vez ne valja. Onda je „kilavo“, „krivostrano i“ „krivoglavo“.

Isperčiti*, v., „pera“ izvesti na „krpu“ košulje. Naziv u Srpkinje iz Zablaća, kotar Ključ. Krpu valja navesti, isperčiti, sklopiti i onda je „vina“. Vele i sklopiti urnek.

Ispirlitati, v., pirlitom izraditi. („I ko bi ti nabrojio Vilo, što sve ono zlatno ispirlita? U mešćeni pri onom devletu). Nar. pjes. iz Osvita I. l. 1905.

Ispis*, m., Musterband (gestickt). Naziv iz Jajca. Vele i prijegled, niz.

Išarenice, pl., kićeni biljci u Srpkinje iz Like.

Išivanje mreže, n., naziv iz Hrv. — Filetguipurearbeit.

Geometrijski oblici u kosoj i ravnoj mreži. Vez vrpanje.

Iveranje n., iverati. Radnja kojom tko ivera; način veziva i tkiva.

Iverice svilene, pl., narodni vez svilom po bezu, (žup. modruš. riječ.) Tehnika pošavna; ali nije jednolišće. Radi se višebojnom svilom u gusto, da se ništa beza ne vidi ispod veza. Tim vezom kite nazuvke, torbe i t. d. Rade ga u uskim prujama (4 cm. širine), pa ove onda poprišivaju kud hoće. — Vrlo lijep vez na oči.

Iza igle*, m., naziv za vez: ometica na rijetko. Tako vele u Srpkinja u Zablaću (kotar Ključ).

Izbirka, f., ein Musterband zum Sticken, Häkeln, Stricken etc. To je bolji izraz nego „pregled, izgled“ i t. d. Uzet je iz kranjskoga (ispis, pregledalica).

Izgled vezova, m., Musterband. Naziv iz Djakovštine

Izmet, m., konavljanski vezilački motiv. Izmeta ima više vrsta: sa dva izmeta, lovorski izmet, miljanski izmet, bez izmeta, izmet na brazdice, na cvijeturke bez izmeta i t. d.

Iznašati, v., aussehen, gleihen, gut stehen. Narodni izraz iz Ključa, svakako bolji nego „izgledati“. — „To izgleda kao riba ili ptica!“ — ne valja, — narod će reći: „to iznaša kao ptica“, — „to fino iznaša!“ — A izgledati znači: j e m a n d e n e r w a r t e n, a u s s c h a u e n d e r w a r t e n. „Izgledala sam te na prozoru, srećo moja!“, veli drago dragome. Vele i: „to sliči, to ti dobro sliči!“ Es steht gut.

Izozdol, m., Vrsta veziva na dônjem kraju skuta. Djakovština.

Izrezanac, m., narodna hrvatska vezilačka tehnika. Vele i vez izrezanac. Keranje

Izrezivani katori, pl., naziv za slavonski vez tehnike: v i t a n j e s k a t o r i m a. Katore rade na mnogo raznih načina, ali vazda bijelim po bijelu. „Izrezivani“ nalik su na tehniku omotane šupljike. koja se ovdje ne steže samo iglom, nego se i izrezuje, pa je šupljika mrve veća. Te su šupljike ovako poredane: j e d n a izrezana i omotana, kraj nje druga u tri šibice okomito raspletena, vrh ove četvorina prazna (t. j. vide se nitke beza), vrh p r v e omotane takodjer tri šibice raspletene, ali stoje vodoravno paralelno, tako i pod njom i t. d. Vez je staroslavensko keranje Vidi vitanje s katorima.

Izvlačen vez, izvučen vez, izvučeni krstuljci, m., zasebna hrvatska vezilačka tehnika. Zovu ju i t i ž m i c a ili p o v i j a n a c. To je — vele neki — još starogrčki vez. Radi se mnogo u Slavoniji, crvenim pismom po bijelu ili drugom kojom šarom.

* * *

Jabuka na grani, f., vezil. ornamenat. Znači: svatove i ljubav.

Jajnka, f., suknja (gornja ženska) iz Zagorja, obično je prišivena uz struk.

Jajnščišće, m., gornji dio narodnog bijelog odiela iz Zagorja Nose ga u: Sv. Križ Začreće.

Jakica, f., 1) ein Zwickel. Ta se ušije u mušku košulju pod vratom, a krojena je poput trokuta i to vrlo malena. Dolazi i nad rame pod vratom. Naziv iz Krnjaka. 2) Jakica, jačica, eine Stulpe am Ärmel. Naziv u Lici u Hrvatice. — Srpkinje vele: kolijerići. —

Janka, m., kaput u Njemca iz Dônje Austrije.

Jankoše, pl., vidi čančarani. Jankoše su velike ploče od srebra na okvir sa slikama sveca, a niz oba ramena vrpce sa kurdelama i pločama. Najviše to nose u Podgradu i Kostanju, a uz to kolajne, panciri, sindžiri, ploče, križi i medalje (Poljica). Ljetne gaće kroje od: pana, štove, telaruše, i rigatine.

Japons, pl., vrsta fulara ili svilena tkiva (foular ds). Moderno tkivo.

Jaspurlije, pl., nakit oko ruke. Njima su kod „kne“ povezane noge i ruke od bosans. muslim. mlade, pa se onda one dijele curama, da ih vežu oko ruku, ili upotrijebe za vez.

Jastogera, f., vrsta narodne ribarske mreže na otoku Krku za lovljenje rakova jastoga. Upletena je od finoga konca, a „naveržena“ na drven obruč. „Upletene mriže“, narodni su posao. Netzarbeiten.

„Jedno drugo vuče“, n., naziv za slavonsku vezilačku tehniku rasplita. Vezu ih i uz „tronoge“ rasplitane. Obično je to vez uzak „s prsta“. Omotane šupljike teku pokosice kao da „jedna drugu vuče“. Otale valjda i naziv. Taj je vez vrlo nježan, radi se posve tankom nitkom po tankom bezu, namah uz rub desno i lijevo na njedra rasplitane ili takodjer i vitane košulje.

Jednograna čevrma, f., čevrma, gdje je vezena po jedna grana, n. pr. borov list, lozov list, japrakov list i t. d. Naziv iz Skoplja. Obično su na čevrmama četiri grane u četiri čošeta.

Jedrno platno, n., platno od koga seljanke iz okolice Jaske kroje košulje.

Jelenjak, m., vrlo lijep srpski narodni motiv za vez i za tkanje iz Srijema.

Jemenija na pušak*, f., naziv iz Skoplja. Pušak je: eine „Art Pufferln“ (iz svile i to vrlo sitne). Oko čitave jemenije (papuče). Jemenije su crvene kô krv.

Jošinak opleteni, m., vrsta rasplita. Narodni hrvatski vez. Radi se pri porubu. Jošinak su dosta duge šipčice opletene i poredane u redove. Radi se bijelim po bijelu. Vrlo vještačka izrada iz okolice Zagreba i Siska. (Jošinak znači taraba — Zaun).

Journal des Luxus und der Moden“, stari list za nošnje iz god. 1794.

Jumbasma, f., vuneno šareno tursko tkivo (Türkische Schawlstoffe). Naziv iz Rogatice.

K.

Kadifača, f., vele i kadipača. Ornamenat za vezove iz Konavlja.

Kanavina, f., narodni bez iz Konavlja. Vidi tkiva konavljanska.

Kapa pifčula, f., iz Bačke kapa.

Kasalija kapa, f., starinska kapa iz Poljica.

Kašarluk, m., aplikacija niz prsa pri otvoru na bosanskoj seljačkoj ječermi, koju grade bosanske terzije. . . Kašarluk je od crvene ćohe na modroj ječermi, a kraj njega ima crven vez gajtanom u vrlo lijepom urneku, koji rade „od oka", a rekô bí da je podpisan, tako je umjetno složen.

„**Katechismus der Wäschebehandlung**", von H. Schlichting. Dobro djelo o bijeloj rubenini. Cijena K. 1.60. Verlag von Hartleben. Wien I. Bezirk.

Kator, em., ein Gitterstich. Point à l'aiguille. Vrsta kera.

Kavaloč, m., konavljansko tkivo za vez.

Keceljac, m., isto što i kecelja. „Oj divojko, vrag ti tvoj keceljac, Nema sveca, da si bez keceljca, Ni nedelje da si bez kecelje". Slavonska narod. pjesma.

Keranje, (Nadelspitzen). Evo hrvatske tehnike: rasplit slavonski, kesma, grešpa, šupljika, sjeckavac, cjepanac, ljesičanje, priplit, bisernica, zubrice, kera u katorima, tabori, crvićanje i t. d.

Kere i vitanje, narodni bijeli vez iz okolice Siska na oplećke. Ornamenat je golem, ispunjuje sav gornji vrlo široki rukav. Tehnika je niski vez, tamburiranje i keranje. Kerama su ispunjene pačetvorine u ornamentu od 144. cm. veličine. Kere su nalik na štapiće u promaljivanju vrlo vještačka izrada „rapice" (points de Bruxelles), neke su figure „jošinkom" ispunjene, neke rasplitom ili prutačkim četvercima. Platno rijetko, ali debelo dosta i oštro.

Kesma, f., vele i: kesmanje. Kesma, vele u Jajcu Art Durchbrucharbeit. Vidi: raspliti.

Kesmalija f., šupljikavi vez ili tkanje u Bosni, kotar Ključ. Mučno ga je raditi, jer kada „žica šeni, mučno je onda kola uklopiti", veli Haira vezilja iz Rejzovića.

Kićanke, pl., umjetno vezivane rese (Fransen). U Srba.

Kilimki poljski, pl., Vrlo su stari kao i pojasevi poljački i poljački sagovi. Da su takove sagove u istinu u staroj Poljskoj (možda po perzijskom uzoru) izradjivali, za to govori dijelom kolorit ovih sagova, koji mnogostruko od istočnjačkog sastava boja zastranjuje. A isto pokazuje skupni ton, koji iz smedjastog prelazi do u žuto, dočim se opet ornamenti ne razlikuju toliko od perzijskih. To su ćilimi iz srednjeg vijeka.

Kimono, n., odijelo Japanke. Vele i kimono.

Kititi kite*, v., vrsta ručnog rada u Srpkinje iz Zablaća, kotar Ključ. Taj rad treba da rade po tri žene (jedna ne može) na koturićima. Te kite meću na pregače. Art Knüpfarbeit. Obično ih rade od mrko modre vune. Vidi koturići. To su kite dugačke po 20 cm.

Kleme ili ploče, pl., narod. nakit za curu u Ljubuškom. Hercegovina.

Kitnice, pl., vez lančićasti. Kettelstich. Naziv iz Gorice u Hrvatskoj.

Klompe, pl., drvene slavonske cipele.

Ključice, pl., isto što i skljućice. Vidi skljućice.

Kluvak, m., isto što i podkljuvak. Podkljuvak je narodno svatovsko velo.

Kocke, pl., vezil. ornamenat. Znači simbolski neslogu, raspru,

Kokotići, pl., naziv konavljanskog vezilačkog motiva. Vidi rukavi otvoreni.

Kolač, m., naziv iz Konavlja. Eine grössere Stickmusterfläche. Vezu ga uz vez izmet.

Kolačići, na kolačiće, pl., naziv konavljanskog veza. Vezu ga na otvorene ošve. Ima i kolačića sa dvije punjenice.

Kolaš, m. narodni ćilim iz Rejzovića, kotar Ključ. Tkaju ga u više šara, koje se i prati mogu. „Vezu ga rukama i brojenjem“. Uzorku vele vez; ovaj uzimlju sa starih ćilima iz džamija. Ima i: hamajlaš, prstaš, kriškaš. Lijep je i na izvrat (links).

Kolesani, pl., naziv motiva za vez iz Djakovštine..

Kolica, pl., ukrasni zabodak „četverac“ (Viereckstich). Naziv iz Zablaća u Srpkinje, kotar Ključ. Vezu ga medju vez „uvijano“ (šupljika, izriz), jer bi se bez njega ono izrezano „osulo“ i „pobatalilo“. Veze se obično bijelim kao i „uvijano“. Uz taj vez po rubu vezu „priplit“. (genähte Spitze).

Kolijer na presvrat, presvratiti kolijer. Veli narod u Dônjem Lapcu. Umlegkragen.

Konac grličar, m., Naziv iz Dalmacije. Tu pjevaju: Dobar pazar pazariše: (Krajcar rize, krajcer svile, (krajcer konca grličara). Neka bude od pazara.

Kopče i kopce, n., Haftelpaar. Manderl und Weiberl. Naziv iz Slavonije. Otok.

Koram fini, m., konavljansko tkivo za vez.

Korotačko ruho, n., naziv iz Crne Gore. Raša i crna kotula. — Kosu razdijele u lijevi i desni proplanak.

Kosica, f., kod pletiva na dvije igle. Die abgehobene Endenmasche, Kettelmasche. Vele i okrajna očica.

Kosjerača (velika i mala, s jednim zupkom i sa pô zupka). f., narodni konavljanski vezilački motiv na rukave.

Kosjerana sa tri punjenice, f., narodni konavljanski vezilački motiv. Vezu ga na rukave otvorene.

Košulje narodne, pl., evo im nazivlja: atlaskinja, raskoljenka, miškuljka, pratežica, štukača, dugača, plahtača, golerača, šljokanka, vitanka, rasple-

tenka, košaričara, tronitka, misirka, ćenarka, kadipača, karanfiljača, pozlatinka, saćmalija, ribalija, bajamača, sumbuljača, pašapruta, santračlija, dumanlija, biserdiklija, softača, jetrvača, kamišlija, svilnjača, sotišanka, vezenka, posvećanka, firošanka i t. d.

Kotači, pl. vezil. ornamenat. Znači veselje.

Kotve, pl., vezil. ornamenat. Znači pobuna u odluci, neprilika.

Krecavo platno, n., to je platno srpsko (narodno).

Krilače s čestim nogama, pl., naziv za ošvu konavljansku. Veze se uz zubačke ošve.

Krilače s rijetkim nogama, pl., naziv za ošvu konavljansku.

Krilaši, pl., narodni ornamenat za „mrki vez" iz Rastoke i Zablaća (kotar Ključ) u Srpkinje. Veze ga na krpu i na rukave seljačke košulje. Uz „krilaše" idu i „kuke", bud „ispunite", bud „neispunite". Vrlo originalan i apartnih linija ornamenat - veza brojem. Vazda je mrko modrom predjicom vezen. („Kuke" dolaze samo uz rub u širini od 1—2 cm.)

Krivokrpice, pl., narodni vez iz Poljica.

Krivuljice ložene, pl., vidi kuke ložene. Krivuljica ima: sklopljenih, pupčastih i sklopljenih, glavnatih, sa bobicom malom, sa prekrstenom bobicom i t. d. Složen ures od dva traka rize sa umetkom zovu „gradja".

Križani katori, pl. naziv za slavonsku vezilačku tehniku (bijeli vez): vitanje s katorima. Ovo je krasna varijanta ispune katorske, nalik je kao i „poplitani katori" na paučinski zabodak keranja, radi se takodjer ponajviše u „bobama". Vidi „poplitani katori". Katora ima više vrsta, a sve su lijepe. Staroslavenski vez.

Krkor, m., u Dobroti (Kotar Dalmacija) zovu tako onaj podrub, što majke šiju na dječijim gaćicama, kotulicama ili rukavima od košulja, kada se nadaju, da će dijete uzrasti prije nego što se odijelo podere.

Krstački vezovi, (Kreuzstichstickereien) pl., medju hrvatske vezove ove vrste brojimo: običnu pokrsticu, opačicu, dvostruke krstuljce, zadebljajce krstače, zadarske pokrstice, obične polakrstuljce, snizaljku, loževinu, prebirano, podrobno, naopačno, pavlinički vez, stegnute krstakove, zbijeni krstački vez, povojce pleteni slavonski vez, — (trokutni) pravac i krivac, mušebak, vereviju, četverac, ispisaru, nizove, probijene krstuljce, rasplitane krstuljce, zadarsku nizu.

Kruške, pl., vezilački ornamenat. Simbolski znače: oproštenje. —

Kudilja djurdjevača, f., vrsta slavonske kudilje. Kada se ova posije, optrči se oko nje žmireć, da je ptice ne vide, i ne pojedu. — Prvo „povismo" čiste kudilje valja dati u crkvu za lemozinu, — veli narod, — pa će biti dobra predja. — Puna mjeseca valja početi presti, da bude puno truba i kudilje.

Kuke ložene, vidi vez na suknu. Kuka ima: okretuša, poklopljenih, sklapanih, iskićenih s pupicama, s perlicama, kuka u prekršću, kuka i slovca, kuka i rauljice, sponice i t. d. Veze se uz krivuljice ložene.

Kukrić, m., narodni uzorak za vez. Iz Dalmacije,

„Kunstgewerbe fürs Haus“, ilustrovan mjesečnik za diletante. Sa dva arka uzoraka. Izdavač C. v. Sivers. Verlag Berlin W. 50.

Kunst – und Feinwäscherei (Die), von Viktor Joclét. (K 2·90.), dobro djelo o bijeloj rubenini. Verlag von A. Hartleben, Wien. I. Bezirk.

„Kunst und Künstler“, mjesečnik. Für bildende Kunst und Kunstgewerbe. Uredništvo: Emil Heilbut. Verlag Bruno Cassirer, Berlin,

L.

Laćnica, f, ein Hosenfuss (einer Hose). Naziv iz okolice Zagreba.

Lanac, m., vezil. ornamenat Znači simbolski: zatvor, tugu.

Lancun, m., plahta na postelj. Naziv iz Dalmacije,

Leptirovac, m., narodni uzorak za vez.

Ljiljani, pl., vezil. ornamenat. Simbolski znače: dobru čast. Vidi sliku.

Lira. f., vezil. ornamenat. Znači sretan put.

Librance, n., platno (srpsko) narodno. Rade ga i Hrvatice.

Ljesice, pl., isto što i šupljike. Naziv iz brodske okolice.

Lozjevina, f., vrsta narodnog veza iz Dônjeg Lapca.

Lutorica, f., crno konopljeno platno na otoku Krku za jadra.

M.

Madeira - kera, f., vezena vrlo lijepa kera.

Mala kadipača, f., naziv konavljanskog motiva za vez. Vezu ga na otvorene ošve.

Male noge, pl., ime konavljanskog motiva za vez. Vezu ga na otvorene ošve.

Malja, f., pleteno dječije odijelo u Konavlju. (pletivo narodno u Konavlju).

Maloazijski ćilimi, pl., Do pred malo godina imadjaše u unutarnjosti Male Azije samo muslimansko stanovničtvo pravo čipkaste sagove priugotavljati; dočim ono pučanstvo, koje se nalazilo u pokrajini Ušak (Grci i Armeni), smjelo se je baviti samo proizvodnjom ćilimova, dakle tkalačkih sagova. (Čipkasti sagovi i Perzijski sagovi). Ornamenti malo-azijskih sagova ne donose životinjskih oblika, nego samo geometrijske.

Martonoške šupljike, pl., krasan probijeni srpski vez iz okolice Martonyos Bács-Bodrogh megye u Ugarskoj. Ovdje nagovorom Pere Kristića revizora

Srps. Zemlj· Zadruge ima vezilačka udruga uz istu zadrugu. Tu radi 20 najboljih narodnih umjetnica u šupljiki, a zadruga proturuje u trgovinu taj vez, koji je istrgla ispod loše naplate bezdušnih trgovaca. Tko želi naručiti posao, neka se obrati Sr. Zemlj. Zadrugi u Martonyos-u. I uzorci (koji se ovdje rade) ili zašarci mogu se dobiti u fotograf. slikama.

Mašćevina, f., vunica šarena za vez iz Zaplanja u Srbiji.

Maurijski vezovi, pl., Amo pripadaju prekrasni stari zlatovezi (na prostirke, sedla i marame, koje vješaju po sobama i zidovima) uz šarene svilene vezove na haljine. Osim vezova tkaju i lijepe ćilime. U El Magrebu u Maroku mogu se vidjeti vrlo krasni radovi i po ulici, akoprem ovdje ne tjeraju luksus ni bogataši.

Merle bijele, pl., vrsta narodne čitme iz Dalmacije i iz Herzegovine.

Metalizovani vezovi, pl., Metallisierte Stickereien. U galvanskom kupanju (Galvanisierte Handarbeiten) preobuku se čitme, vezovi i drugi radovi vanredno nježnom naslagom kovine, pod utjecajem struje električne od tri volta. Boja kovine i sjaj može se posve prema želji udesiti. To su kao neki kovinski vezovi.

Mihrâb sagovi, pl., ili molitveni sagovi. Ovaj sag nadomješćuje Muslimu na putovanju ili i kod kuće džamiju; jer na njemu obavlja svoje molitve, čelom okrenut prama Meki. Ono naime na sagu nacrtano moliteljište „Mihrâb" nadomješćuje džamiju. Uslijed upotrebe tih sagova za religijozne potrebe, ne dolaze u njihovoj ornamentici nikada čovječije ili živinske figure. To su arapski sagovi. (Nischenteppiche, Gebetteppiche).

Misir, m., vrsta narodnog beza.

Mišani bez, m., bez narodni iz Bosne, gdje je jedna žica tiftik, a druga tira, pa se tke šarano. Kotar Ključ.

Mjeseci, pl., vezil. ornamenat. Simbolski znači: ako je sjajan = dobitak; — crven = čast; s ogradom = blaženstvo; — bijel = bolest; — u manjku = bogatstva; u rastu = brigu i bijedu; — žut = zdravlje.

Mješana ogradica, f., šareni slavonski pozlatinski motiv za vez. „Mješana" je ona, koja se radi od više raznih zabodaka. Kad vezilja hoće, da se bolje vide grane, a da opet ne bude prazno, gdje bi trebale da su ogradice, ona tu nadomjesti ogradice ma kojim malim veskom, n. pr. sa tri tačke izmed grana mjesto ogradice ili drugim.

Modni žurnali. Evo najpoznatijih u našim krajevima. „World of dress". — engleski list. —
Arbeitsstube, preplata za 1/4 g. K. 1.20., Bazar, predplata za četvrt g. K 3.—., Blatt der Hausfau, za 1/4 g. K 2.—., Centralblat für Moden, za 1/4 g. K 1·—., Frauenfleiss za četvrt g. K —·90., Frauenzeitung, za

četvrt g. K 3·—., Grosse Modenwelt, za četvrt g. K 1·50—., Handarbeitez illustr. Frauenzeitung, za četvrt god. preplata K 1·50., Hausfrauen Zeitung, za četvrt g. K 1·50., Kindergarderobe, za četvrt g. K —·90., Mode Elegante, za četvrt god. K 2·—., Mode und Haus, za četvrt g. K 1·50 Modenwelt, za četvrt g. K 1·50., Moniteur de la Mode. za četvrt g. K 7·20., Revue des modes parisiennes, K 5·—., Wäschezeitung, za čet. g. K —·90., Wiener Mode, za četvrt g. K 3·—., Pariška moda (hrvatska), za čet. g. K 2·—.

Modrec, m., izrezan struk (Mieder) bez rukava u Kranjice. Modrec je prišiven na suknju iste boje, nabranu u pasu. Naprijed je modrec zapućen, a obično je od cica kupovnog.

Monogram — (Modernes), von Hans Nowak. 676 monograma na 26 tabli. — Beč. — Verl. Schallen & Wollbrück.

Mrežasto narodno srpsko platno, n., Platnom ovim radile su žene obojke u prvanje doba. Za potku uzmu nebijeljen, a za osnovu bijeljen pamuk (u Sriјemu). Na isti način ima sada platna (za haljine) samo je redje, a u njega je utkan „pervaz" od crvena pamuka po šari sa narodnih peškira. Osobiti je to efekat!

Mrki vez, m., to je zasebna tehnika u Srpkinja iz Zablaća, kotar Ključ. Nalik je na „loženo" i „popunjeno", ali opet je drugo. „Mrki" vez lozaju lozavcem (Stielstich) pa ga pune polukrstuljcima (u kuke), a „loženo": lozaju i konture polukrstuljcima i pune polukrstuljcima. Orig. vidi trg. komora, Zagreb.

Mustratorka, f., žena seljanka, koja izmišlja nove zašarke, koja budnim okom pronalazi svaku priliku, da proširi svoje znanje, i da svoju vještinu podigne do umjetnosti, i to vazda individualizirane umjetnosti. Ona instinktivnom snagom genija vazda nadje pravi put i u „prilagodjivanju" narodnih radova modernim potrebama. Ona staro znanje veselom igrom kombinacija spaja s novim domislicama i iskustvom. Ona je vazda produktivna i puna impulza. Autoritet svoga sela. —

N.

Nabuban*, adj., jastuk n. pr. Samo je onda lijep, kad nije prazan, nego nabuban. Naziv iz Šalote, Barića, (kotar Ključ).

Nadoigličiti, v., naziv iz Konavlja. Beim Sticken einen neuen Faden befestigen. (Vele i „pristaviti").

Nakiće, n., der Aufputz. Narodni naziv iz Bosne (Sokolovo).

Na krupno pribirano, adj., in grosse oder breite Plissés gelegt. Narodni naziv iz Petrinje. Vele i: „pribrano poširoko".

Naprsten, m., isto što i naprstak (Fingerhut). Naziv iz Bosne.

Napûške, pl., Bauschärmel. Naziv iz Ključa. „Rukavi na

napuške“ baš i jesu fini!!! Veli cura, koja uz dimije narodne već nosi moderne bluze.

Nasoćano, adj. rubići. Naziv iz Poljica. (gefaltelt).

Na šilo vez, m., Tamburierarbeit. Naziv iz Ključa. Ovo je narodni vez po pismu, a valja ga i podapeti. Ne potroši oči kao vez brojem, gdje valja „razbrajati“ i paziti, da se ne „ocijepi“ žica.

Nauka o tvorbi ornamenta. I. dio. Priudešavanje prirodnih oblika za umjetničke svrhe. Napisao Alojzije Studnička. Sarajevo. (1901.) (Sa mnogo slika).

Nauške, pl., mindjuše. Naziv iz Primorja.

Naverugati promoljke v., Luftmaschen häkeln. U Srba.

Na zijev probijeno, n., narodni naziv ornamenta šupljičkog za tkanje iz okolice Siska.

Nemočenke, pl., narodne suknje u Jukincu (blizu Gline). Ove boje sa šafranom i škrobe ih, a kad se operu više nijesu za paradu, za to se i zovu „nemočenke“. Ovdje ne tkaju dugaliju, nego ju tkaju dalje u okolici Kostajnice. Srpkinje pletu ovdje čarape a katolikinje ih gotove kupe. I muški pletu čarape i rukavice ondje.

„Niz brdo“, naziv iz Ključa. Lijepa je — vele — suknja iskićena niz brdo vezom ili čitmom“ t. j odozgô do dolje. Ovo je vrlo lijep narodni izraz!

Njedrenica, f., Passe. Hemdpasse Vele i: grudi, njedra, prsa, ošve, krpe, nanjedra i t. d.

Noge, pl., omiljeli narodni motiv za vez. Ima „česte noge“, „male“ noge, rastavljene noge, tronoge raskaljene, tronoge, velike noge i t. d

Noeuds d'amour — **vez**, m., Rokokoschleifenstickerei, šeperi. Omiljeli vezilački motiv i u starohrvatskih vezova po pismu. Original: vidi trg. komora Zagreb. —

O.

Obamet dupli, m., narodni vez iz dônjeg Lapca. Tako zovu vrstu rasplita ovdje. —

Objelnica, f., naš starinski, crni konavljanski vez.

Obli porub, m., vrsta poruba na košulje (rukave) narodne iz Rastoke, Šalote i okolice Ključa. S lica je popul „stiga“ krupnih zabodaka, a s naličja je poput „ometice rijetke“, a uzet „oblo“. Jednostavni porub nazivlju ovdje „ruba“. Vidi porubi.

Odjeveniji, adj. besser gekleidet. Vele u Mostaru.

Oka od orla, pl., naziv konavljanskog veza. Vezu ga na otvorene ošve.

Okerati peškiri, pl., iz Rogatice u Bosni. Mit geknüpften Fransen Handtücher. Peškiri su od tankog beza, dosta široki i dugi, a kere su vezivane i kitícama (Quasterl) poiskićene.

Omotana šupljika, f., vrsta kere, vezene bijelo, a može se ra-

diti po vrhu još i vrpano i to šareno ili bijelo. Staro-hrvatski posao.

Omotana šupljika vrpana, f, narodni vez, vrlo ukusan i vještački. To je prastara slavenska tehnika, radi se u Moravaca, Srba, Hrvata Malo-rusa i t. d. Org.: vidi trg. komora, Zagreb.

Oplitak, m, vez koji dolazi u ornamente pozlatinske. Vezu ga uz vinkovačke pozlatinske vezove.

Opornjak, m., vrsta beza, vrlo tvrda i kupovna. Naziv u katolikinja iz Ključa. Neke će reći i okornjak, (okorilo se).

„O praktickém použití lidového ornamentu“, napis R. Tyršova. sv. V. 391—394. u zborniku folklore „Česky lid“ ročnik X. čislo. 1—6. V Praze. 1900—1901. Tu ima krasnih slika česke narodne vez. ornamentike.

Orlove čapeti, pl., naziv konavljanskog motiva za vez. Vezu ga na otvorene ošve.

„Ornaments des arts et metièrs des Slaves du Sud“. Naslov Layeve zbirke jugoslav. ornamenta. Tu je u XX. svezaka sakupljeno krasnih uzoraka u bojama: poprsja, košulja muških, na bijeloj predji vezenih u šarama, tjemenica sa ženskih poculica, ornamenata sa torba, čarapa, umetaka sa pregača, iglenjača, cipela zlatom vezenih, pasamana sa zastava, klupčenjaka, rogova šaranih, sapinjača, ćilima i t. d. Ta je zbirka posve rasprodana.

Orub, m.. isto što i porub.

Ošva na košulji Konavljanke, f., Ošva se ovdje zove onaj dio, koji ostaje izmedju opleta i prutaca prema sredini prsi. Ošve mogu biti: otvorene, zatvorene, zaiglane. A raditi se mogu uporedo ili ujednač ili neuporedo ili neujednač.

„O vyšívkach a vyšivačkách v Českem Horacku“ od J. Kopača u zborniku folklore „Česky lid“, ročnik X. čislo 1—6. V. Praze 1900—1901. Tu ima krasne narodne ornamentike i raznih motiva u narodnom vezivu sa ilustracijama.

P.

Pajčolan, m., kranjsko prozirno tkivo, velo.

Pandaur, m., ćoha i brokat iz srednjeg vijeka u našim krajevima.

Paučinski zabodak*, m.. Spitzenspinnenstich. Naziv iz Bosne.

Paukovac, n., narodni naziv zašarka za vez.

Paunovac, m., narodni naziv uzorka ili zašarka.

Pavlački vez, m., isto što i provlakce, provlaknica. U Djakovštini i to u brdima vele za provlaknicu i pavlački vez, a to za to, što su se tim vezom ukrasivale pavlake ili navlake za jastučnice. Sada umeću u navlake — „kačkane“ ili kupljene

čitme ili „šlingu", ne vezu više provlaknicu toliko, jer je spora.

Pažanske čitme, pl, to su čitme sa otoka Paga. Vrlo star narodni naš umjetni posao, ali je dosta bio propao, jer su stranci i turisti kroz mnoga decenija sve iz zemlje odnijeli i pod krivim imenom prodavali, te na bezdušan način tako sistematski uništili u narodu to umijeće. U novije doba opet se taj starohrvatski posao diže.

Pečice posipanice, pl., naziv konavljanskog vezilačkog motiva. Vezu ga na zaveze otvorene.

Pečke, na pečke, pl., naziv konavljanskog motiva za vez. Vezu ga na zaveze.

Perač, m., Naziv iz Slavonije. Vele i peračica „Ako ko urekne divojku, baje baba bajalica divojku peračem. Križa je po čelu i križajuć govori: Biži urok iz glave na prsa, iz prsa na trbu, iz trbua na bedre, iz bedara na tabane, nek ovoj bolnoj odlane i neka zdrava ostane. Dok je moga sudopera, on u vodu urok tera, nek ide vodom od brega do brega, neka ga jide kesega, crvenperka i sinača, al nek se više divojki ne povraća". Sudoper se baci u vodu, a divojka ozdravi". Sudoper ili perač.

Perlice, pl., naziv narodnog motiva za vez iz okolice Ključa, Zablaća, Rastoke, Ribnika gornjeg i dônjeg Glamoča i dalje. One taj motiv mnogo vezu na rukave ili krpe od svojih košulja. Obično je to uski gornji vez (bordura), širine 2 cm. a geom. granastog oblika. Tehnika je krstačka, a i prutačka, no nikada „mrki vez" (loženo i ispunjeno). Te „perlice" dodju uz veće i šire vezove a ovi budu 8—10 cm. široki. S jedne ih strane završuje „mrka" vodica i resice modre, a s druge su p e r l i c e. Perlice su vezene modrom vunom kao i ostali ondašnji vez. Okle t a j naziv u narodu? Jer za njemačke „Perlen" vele „djindje" ili „vijeno". A ovo nije nikad vez od „Perlen" — ove njihove „perlice". To je vrlo proširen motiv narodni za vez. I. svuda se čuje isti naziv „perlice". Vezu ga ili po debeljašu ili kupe beza finijeg za rukave, a za ostalu košulju samo uzmu narodni debeli bez. Ako vezu na tome gušćem kupovnom pamučnom bezu, onda im je vez (osobito t. zv. „mrki") od prekrasnih efekata. „Mrki" ga ne zovu porad boje, jer ovdje uopće ne vezu šareno, nego sve „modro" (zatvoreno). Možda je „mrki vez" ime ove v e z i l a č k e t e h n i k e, odatle, što ornamenat čini ono što ostane b i j e l o od b e z a, dočim je „fond" ispunjen gustim vezom. Za to valjda „m r k i" vez, jer je na oči gust; ma da su i ondašnji krstački vezovi vrlo gusti, no ove zovu „krstački" ili kriške (a ne mrki), a osim toga rade i tehniku: „p r u t a č k i vez (p o v l a k u). — Uzorci za sve ove vezove izradjeni su velikom pomnjom, svi su geometrijski (i brojem vezeni) i svi vrlo simetrični. Za čudo

su mnogi „mrki“ vezovi vrlo nalik modernoj „secesiji“ sadržajem ornamentalnim, ali su vrlo ukusni i osebujni, a ima ih mnogo. Širih od 8—10 cm. nema. Na bošće rade još jednu tehniku naime „kukice (vrsta ispisare, ,ali vazda u kukama vezena, nikada drugi uzorak).

Pernate kukice, pl., vez iz Zablaća u Hrv. i Srpkinje (kotar Ključ) Kettelstich. Kuke, koje imadu još pera po sebi. Omiljeo motiv za ornamenat veza tehn. „gradje“. Vidi prošvić.

Pijevac, m., vezil. ornamenat. Simbolski znači: veseo glas, radost. mir, sreća.

Pjana šara, f, naziv iz Konavlja za jednu nuansu crvene boje. Kod veziva, naročito veza skadarskog.

Plazuše, pl., naziv vezil. ornamenta iz Poljica.

Plećorka, f, eine Masche im Stricken Očica, žica. Naziv iz Šalote kod Ključa. „U kupljenih čarapa su plećorke slabe, pa se ne mogu napletavati, dočim su u rukom radjenih čarapa jake plećorke“.

Plelja, f., ili pletilja. Naziv iz Dalmacije.

Pletaši, pl, čitme stare, narodne na kuku pletene, points de Raguse. Vrlo su krasne. Zovu ih i „guipure de Venise“. ali to je krivo ime, dano im od mode i tudjina.

Pletene igle, pl, mjesto pletiće igle, u narodnoj pjesmi „Pusti svoje stado bjeloruno, Skidaj svoju uprtnjaču torbu. Bacaj diple i pletene igle. Sve povrzi, za školu prioni“ . . . . (Osvit—1905).

Pletene kite narodne pl., Zablaće, Ribnik, kotar Ključ. Ovdje narod radi zasebnu vrstu kita (Fransen) i to na pregače druge (vidi kititi kite), na košulje druge (vidi koturići) a tom tehnikom pletu i trak, kojim kite košulje, zubune, torbe i t. d. Trak bude i od zlatne žice ili od šarene vune. Obično je širine pola centim., a na torbu čitav centimetar širok. Za to pletenje moraju se vazda po dvije ili tri žene sastati, pa svaka drži jedan kraj vune i jedna prometne vunu kroz prste, dok druga zategne i tako dalje. Jedna sama nije kadra taj posao obaviti. One to vrlo ukusno opletu, rekao bi strojem je radjeno. Za muzej trg. komore u Zagrebu sabrala sam radove ove vrste.

Pletena likovica, f., Aloëfaserspitzen, narodni rad iz Dalmacije na otoku Hvaru. Likovica, učinjena kao niti vrlo je sjajna kao svila, a u prstima kao škrobljena ili končana, oštra. Od tih nitki pletu krasne čitme (u Dalmaciji). koje su od velikog efekta. Pletu ih kao i čitme od konca. Pletene na kuku dalmatinske čitme umjetnički su posao. Pletu ih preko debljeg pamuka, a u pletivo onda rade i katore švenkom iglom nalik kao slavonski vez vitanje s katorima. Orig.: vidi trg. komora, Zagreb.

Poduvačila se, sie hat sich verschleiert. Izraz iz Ključa. Vele i: pobulila se, zavila se velom.

Point de Flandres, vrsta starih skupocjenih, nizozemskih čitmi.

Pokala zupci, pl., naziv konavljanskog vezilačkog motiva. Veze se na rukave, i to na rukave otvorene.

Pokosica, f., sitni pošavni šareni, svileni vez uz krivuljice na „gradji“ u zubuna. Zablaće, kotar Ključ.

„**Poletio vez**“, tako kažu u Konavlju, ako začam zaveze podje uz duljinu i to vrlo dobro.

Poljka, f, vrsta narodnog beza. Original: vidi muzej trg. komore, Zagreb.

Polutak, m., vez, koji dolazi uz pozlatinac. To su vinkovački pozlatinski vezovi.

Poplet, m.. na čarapi bosanskog seljaka, koju muškarci pletu, onaj gornji porub. Das Randl. Opleten je drugim očicama nego sva čarapa, ove očice teku uporedo. Čarapa je otvorena malo više od pete pa do gornjeg ruba. Tuda se veže uzicom. Neki ove čarape fino šaraju iglom švenkom. Započetak je na prstima.

Popletica, f., Stielstich. Naziv iz gornje Hrv. Vele i prošvić.

„**Po po kolâ**“, naziv ornamenta za vez iz Bosne (okolica Jajca).

Poprdačina, f., naziv za vez iz starog „zemana“. Vez brojem. Tako govore u selu Rejzovići, kotar Ključ.

Porubljivanje, n., Radi ga naš narod u više vrsta. Evo nazive najglavnijih: porub obični, porub protjerom, porub šupljički, porub ubjerom, porub rasplitom, porub klaskom, porub cjepancem, porub nazubran, porub stegnjački, porub crvičanjem; porub strojem šiven, obli porub.

Pošavni vezovi, (Webestichstickerei) pl., Hrvatske vrste ove tehnike jesu ove: provlaka ili pirlit, utkanica slavonska, šavak i našiv prebirni, vez na daščice, krbez, grbeš, pozlatinski vez, žumberački vez, prutački vez, odbrojci, pismo ili naprava, jodra ili kockara, punjenice ili izmeti i zaveze dalmatinske, bajberek, pijavice, povlaka, pezent, čukice, kalbur, legutački vez, povlački i t. d.

Potkovice, pl., vezilački ornamenat. Simbolski znak mu je: dobar glas.

Potkraj, m., naziv veza iz Bosne. (Strojica, jajački kotar). Veze se pri rubu.

Potpuze, pl., nabori na bosanskoj narodnoj košulji za gospodje. Izpod pazuha se šiju. Naziv iz Šalote kod Ključa. Zwickel im Ärmel.

Posvečano ruho, n., naziv, iz Slavonije, Feiertagsgewand.

Pozlatinac, m., To je vrpoljački vez. Pravi narodni vezovi vazda su krući i temeljniji od gospodskih. Evo za što: seljakinja kad veze, drži iglu od sebe. Školanoj vezilji kao da je to tobož nespretno. A nije tako. Kad držiš iglu od sebe, ne zasloníš rukom posla, a posao vazda treba svjetla. Za to ćete vidjeti, da seljakínje vezu sjedeći na suncu (i u Bosni) u Slavoniji i stojeći na ulici, a gospoje to ne bi nipošto mogle. — Kada držiš iglu od sebe,

snažnije ćeš promaljati konac i kroz najkruće tkanje i bez naprska, a ne možeš tako učiniti, ako iglu k sebi okreneš. — Ako držiš iglu od sebe, vez će biti vazda jednako zategnut, jer možeš slobodno vazda povući konac do kraja, ma on i odulji bio. Kad iglu okreneš sebi, vazda se možeš bojati, ako je konac dulji, da ćeš se ubosti, pa za to se odmah nesigurnije radi i konac se vazda jednako ne zateže. — Kad držiš iglu od sebe, ostaje posao čistiji. Seljakinja ne opere košulju, kada je naveze, nego se odmah u nju ponovi, jer je čista, a gospodski se poslovi ne samo peru, nego se i luže, jer su izmed ruke i tijela (dok su u poslu), pa se gužvaju, kad se prigneš, — a kaljaju, kad ruke gore nasloniš.

Pô zupka, n., naziv konavljanskog motiva za vez. Vezu ga na zaveze otvorene.

Požalica, f., Halbtrauer, nošnja za korotu (crninu) u Posavini. To je odijelo bez ikakovih cifrašćaka (vidi cifrašćaci narodni), posve je bijelo i crni je pojas uz njega, te crna poculica. To je za veliku žalost, a za požalicu (Halbtrauer) nose odijelo, na kojem su ornamenti pretežno vinjaste boje (violet).

Pratežica, f., naziv narodne košulje. Vidi košulje narodne.

Pravi i krivi vez, m., naziv iz Slavonije (Otoka, Vrpolje). Isto što i povijanac i krstac.

Predenica, f., naziv iz Konavlja. Predenicom se kiti oplet na vez. Oplet na vez je lijep narodni posao.

„Prevrnule se boje“, (naziv narodni) die Farben sind ausgegangen, haben verloren (na vezu ili tkanju). Vele i „otišle su boje“, „ pustile se šare“.

Pribrani bez, m., naziv iz Rejzovića, Kotar Ključ. Art Durchbruchweberei. Poput kesme tkanje bijelo narodno, starinsko, vrlo lijepo. Na oči je poput čitme. Zovu ga i „rešetlija“.

Priplit slavonski, m., to je vrsta gustog bijelog veza sa šupljikama. Dichter oder fester Durchbruch. Radi se na tankom platnu, ali debljim koncem nego n. pr. „tronoge rasplitane“ (vidi ove). Uzorci su geometrijsko-štilizovani t. j. neka kombinacija geometrijskih oblika i štilizovanog cvijeća. Vrlo su apartni i originalni, posve u duhu hrvatskog štila. Taj je vez vrlo trajan, ali vrlo spor i treba vještu ruku. Širok je često i po 10—15 cm. Rade ga na njedra slavonske košulje. — Po rubu su zubice, šuplji porub, zrnka i rijetki obamet. Na oči je skoro kao pletivo na kuku.

Prisjevak vez, m., Flitterstickerei, vez populani. U Herceg. Bosni. Vele mu i: puli=vez, šljokanka, tetreici-vez, svjetlice vez i t. d.

Priskočnica, f, način veza, koji je gledati kao sitne stube, pa su one rijetko kada veće od jedne čisanice. Veze se uz tehniku: vez objelíki.

Prôbuka, f., rubenina. Naziv iz Bukovice u Dalmaciji. Vele i „roba od pranja", „Ne valja da nikakva prôbuka omrkne na dvoru, jer bi je mogle noćnice otrovati i svašto na nju nabaciti, pa potrebu poslije imaš od vraćarica". Vele ovdje žene.

Proderine, pl., Risse. U Slavoniji. Ako se opanak prodre kaže se: „Volio bih, da su tri slijepca progledala, već moj opanak!" To za to govore, da se novi opanci ne bi brzo poderali. — Ako se na opanku otrgne kajiš, vele: „Volio bih da se je vodenica na Savi otrgla, već moj kajiš!" To govore, da se više ne trza.

„**Prorezano na prijeklop**", veli narod u Dônjem Lapcu. Tako režu prsa na košulji.

Prorukavlje, n., isto što i ramenice. Naziv iz Zablaća, kotar Ključ u Srpkinje. Vez gore uz rame, gdje je rukav ušiven u košulju. Obično je iste šare kao krpa na košulji, a širok 6 cm., zajedno sa ovtokom, Vidi vez mrki.

Prošvić, m., vunica, kojom seljanke u Zablaću (kotar Ključ) vezu gradju na zubune, naime njome vezu „kukice pernate" (Kettelstich) pa su „kô smišljene". Prošvićem nazivlju i „Stielstich".

Provlakno vez, m., u Ključu begovice tako zovu vrstu ispisare (jednolišce, koja se veže šarenom svilom na bosanskom bezu za peškire). Provlakno vez valja za izradu cvijetova brojem, a stapke rade pravcem i krivcem. Vidjela sam krasan peškir te ruke u begovske kćeri Bisere Filipovićeve, a ona veli, da se brzo radi.

Provod, m., naziv iz Konavlja za vezilački motiv. Vezu ga na začam zaveze. Provoda ima više vrsta: prosti provod, dva provoda, provod iza igle na zatvorene sključice, provod na žmirice i t. d.

Prutački sa prijeborom, m., narodni vez iz okolice Zagreba, Siska, Gline i t. d. Taj vez služi zu ispunjavanje velikih ploha (n. pr. jastuka). Vezen je gusto, a sva ploha razdijeljena u četvorine ili „prijebore" Vez je u više boja, a prijebori su vazda crveni. Uz taj vez meću u novije doba na jastuke umetke promaljivane. Trgovačka komora u Zagrebu imade ovu tehniku sačuvanu.

Ptica (sjedi) na grani, f., ornamenat narodni vezilački. Ima simbolsko značenje. Znači žalost. Ako je navezena kao da leti, znači lažan glas. Ako su samo krila vezena, znači dobar glas.

Ptičnjak, m., Narodni ornamenat za vez. Vrlo je omiljeo, a ima ga u više vrsta kao: futač, orozovi, ždralovi, orlica. orlići, golubi, pijevci, svračice, kokotići, tičad, ptica, sa krunom na glavi i t. d.

Pupice, pl., Picots. Kuke s pupicama. Kettelstich mit Picots. Naziv iz Dônj. (Lapca. Vele i „none".

Putanja, f., naziv iz Slavonije, Bačke i Banata. Putanjom

zove narod mjesto izmedju pruga na srp. platnu. Srpska platna jesu: librance, krecavo, ćerćelija, sade, melez, ćenar i svilenac, te mrežanać i t. d.

Puževi, pl. vezilački ornamenat. Simbolski znači: **naprazno ti sav trud**". Ima **ga u** više varijacija u narodu.

R.

Radium, n., vrsta moderne svile (ušla u trgovinu 1905. god.) Moda voli kontrastima, najnovije vazda nastaje iz najstarijega, i ako se ovo vazda ne radi u istom obliku kao što je nekad bilo. Danas se moda i tkanje (i uzorci na tkivima i vezovima) oslanja na doba Louis XVI., Pompadour i na rokoko-štil. Ovaj nastoji da istisne secesionističke desene. „Radium" je mekan, tanak, skoro prozirni taft u jednoj, u dvije ili u tri boje ili je štampan u šarama.

Ramešnjak, m., Čuje se samo u pluralu ramešnjaci. Ono što i ramenjača, t. j. onaj dio košulje, što je na ramenu.

Rasa pokornička, f., odijelo skromno. Naziv iz djela Vukasovićevih. (Dubrovnik).

Raskaljana tronoga, f., naziv za slavonsku vezilačku tehniku „rasplita". Vele i „tronoge rasplitane". Vazda se veze bijelim po bijelu tanku bezu. Veze se obično kao tegel (bordura) uz vitanje s katorima na obe strane (na njedra slavonske košulje). Taj je tegel s prsta širok. Tronoga se veze u tri omotane šibe, od kojih je srednja u dvoje raskaljana, t. j. jedna je nitka sa dva sitna zabotka približena desnoj, a druga lijevoj šibi.

Raspas, adj. čovjek, koji je raspasan, bez pojasa, entgürtet, ohne Gürtel. „Raspas sam otrčao iz kuće, da vidim, šta je". Kod Ivekovića: raspojas.

Razabrato ptetivo, adj., koje nije gusto i zbijeno. Narodna riječ.

Razapela se sva suknja*, der Rock ist rückwärts offen, der Schlitz steht offen, es blitzt. U Ključu vele tako, a dobro vele.

Razašiti, v. isto što i rasparati. Naziv iz Ključa.

Razborito, adj., lose Falten, offene Falten. „Te mi reza bornu suknju. U skutovi razboritu. U pojasu saboritu", (Vuk). „Razbórit" za razliku od „sabórit" (faltig).

Razbrajanje u čisanice, n., (naziv iz Slavonije, vele i „vezilačka čisanica"). Kada djevojka hoće, da razmjeri polu tkanja, razbraja ga najprije u čisanice: sve na deset po deset. Deset čisanica zove se jedna desetina. Kad se kaže, da je tkanje široko u šestnaest ili u dvadeset, to je isto, kao da rekne: ta pola ima šestnaest ili dvadeset desetina, sto šezdeset ili

dvije sto čisanica, četiri stotine osamdeset ili šest stotina žica u širini. Ak. zbor. Tako rade temeljni vez ili vezak temeljni.

Razdrljeno, adj., razdrljena na grudima košulja, otvorena, razgaljena. Naziv iz Bosne.

Različice, pl., naziv narodnog uzorka za vez, ako je od više raznih motiva ili vodica (Ghirlanden) složen ovelik zašarak. —

Razmetica, f., fino djevojačko odijelo iz sukna (Poljice). Zove se i muvijar.

Razvedeni postav, m., konavljansko tkivo za vez. Tkiva konavljanska su vrlo lijepa.

Rebrići, pl., prvi dio veza „izmeta". Naziv iz Konavlja. Vezu se uz vez izmet.

Reci, pl., nakit od srebra (na ženskoj robi) na kanici od cvancika. Bukovica u Dalmaciji.

Red, m., tehnika za zlatovez iz Bosne. Glamoč. Zove se i redak. Jednolišce se radi. Ima i redka koji nije „jednolišce" i to na košulje, dočim je na peškire i čevrme vazda jednolišce.

Redjevo, n., isto što i predivo. Ako vezilja o njemu sanja, znači dobru ženitbu; ako sanja da prede, to znači brigu i patnju.

Reisstich, m., vez brojem na krstiće, koji su u prekršću.

Resač bijelac, m., nošnja u Dalm. (Babino polje).

Rešetlija, f., narodni bijeli bez (na dasku dignut). Na oči je kao raspleten, pa mu i vele „pribran bez". Vrlo je lijep. Starinski rad, sada se više ne radi. Rejzovići, kotar Ključ. Od njega su krojili skute i košulje.

Reticella-čitma, f., krasna čitma, po originalu starohrvatska, sa otoka Paga, ali u 15. i 16. imitirana po Talijanima i Francuzima koji joj dadoše to ime „retičela". Seljanke ju i danas divno na Pagu rade, a u Beču i u Engleskoj je ona danas: latest novelity. — Bečka izložba za čitme g. 1905. iznijela je krasne radove ove tehnike. I muzej trg. komore u Zagrebu iznosi taj posao.

Rezbarski drveni narodni nakit, m., osobito u Slavoniji oko Vočina i manastira Orahovice. U tim krajevima nose žene grivne (braslete) a to je sitno izrezan lanac (iz jednog komada drveta), koji navlače na ruku. Istu grivnu nose i oko vrata. Na nekim grivnama ima pločica sa raznim rezbarijama. Rezbarenje je u ovoj okolici veoma vještački radjeno. Na kućama su rogljevi lijepo izrezani, a ima i drugih dekorativnih stvari u kući sa lijepim rezbarijama. Grofovi Jankovići čuvaju te starine. Jedna je od prilike metar i po visine, a metar širine. Prikazuje šumu, u kojoj vuci napadaju svinje. — Majstorsku tu izradbu radio je svinjar, a divili su joj se i stručnjaci. Ovdje narod rezbari (kao u svim šumovitim našim predjelima): gusle, gajde, tambure, čuture, bokale, slanice, kašike, viljuške, kutije i t. d. I otale bi mogli crpsti znamenite priloge za narodnu ornamentiku.

Seljaci i za crkve rezbare: krstove, putire, korice za evandjelje, ikonostase i svece. I za kuću: bepke za djecu i posude za upotrebu. Te bi rezbarije mogle naći prodju i izvan granica domovine, da više stranaca dolazi u naše krajeve n. pr. u „Sommerfrische“, ili da se naša inteligencija za te stvari više zanima. Starije rezbarije su osobito krasne, noviji drvorez po ljepoti nije ni nalik na stari.

Ribalija, f., naziv veza brojem iz Biljane (kotar Ključ).

Ribičati, v. vrsta bijelog veza iz Hrv. Vidi Zaprešić. I surke več ovdje u novije doba „našvavaju mašinom“, pa dvije tri vezilje u selu rade za ostale. Suknje slažu u nabore.

Rigatina, f., tkivo za gaće u Poljicu.

Rijetki šav, m., obično šiće na brzu ruku. Der Vorderstich.

Roba, f., naziv za „tkivo“ (svako) u Konavlju. Tkiva konavljanska su poznata pod raznim nazivljem kao i slavonska, bosanska i t. d.

Robe de style, f., franc. (izg. rob d'stil) Hofbalkleid, haljina za plesove na dvoru u gospodja. Ova haljina odgovara raznim u etiketi strogim istoričnim epohama iz dvaju posljednjih stoljeća, pa je ujedno i moderna. Struk je prilegao, dug, napred ravan i u šilj ili je opet široki „Korselet“. Na suknji je bogato nabrana povija, naprijed je „devant“ vezen ili od čitme. — Rukav je kratak „Ellenbogenärmel“ sa čitmama drapiran, a čitme (obično prave) vide se i na struku. Vele i Wiener Hofstil ili tipička haljina dvorskog štila.

Rogovi, pl., narodni vezilački ornamenat. Simbolsko mu je značenje: ljutnja i kradba.

Rokokoschleifenstickerei, f., vez iz doba rokoko. Moderan je i danas na ženske haljine. Zovu ga i „noeuds d'amour“ (franc. izg. nödamur).

Roščić, m., narodni ornamenat za vez. Naziv iz Ključa. Veze se svilom po potpisu jednolišce. Vrlo ukusan vez.

Roza, f., Čuje se samo u pluralu roze. Nabori na odjeći, n. pr. košulji, suknji, pregači i t. d.

Ruba, f., naziv iz Rastoke, Šalote, Rejzovića, Štrkonjića, okolice Ključa. Vidi obli porub, Naš narod poznaje i radi više vrsta rubova. Vidi porubi.

Rubača, f., isto što i košulja. U Turopolju. Ako se sanja o njoj znači sreću, ako je „poderana“ — svadju, ako ju svlačiš u snu, to je smrt.

Rubenjača, f., Debela motka, na kojoj se nose rubine na pranje.

Rubenjak, m., isto što i rubenjača.

Ručenik na rikame ili puntilje, naziv iz Poljica. Vez na obamet. — Zupci. Naziv je iz talijanskoga.

Rudenjaci, pl., gospoje ih na glavi nose. Naziv iz Osvita (Mostar) 11. marta 1905. Wolltücher.

Rukavice narodne konavljanske, pl., vidi pletivo narodno u Konavlju. Rukavice se pletu od bijele vunice na igle pletiće. A bječve takodjer. Bječava ima: s gunjatom i bez gunjata, pa na laure. I to: I. sgunjatom po srijedi, a red šupiota na kraju. II. na kost od ribe. III. na zatvorene kolače. Čarape se pletu isto na igle pleteće od vunice bijele, pa su išarane drugim šarama. Vele i škapini. Nazuvci se pletu od bumbaka i vunice ili sve od predje sa šarama. Pletu se na igle pletiće, a ima ih više vrsta. Najjednostavniji su početnički nazuvci.

Rukavi otvoreni, pl., (Konavlje) vidi rukavinski vezovi. Otvoreni rukavi nose ovo nazivlje: I. Nistički ili na kokotiće ili na male zupke ili ludi ili siromašni ili bez punjenica ili sa pô zupka ili na kitice. II. S jednim zupkom. III. S malom kosjeračom ili kosjeranom u tri punjenice. IV. S jednim cvijetkom, sa dvije punjenice na oči ili u tri zupka. V. S vilicama ili sa pô kosjerama ili kosjerače sa tri oka. VI. Na žmirice. VII. Sa šest punjenica ili su tri zupka. VIII. S velikom ili svom kosjeračom sa četiri zupka. IX. Sa tri cvijetka. X. Sa sitnim jezičcima ili sa petnaest punjenica ili na zvijezdice ili pokala zupci. XI. Mali zvrkovi ili zavrtači s zupkom. XII. Mali zvrkovi s ključicama ili sa pô zvrkovi. XIII. Zvrkovi ili zavrtači s malim cvijecima, XIV. Zvrkovi s velikim cvijecima. XV. Veliki zvrkovi ili velika kosjerača. XVI, Potpuni zvrkovi. Vidi rukavi zatvoreni.

Rukavi zatvoreni, pl., Konavljanski vez. Vrlo lijep. — Svi otvoreni rukavi mogu se i zatvoriti osim: potpunih zvrkova i rukava sa sitnim jezičcima ili onih sa petnaest punjenica i t. d.; ali za to imadu još i: rukavi od udovice (koji idu medju zatvorene) i rukavi po po se sa srcem ili jezikom zatvorenim. I na rukave vezu pruce.

Rušiti se, v., „ruši se, pa su za to krila na njenom ruhu crna i svilena je marama oko vrata tamna“, U Slavoniji: Trauer tragen. Narod drugdje veli: korotovati, nositi žalost, žalosno ruho, crnina, korota.

Rušna ornamentika, f., ornamentika na ruhu. (Naziv iz brošure „Ženski kućni obrt“, kojom Ferdo Hefele popraćuje leksikon Jelice Belović — Bernadzikowske).

Ruta, f., zimsko narodno, vuneno odijelo za žene na hrvatsko - kranjskoj medji.

Rute, pl., sirotinjske haljine. Naziv iz okolice Spljeta.

Ružični bod (pletaći), m., Rosenstich gehäkelt.

S.

Sabljinski gajtani, pl., Takove su naše žene gradile, a junaci nosili na sabljama dimiščijama: „gola sablja tri stotin'

dukata, kore su joj tri stotin' dukata, a gajtani tri stotin' dukata", nar. pjes.

Saćmelija, f., naziv bijelog starinskog veza na košulje i skute. Rejzovići, kotar Ključ.

Sadi - platno, n., srpsko narodno platno bez ikakvih šara. I kraljevna austrij. Stjepana nosila haljine od njega, dolje sa širokim pervazom sa utkanim jelenima, oko kojih su se pleli neki šiprazi. Izmedju jelena bijahu od crvena pamuka crvene pruge (kao na Savkinu platnu), a i jeleni su bili crvene boje. Otraga na haljini bijaše peškir u obliku („mašlije") šepera sa dugačkim trakama, a vezene istim uzorkom kao i suknja. Struk bijel kao i suknja.

Sakura, f., naziv japanskog motiva u ornamentici za vezove, tkiva i slikarije Trešnjevo cvijeće.

Sami cvijeci, na same cvijetke, pl., naziv konavljanskog veza. Vezu ga na otvorene ošve.

Samovez, m., Selbstbinder (Cravatte). Naziv iz zagreb. trgov. novina, ali to je neuspjela kovanica, moja cura (iz puka) veli: „vezanka otvorena za gospodu". Ima i svezana vezanka ili šeput. (genähte Masche). na šeper svezano (za razliku od mrtvouzice svezano).

Sandao, m., skupocjena svita u starih Slavena, i u starih Hrvata na po se. Dovažahu ju iz Kine i Perzije za muško i žensko odijelo. Bijaše i svilenog sandalja, a i platnenog. Iz Carigrada uzimahu osobito fini za postavu plašteva u vlastele.

Sapetke, na sapetke, adj., rukavi u bosanske ženske košulje. Ošva naime i puce na njoj.

Sa pô krila, naziv konavljanskog veza. Vezu ga na otvorene ošve.

Sapon, m., otraga na muškim hlaćama (od gospode) ono što se steže na paptu. Sapona ima i na opancima.

Sa pô noge ili ošva s čestim nogama, f., naziv konavljanskog veza Vezu ga na otvorene ošve.

Sa svom kadifačom, m., naziv Konavljanskog motiva za vez. Vezu ga na otvorene ošve.

Sa tri punjenice na pečice, naziv konavljanskog veza. Vezu. ga na otvorene ošve.

S čestim nogama, naziv konavljanskog veza. Na otvorene ošve.

Sedam punjenica, pl., naziv konavljanskog uzorka za vez. Na otvorene ošve.

Seljan - kerice, f., vrsta kera na iglu, poput resa šivanih, na kraju svake rese ima „seljan" t. j. crno zrno, ali ne od stakla, nego od nerazkidljive neke tvari. Njima kite starinske rukave od košulja, ali te su kere već „poginule". Više ih ne rade.

Sek, m., torba ribarska na otoku Krku. „Sek je jedna torba od mriže koti jedna vela kapa, a visi na jednom koli, ko ima delg rep za deržat. Rabi za sekat ribi z gripa i hitat va barbu. Š njim love i kozje repi. Narodni posao.

Sićani vezi, pl., zartstichartige Stickerei. „Tvoji vezi sićani, zlatnom granom kićani“. (Nar. pjes.) Vrsta raspleta.

Sindžirac, m., kettenartiger Durhbruch. Naziv za kesmu pravcem i krivcem, što se poput sindžira povija izmedju bijelog veza brojem. Starinski vez iz Rejzovića, kotar Ključ.

Siričeska tkanina, f., vrsta bizantinske svilene tkanine. Bijaše je mnogo u starih Srba i Hrvata. Camblak priča, da je Dečanski manastiru Dečanima darovao medju ostalim i te tkanine, no Daničić pogrješno misli, da je to sirska tkanina (Sirija); jer pridjev od Sirija bio bi u starom srpskom jeziku sirski, a ne (svilen), siričeski.

Siromašni vezovi, pl., konavljanski narodni vezilački motiv. Na rukave otvorene.

Sitne punjenice, pl., narodno vezilačka tehnika iz Konavlja. Originala takovih čuva trg. komora — Zagreb.

Sitni jezičci, pl., naziv konavljanskog vezilačkog motiva. Na rukave otvorene.

„Sitni katori o jedno“, naziv za slavonski vez: vitanje s katorima. Vidi „o dvoje s križićima“. — „Sitni o jedno“ je detaljni naziv za katore, koje izradjuju na vrlo mnogo raznih načina. Tehnika ovog veza (Durchbruch, Spitzenstich) nalik je ponešto, — ali ne posve — na omotanu šupljiku, kako ju rade u gornjoj Hrvatskoj i na šareni mušebak iz bos. Petrovca. To je krasna nježna varijanta, koja se veze samo bijelim po bijelu, uz vitanje s katorima.

Sitnina*, f., tako zovu Hrvatice u Ključu radove sitnije, koje djevojke vezu i spremaju za svatove, naime čevrme i peškire, jer ovo najviše treba za svatovske darove (uz bošćaluk: košulje i gaće bez veza). Ovo onda u svatovima cura podijeli i za to dobije novac u daru. Ali je ostala bez ičega i obično udate više ne vezu, ako i nemaju djece. Haljine kupi muž, koliko treba, suviška nemaju.

Sitni tulipani, pl., uzorak za slavonski pozlatinac vez. Vidi tulipan p o z l a t i n s k i. Tulipani nijesu vazda k a o o v a j strogih oblika. Vješta vezilja zna, da se tulipan može vazda sastaviti od dva ma kakva bilo posve jednaka veska, koji se sastaju na stapki, ako ova p o l o v i pravi kut osnove i poučice. I za to ima tulipana od više vrsta na slavonskim ponjavcima. Ali to treba pamtiti, da se od svakoga veska (nadostavljena i podvostručena veza) dade sastaviti tulipan. Tulipan nije često sâm za se, nego ili se nadostavlja jedan tulipan na drugi, ili je više tulipana na istoj stapčici. Ako je na stapki tulipan, i uz isti tulipan sa svake strane po pola takog tulipana, to onda Slavonka nazivlje „vršika“. Vršika ima svakojakih,

Sitnjak, m., naziv iz Konavlja. Na vezu izmetu. Art Stickereimotiv aus Dalmatien.

„S jednom rijekom i sa pet punjenica“, naziv konavljanskog veza. Na otvorene ošve.

Skadarica vez, m., vrsta konavljanskog veza. Taj se veze gajtanom ili domaćom svilom. To je najfiniji vez. Zovu ga i skadarski vez. Lošije vezove vezu bumbakom i vunicom. Vunica se rascijepa uvijek kada se veze. (Osim za vezove na redici. Na njoj se veze svom žicom). Vez skadarski vrlo je ukusan.

Skerlet čoha, f., najfinija vrsta za odijelo stare slavenske vlastele, iz srednjeg vijeka. Prodavahu ju u Kotoru iz mletačkih fabrika. Nar. pjesme mnogo hvale „zelenu čohu venedičku“.

Sklavine, pl., izvezene dolame. Uz dubrovačko odijelo u gradjana iz 14. vijeka.

Sključice, pl., na sključice, naziv konavljanskog motiva za vez. Na zaveze.

Skočci, pl., na tari ono o čem vise niti. Isto se veli i skošci. Vidi skošcica.

Skoščica, f., vele i skošci. Na tari ono o čem vise niti.

Skretnica, f., uzorak (u ćošku) u kutu, gdje skreće ornamenat na drugu stranu stônjaka (ili drugog rada), pa ga tu valja udesiti, da je lijepo na oči. Ein Eckmuster. Narodni naziv iz Srbije.

Skrlotak, m., komad krpice, što je žene drže medju prstima, kada s vretena motaju predju na motovilo ili s ovoga na klupko, da im predja ne siječe prste.

Slipi katori (slijepi), pl., naziv za slavonsku vezilačku tehniku (bijeli vez): vitanje s katorima. Katore izradjuju na više načina, jedan od tih je „slipi“, jer se teško razabiru katori, t. j. nijesu prošupljiti (ohne Durchbruch). To je rasplit vrlo nježan (jednolišce) i teče na vodoravno paralelnim linijama ili u okomitim, kako to već konture vitanog cvijeta išću. Vitanje s katorima, vrsta je keranja. Points. Nadelspitzen.

S malom pilom neuprav od sedam ponata, m., naziv konavljanskog motiva za vez. Na otvorene ošve.

Smartness, engl. ono isto što i „chic“, (šik). Fin ukus, gizda, elegancija u haljinama.

Slovaši, pl., ornamenat vezilački. Znači: zabavu, blagoslovan život, marljivost i čast. To je vrlo star ornamenat staroslavenski, potječe možda još iz mitološkog doba slavenske povijesti. Ali se veze i danas nepromijenjeno u istim oblicima punim mističnog čara.

Smokvalija, f., zlatovez brojem (starinski). Selo Rejzovići, kotar Kijuč. Uzorci istom tehnikom vezeni zovu se i: sindžirlija, dukatlija. Veze se i bijelim po ćenaru, jednolišce.

Sojče materino, n., ime narodnog zašarka za vez iz Bosne.

Sôko, m., mitska ptica kao ornamenat na bosans. Mihrâbsagu. Dolazi uz sveta stabla na Mihrâb-sagu. Pod teretom te ptice krši se hiljadu stabala,

koja svoje sjeme siplje na zemlju. Ustane li ta ptica, to izraste hiljadu novih stabala. (Arapski sagovi). — U blizini ovog svetog stabla (Viçpataokhma) raste i drugo, a ovo nazivlju Gokart.

Sokolovac*, n , narodni naziv uzorka za vez.

Sorgući, pl., narodni ornamenat za vez. Veze se zlatom. A rade ga i nasinije (kujundžije).

Spljetovi, pl., vez medju dvije porube. Iz brodske okolice. U narodu ima više nego 50 raznih uzoraka te vrste.

Sprejemni cifraščaci, pl., ornamenti sa uzorcima iz Posavja. Originale čuva dvorski dobavljač Berger u Zagrebu.

Spućalo, n , ein Knopfloch. Naziv iz Konavlja. Na oplet uz vez konavljanski.

Srbijanac, m., srpski narodni ćilim, vele i srbijanski ili pirotski ćilim. —

Srce grane, motiv vezilački u tehnici pozlatinskoj ili zlatinskoj, slatinskoj, (objeliki vez ili za jednu žicu vez). Srce grane je središnja jabuka, na koju se okomito nadovezuju jabuke, a koso vršike grane. Vrlo je lako naći vez med krštenice ili srce grane s krštenicama. Vezilja razdijeli ma koju jabuku kosim razbrojem u četiri jednaka dijela i tako dobije vez med krštenice. (Na mnogim granama ima naime vez i med krštenicama). Srce u grani navezeno je često kao jabuka, a tako isto se mogu jedne jabuke metati na više grana, samo uz druga srca i vršike, pa će grane izići posve različite. Više puta vidimo jabuka u obliku križića, a te postaju baš onda, kada krštenice razdijele jabuku koso u četiri jednaka dijela, koji je svaki dvostruk. Ako se razmaknu dijelovi od krštenica, to će se dva po dva nerastavljena dijela zbližiti, a možda i srasti, pa eto opet novi oblik križića. Vješta vezilja iz svake jabuke lako križić napravi i opet križić u jabuku pretvori, kada želi nove uzorke. Uzorci tako pregradjeni vrlo su ukusni i strogo u štilu hrvatskom. (Otok, Vinkovci, Djakovo).

Srijemska torba, f., starinske torbe u nas bijahu vrlo krasne, pravi dekorativni predmeti. Svaka osoba u kući imala je svoju torbu. Nosila ju je o ramenu, kad se išlo na poljske poslove, a u njoj jelo i drugo. Seljačke torbe gotove se i danas ukusno od ćilimskih tkanina, ali su šare na njima u staro vrijeme imale svoj simbolski značaj. Ornamentika hrvatska i srpska tu se divno prikazuje. U djevojačke torbe utkivali bi cvijeće i grane; mlade su žene u svoje torbe utkivale „bepke“ ili lutke, koje su često držale cvijet ili su stajale medju cvijetnim granama kao simbol, da budu,; rotkinje i da im djeca cvjetaju! Stare žene utkivali bi kokoške, pijetlove i plovke ili lutke sa varjačom u ruci, kao znak, da je dobra domaćica. Na muške torbe utkivali su konjanike, jelene, lovce, orlove, kao simbole: snage, hitrine i zdravlja.

Danas ima samo još malo tih starih torbi. Simbolski značaj ornamentike na torbama izgubio se u narodu. Stare bake i danas pričaju, da djevojke ne bi nipošto ženinu torbu na sebe stavile, a tako isto ne bi ni žena djevojačku. Tako isto žene nikad ne idu gologlave, ali dok su mlade zabodu cvijet za maramu povezaču, a djevojke opet nose cvijet u kosi ili na grudi, što nebi žena nipošto. U staro vrijeme nije se djevojka ni u najvećoj zimi povezala, a ženu opet niko nije ugledao gologlavu. Adet je bio svet! Što je guslar za narodne pjesme, to su pojedine žene za narodne ženske rukotvorine, to su „mustratorke", koje izmišljaju razne urorke i nove načine izrade, nove varijante. Neki uzorci (naročito u Hrvatskoj, gdje je bila francuska okupacija) za tkanja i vezove nose nazive, u kojima se vidi francusko podrijetlo n. pr. dimitak (demi-pol) librance slobodne crte i t. d. Francuskinje su se očevidno mnogo zanimale za naše radove za Napoleonovog doba.

„**Sritimice**", ili „prošimice" šiti (veliki šav), veli narod, kada dva kraja sastavlja.

Srma, f., naziv vezilačkog ornamenta, vezena srebrom. Simbolski znači: sreću u poslu, u trgovini i bogatstvo.

Srmotel, m., Buillonstickerei. Ključ. Njime vezu čevrme uz rekemu ili zlatovez i svilu.

Srpići, pl., vrsta ukrasnih zabodaka. Složeni su iz polukrstuljaka Naziv i rad iz Zablaća, kotar Ključ u Srpkinje. Vezu ih na zubune uz „gradju", obićno svilom na ćohi.

Srpski narodni ćilími zovu se: velenac, srbijanac, pirotski, čupavac, polu-čupavac, šarenica, šarenica srijemska, debeli čupavac, starinski pirotski i t. d.

Stapka, f., tipični vezilački oblik u grana kod pozlatinskog veza (ili „objelikog" u Slavoniji). Vidi vez dimitak. Na otarcima, ponjavcima i košuljama.

Stara bakija, f., stara moda. Naziv iz Ključa u Srpkinje. „Ovo je sve stara bakija", t. j. starinsko je, pa izlazi (iz mode). Tako vele cure starom vezu i kroju košulja, jer su sve udarile u novu „švapsku" modu.

Starudije, pl., naziv za vezove iz starijeg doba. U Srba.

Staza, f., Laufteppich. Narodni naziv u Hrvata i Srba iz Srijema, Slavonije i Bačke.

Stopa, f., naziv u Hrvata i Srba iz Srijema, Slavonije i Bačke, za narodne uzorke. Vidi trikile. Stopa i nastup jesu proste i jednostavne figure (šare) i nalaze se i danas u svih Jugoslavena, a vidjela sam ih i u Lavovu u izložbi domaće industrije (god. 1900), pod istim nazivom u Poljaka. Neki vele, da je to isti motiv kao Vilovska noga. Drudenfuss.

Strmoglavce grane, pl., motiv za slavonski zlatinski vez. Vidi vez dimitak. Vješta vezilja

umije sebi vezove i uzorke prekrojiti kako hoće. Nekada ona jako bliži vršike (vidi vršike) s koje grane (vidi zlatinska grana), nekad s njih skida, što joj smeta, nekada joj opet ostane malo mjesta za jabuku, pa onda meće samo dio jabuke. Od tako okrnjenih vršika s okrnjenom jabukom, koje dodju jako blizu postaju nove grane, koje se mnogo vezu na otarcima. Ako se grane okrenu vršikom strmoglavce opet je nov efekat.

Sunašca, pl., narodni vezilački ornamenat. Simbolski znače, ako su jasno vezena-veselje; tamna-skrb; — crvena-bolest i smrt; — žuta-neugodnost; — modra-dobre dane. Svilen vez vazda znači veselje.

Svile iz srednjeg vijeka. U našim krajevima nosile su se ove vrste: seta ghela, leggi, masandroni, amali, pisciacheri, stravai, talami, canare, sacchi, seta gangia, cavallini, chattuja, seta turci, turchia, seta di Romania (grčka svila) baldahin, tafta, atlas, siglaton i t. d.

Svile moderne, pl, evo im naziva, kako dolaze u trgovinu i u cijenike: japons, foulards, libertys, Peau de Lune, Surah, Surah façonné, Ombré rayé, Broche rayé, Louisines, Taffetas quadrillé, Damasée, Chinés, Messalines. Comtesse, Taffetas mousselline, Surah gros, Seiden-Duchesse, Taffettas chiffon, Gros de Neaple, Gloirette, Pongis, Foulard pointillé, Gros grain, Crepè de chine, Seidenlustre, Merveilleux, Sicilienne, Bengalin, Gloria, Moiré. Duchesse, Soie-Chiné, Atlas

Svilenica, f., košulja od svilenog narodnog beza ili šava svilenog, — Obično je lijepo vezena. Pjesma kolašica iz Bosne slavi često ovaj posao:

Ako nam je u kolu
Zlatna Mara slilenica.,
Na Mari je košulja
Bijelom svilom šivena
A crvenom vezena,
Ljubi Maro koga ćeš
Ako hoćeš i mene!

Svilenjak dereklija, f., narodni bez iz Bosne (Rejzovići, Ključ) protkan svilom u redove. Tka se u novije doba više, od njega kroje dimije i košulje.

Svilica, f., polusvilen latak. Naziv iz Bosne. „(Atlas“, a i „Satin“ tako zovu).

Svilnica, f., svilena haljina. Naziv iz Primorja.

Svjetlice, pl., Paillettenstickerei. Naziv iz Varcara i Ključa u Bosni. Isti vez zovu i: šljokanka, puli-vez, iskrice vez, kabarice i t. d.

Svračice, pl., narodni motiv za vez. Vele i ptičnjak,

Š.

Šajak, m., vunena tkanina iz Srbije. Narod ju sam radi za muško odijelo. Nalik je na čohu ili „štof“. Ponegdje je

šajak tako fino izradjen, da bi se od njega mogli praviti ženski ogrtači, kaputići, pa i haljine. Šajak bojadišu biljnim bojama. U unutrašnjosti Like, Srbije, Bosne žene još uvijek same bojadišu. A imadu tako raznih i finih boja, da se čovjek mora diviti. Grjehota da se taj posao izgubi i ondje, kako se je kod nas u Hrvatskoj izgubio. A već se gubi i šajak i bojenje. Oko Beograda n. pr. seljanke već nose svilene dućanske suknje i kupuju kecelje vezene strojevima u stranim uzorcima. I vezene prsluke gotove kupuju, pače i suknje već donose u dućan, da im se strojem naveze dolje „bordira". Ti vezovi su prave nakarade! Ali su moda! — Uz šajak tkaju seljanke i svileno platno, jer u nekim mjestima i svilce goje. U Hrvatskoj dosele Srpkinje nijesu tkale svileno platno, ali Hrvatice jesu, a tako i Bosanke sviju vjera (svilaš, svilenac).

Šamala, f., vrsta starinske bosanske svile na anterije. Druga vrsta zvala se je „kutnija". —

Šanilijom vez, m., (Chenille) narodni vez oko godina 1818., u gornjoj Hrvatskoj. Radjen je često u tehnici, „pečki našav" u živim bojama: ružičasto, blijedo i mrko crveno, crno, bijelo, ljubičasto i žuto. Tu se već vidi prvi utjecaj francuske mode. Time su vezene ponajniše peče i pregače. Orig. čuva šef zavoda za hrv. domaću industriju u Zagrebu, g. Berger.

Šaranje ili bojenje sukna u Vrbniku na Krku. Da bude sukno ili „bedena" jednake šare, a ne krpasto, bijelo i ridje i sivo, treba ga „očernit"; a to će reći kuhati „černilo". Za taj posao treba: kotao, ruj, galviće, kuš, vidrijol voda i oganj. Kotao mora da je „od rama" i gore ima krunicu. Vješaju ga na „komoštra" ili meću pod njega „tripije". U kotao se meće jedan „naručaj vija", a to su grane od jasena, sa zelenim lišćem. Mogu biti i suhe, ali moraju biti brane, dok je jasen zelen „dokla ima zeleno peri". — I kuš mora biti zelen ili suh. — Od ruja se meću u kotao kitice; a galvići rastu na hrastu. Valja ih nabrat i tući u zdjeli, onda se meću u kotao. Vidrijol kupe „na butigi". — Meću ga po ½ kila i više. Na sve to naliju vode i nalože vatru pod kotlom. Kada je to „černilo" kuhano, onda namah u ono vruće meću sukno „ali bedenu", no vatra se mora ugasit. To se kuhano crnilo zove i „juha". Ko je htio imat ljepšu „svitu", taj daje „bedenu v laš", daje ju naime „lašat". To se nije radilo u domu, nego su to radili „napočni judi v Rikvi" ili u Mljecima u starije doba. Iz „laša" je dolazila „bedena" svjetla i glatka „lesnula se je". — Ali laš ima tu mahanu, da „greća" ćim se namoći ili dodje u rosu, već ga ne poznaš na sviti.

Šarčevi, pl., motiv ornamentalni u ćilimu (nar. industrija u

Bosni). Naziv iz sela Zgona, blizu Ključa.

Šarenice srijemske, pl. vrsta srpskih ćilimova. U njima nema komplicirane ili zapletene ornamentike. Na njima je sve tako razredjeno, da ništa nije pretrpano (kao nekada u t. zv. proizvadjanju novih ornamenata sa naših narodnih starih). Kod šarenica je baš „sve puno“, ali nije pretrpano. Tu je sve i svud popunjeno, podjednako i skladno rasporedjeno. Ovo važi za našu klasičnu ornamentiku na starinskim ćilimovima u cijelom hrvatstvu i srpstvu. — U nekim ćilimima „nove mode“ i „reformiranih uzoraka“ ima pretrpavanja dosta n. pr. u sredini. A još više smetaju obične četiri diagonalne linije, koje spajaju sredinu s pervazom (u Kolarčevoj dvorani u Beogradu bijaše takovih šarenica). Tih linija nema u našoj ornamentici. Narodno bojenje vune za ćilime rade na raza način, nalik opisu na str. 70. — Debele čupavce rade u Srbiji i u perzijskoj imitaciji, ali to nije potrebno. Čemu imitacija, kad i mi imamo originala-čupavaca? Šteta, što na njih „po novome“ upotrebljuju modro-plavu (violet) boju i još takovu, koja jako dreči.

Šareni redak*, m., zlatovez iz Bosne, jednolišce, za ispunu ploha ornamentalnih. Rastoka, Glamoč. Radi se uz „susmu“, a ovoj vele i gajtan. Vidi sliku.

Šareni konavoski vez: amo pripada vez izmet, začam zaveze, zatvorenice, ogrovi, rukavinski vezovi, zaglavak ili kraj od pasa, mjehur ili ćesica i modrina.

Šarotka, f., Edelweis. Najomiljeniji poljački narodni motiv za vezove po pismu. Obično se vide naljepši u ružičastim tonovima na neobijeljenu platnu iz zavoda Czartoryske (grofinje) ili bijeli po sivoj narodnoj vunenoj otki („robota Krajowa“) na serdačke, huculke i kapice.

Šavac, m., isto što i krojač. Naziv iz Dubrovnika.

Šav proŝivački i primetački, m., veli narod, kada se „omeće“, da se ne prisuću žice.

Šesetnjak, m., Najtanje ćereće za pokrivače, bluze, peškire i t. d. U Ključu i okolici. Osim njega ima četrsetnjak, taj je deblji, a i trisetnjak, taj je najdeblji (za čaršave, košulje i gaće). Tka se od tiftika, a potkiva tirom. Bijeli se kô snijeg.

Šešir-kapa, f., narodna nošnja. Vidi Mitrovica. Oblik te kape je kao u kutije od mufa, a sva je od umjetnog cvijeća načinjena. Kosu i čelo kite patkovim perjem, ako ju povežu koketnom zlatarom. — Ovu ne vezu Srpkinje, nego Hrvatice im vezu. Neke nose i u pole krojenu bijelu dugu suknju i dolje široko izvezenu obametom, one nelijepo vele, „šlingovano“. Uz to svilenu kecelju. U selima

Laćaru, Kuzminu i t. d. još se pomalo vidja narodnih kostima.

Šestice, na (šestice) na velike pečice pl., naziv konavljanskog motiva za vez. Vidi zaveze otvorene.

Šica igla, f. Nähnadel. Naziv na Grudi u Dalmaciji. Ondje vele: „Ako se djevojka ubada često, kad šije ili veze, brzo će se vjerit. — Ako u jutro, kad se stopro dignemo, naidjemo na iglicu šicu, bićemo nesretni onaj dan. — Ako pukne iglica, obje polovice valja izmetnut iz kuće, da se ne dogodi „skandô“. — Kad se komu da iglica, valja ubosti, inače bude svadje“. —

Šik, m., kupovni bez za postavu. Naziv iz Ključa.

Šip, m., vrsta veza iz Bosne. Jednolišce. Ornamenat je nalik na šip, a isto su i zaboci zasebne vrste poput zrna od šipa. Vezu ga u Glamoču, Rastoki i Ključu, (na peškire), ali ne mnogo.

Šitkova (ili šipkova) šara, adj., naziv iz Konavlja za vrstu crvene boje za vez (u svili).

Šljepice, pl., naziv konavljanskog vezilačkog motiva.

Šljepočni kolutovi, pl., ženski nakit iz bronca u predistoričko doba. Saviti su od broncane žice u više zavoja (promjer 5 cm). Kao i fibula. U Slavenke ostao je taj nakit do danas u nekim krajevima.

Španjolski vez (broderie d' Espagne), m., iz antike vez. Konture uzorka nacrtaju na širtingu ili na fino platno. Vezu lozicom (svilom filozel). Zatim prišivaju još zlatnu žicu kraj „lozice“ i medju konturama prave zlatne kere. Gotov vez još iskite šljokicama.

Športa, f., mornarska kapa u Vrbniku na Krku. Upletena je od špage, a ova je načinjena od neke vrste trave. Nema dna ni vrha, nego je gore i dolje zatvorena, a i po stranama, a gore i dolje po sredini ima škulju. Treba za priredjivanje ulja.

Štitac, m., suncobran, a vele i čador. Nar. naziv.

Špagić, m., pâs. Naziv iz Bosne. „Špagom“ nazivlju i žep u nekim krajevima.

Štova, f., tkivo za gaće u Poljici. Za „jankoše“.

Štrkljasto vezeno, adj., nelijepo, neuredno. Naziv iz Rastoke (kotar Ključ). Za razliku od izraza: ljepše vezeno ili „lješve“.

Štukača, f., naziz košulje. Vidi košulje narodne.

Šućmurasta, boja, f., naziv u Srba (Srijem, Slavonija) i Hrvata iz Dalmacije Eine unausgesprochene Farbe Changeant.

Šudara, f., marama od prve vrste za „vijoglave“ varoškinje u Splitu, Datmacija.

Šuplji prsti, pl., na šuplje prste. Naziv konavljanskog veza. Isti zovu i gusjenački vez. Na otvorene ošve.

Švolja, f., naziv narodnog ornamenta za vez na „platnenke“ košulje. —

Taljka (Pregnutak), f., Steppfalten. Taljku vezu krivuljicom na nogavice u Dônjem Lapcu.

Tanjčica, f., rijetko tkivo u Kranjaca. I u nas ima tančica tkanina.

Tanješ, m., tanki bez, koji gazdinice Hrvatice i Srpkinje u Ključu, Varcaru i okolici tkaju za košulje, ućkure, nogavice od gaća, peškire i jastuke. Taj bez zovu: ćenar, ćereće, dereklija, svilenjak, (nogavice su sa šipkama upoprijek).
Debelog beza gazdinice ne tkaju, nego samo seljanke.

Technologie der Jacquard-Weberei. Bearbeitet für Textilschulen u. zum Selbstunterricht. Franz Donat. (44. ploča, 192 figura, 5 arka oktav). Wien: Valjano djelo o tkanjima modernim.

Technologisches Lexikon, Handbuch für alle Industrien und Gewerbe, von Louis Edgar Andés. Sa 337 slika, 61 arak, (Lex. — Okt.) In Halbfranzband 15. K. — Wien. Verl. Schallen & Wollbrück. 1905. Poznato djelo o raznim, pa i tkalačkim obrtima.

Tehnika veza u Konavlju: ta je ovdje zasebna, za to ju i iznosim. Tu se ne može počet vesti, otkle se hoće, nego to rade po ovim uobićajenim pravilima: I. Vazda valja vesti s naopaka, a punit s lišca, i to gornji izmet i ošvu, ali ovdje treba uzet u obzir i starinski vez i opazit, da se on izmetne s lišca, a puni s naopašca, osim malih „peknica“. II. Nikada se ne smije naći zelena i modra (dotično crna) šara jedna tik druge. III. Prsi se vazda izmetnu najprvo crvenim, dok kod starinskih vezova crnim. IV. Vezenje ne valja zatezat, nego „vlaše“ raditi. V. Vez se ne smije obrtat amo i tamo, kada se veze. Valja ga držati preko prsta lijepo na istom mjestu, a iglica se prodijeda čas s jedne čas s druge strane. VI. Ako se veze vunicom ili svilom onda se može nadoigličiti, pristavit. Ako s bumbakom, onda se ne može; ali za to se i ne čine uzlovi, već se ostavi onako bez ičega. Vele „začam zaveze“. Po opisu Dubrovčanke Nike Balarin, vrle vezilje.

Tekstilna industrija u Bosni. Amo pripada: zemaljska tkaonica ćilima u Sarajevu (vidi istu); zemaljski atelier za vezenje i tkanje bezova u Sarajevu sa faktorajama u Mostaru, Bugojnu, Travniku, Trebinju i Kreševu; ćilimarna u središnjoj kaznioni u Zenici; te tvornica (Wirkwarenfabrik) A. L Sadića u Sarajevu. U Hrvatskoj je jedini zavod g. Bergera u Zagrebu.

Tela fina, f., konavljansko tkivo za vez, najfinija vrsta. Vidi tkiva konavljanska.

Telaruša, f, tkivo za gaće u Poljicu. Vele i čančarani.

Temeljni vez, m., naziv iz Slavonije. Veze se uz pozlatinac.

Čvrst, krut vez. Temelj pozlatinskom vezu je mali vezak od tri šiljka na dvije čisanice. Iz toga malog sastavljeni su svi drugi pozlatinski vezovi. Taj temeljni vezak veze se tako, da se uzme čisanica na iglu, konac se zategne od sebe, igla privuče k sebi, pa se opet tako čini s prvom i drugom čisanicom na desno (ili lijevo) do nje. Kod četvrtoga, petog i šestog zabotka uzmu se na iglu dvije čisanice. (Vidi vezilačke čisanice).

Tenda, f., platno razapeto kao krov. Naziv iz Primorja.

Teneriffa-Ring-Dessin, m., uzorak za čitme u kolutima.

Tentati, v., krpati. Naziv u Srpkinje iz Zablaća, kotar Ključ. N. pr. tentati košulju seljačku. „Tenta" je takodjer šivana čitma. (u Bosni).

Theorie der Schaft- und Jacquardgewebe. Sistematski obradjeno djelo. Anton Gruner. 86. tabli u bojama sa 264 fig. Wien. Poznato stručno djelo.

Thuba, f., naziv ornamenta na tursk. Mihrâb-sagu. Znači životno stablo. A stoji po predaji u sredini muslimskog raja. U sjeni toga stabla će pobožni Musliman uživati budući život. Ima ga i na arapskim sagovima.

Tjemenica ženske poculice, f., narodna dekoracija. (Kapa=poculica). U Almašu vezli su kozjom dlakom na platnu divno prije 30 godina.

Tješnjare, pl., naziv iz okolice Mostara. Tijesno odijelo (moderno) za razliku od hercegovačkog narodnog.

Ttalačka gatanja iz Slavonije. „Kad navijaju, pa bilješka bude s one strane di je glava vratila, bit će na lito dosta simena u lanu i konoplji. Ako je bilješka s druge strane, bit će dosta lana i kudilje za predivo. — Kad se dovršuje navijanje, ne smije divojka stati u stative, jer se ne će udati. — Ako se žice na stativama trzaju. kažu, da se je to sinoć žica pritrgla, pa je tkalja nije svezala. Za to se mora malo prošetati po avliji, pa se više ne će žice trzati. — Ako škripi vratilo, kad se osnutak navija biće na dar divojki. — Ako se osnutak razdvoji, ili na više dilova raskoli, biće pokrov mrtvacu od toga tkanja. — Koja divojka nije navezala na vratilu predju (kad je već predja uvedena u nite i brdo), ne smije to činit ni kad se udade, jer će ostat udovica. — Koja žena nije divojkom nite nitila, ne smije ni kada se udade, jer bi joj umro čovik. Dok je živa, mora joj druga žena nite nititi. — Koja žena nite niti, ne smije pol nica nanititi, pa ostaviti priko noći, jer bi do godine ostala udovica — Doklegod žena ima kudilje za predivo, ne smije joj prelja ni u svetac ni u poslen dan bit bez kudilje. Čim sprede, što je na prelji, mora odmah novu kudilju namotat. Ako joj jednu noć prelja gola prinoći, ostat će i ona i njezini goli. — Kad

divojke predu kudilju, pa ispljuvaju, u koje curi slinka izmed prsta, bit će joj čovik pijanac. — Kad žena tka, pa joj pukne u osnovi žica, a ona je opet sveže, ali je nadovezuje drugim koncem, vele, — da će imati dosta poučice za to tkanje. — Ako stara žena sveže zrnje pod vrat, udat će se. — Ako se ko ponovi u obuću, pa odmah voda kroz nju probija, to je onda koža od crknita marvinčeta. — Ako se u kog punolitnog muškog ili ženskog popori košulja, ili gaće, prvo će mu dite biti žensko. — Ako se opanak popori, neko je u rodu gladan. — Ako na ženi di odilo progori, vele joj, da joj je muž ugovorio, da se s drugom sastane. Tako vele i o ženi, ako na čoviku što tkano progori. — Lišaj baju bumbarom, kojom bocnu u pol lišaja i govore: Lišaj njiva i pepeo sime, sime na njivu, njiva pogine. — Ako se odveže šeper, bit ćeš bijena ili ružena. —

Tkalstvo, n., die Weberei. Naziv iz „Osvita".

Tkaonica hrvatskih tkala, f., Bergerov zemaljski atelijer za vezivo i tkanje. u Zagrebu. — (Fein- und Kunstweberei). Ovdje se rade starohrvatska tkanja, bezovi iz pamuka, tira bezovi, svileno isprutani bezovi (ćenari), polusvileni burundžuci i posve svileni hariri (Façon- und Kunstweberei, ganzdessinierte Portièren), gobleni i t. d. Svi proizvodi radjeni su u ruci (ausschliesslich Handarbeit).

Tkiva konavljanska, pl., Tamo vele „roba". Ima devet vrsta robe, po kojoj se veze. Za najfiniji vez je: I. tela fina. II. (za jednostavniji vez) postav ili koram fini. III. (za srednji vez) razvedeni postav ili kavaloč. IV. Elena. V. (za loši vez) žutica. VI. redica. VII. kanavina. VIII. bumbačina. IX. domaći postav. Na tri potonje vrste tkiva ne mogu se vesti prsi, nego samo rukavi i to na istom rukavu „po po se".

Topalija, f., vidi velika topalija. Naziv od „topole lista", jer trepti kao taj list. Vez je tog naziva sa geometrijskim oblicima, i ne vidi se ta nalikost sa listom topole. Ali je to krasan vez, ispunjuje sve tkivo, pa ako je zlatan „sve grohti", pa takov peškir stoji i po 20—40 kruna. — Još ako je „biserom potkićen" i više stoji.

Topir, m., vezilački ornamenat. Simbolski znači: dosadu, crne glase, tugu.

Torba za ponos, f., naziv iz Zgona kod Ključa. Ein Decorationstäschchen, — (Ponos — nošnja), t. j. samo služi za to, da se u ruci nosi, a ne poput seljačke torbe, koja nosi jelo, kudelje, robu i t. d., pa je i mnogo veća. —

Tornjići, pl., vezilački ornamenat. Simbolski znači: sreću, čast, diku.

Trči-vez, m., naziv konavljanskog uzorka za vez. Na zaveze otvorene.

Trgovački bazar nar. vezova u Budimpešti, tu su izloženi i predmeti hrvatskog porijekla po kralj. ug. ministarstvu trgovine. Sve sami narodni vezovi i tkanja i to: madžarski, hrvatski i slovački.

Trešnjice, pl., ornamenat vezilački. Simbolski znači: nevjeru, nestalnost.

Trn, m., die Nadel bei einer Broche. Naziv iz Bosne. Zabodnica ima trn.

Trnje, n., narodni vezilački ornamenat. Znači (simbolski) nesreću.

Troćoški, pl., narodni vezil. ornamenat.

Tronoge rasplitane, pl., naziv za slavonsku i bosansku vezilačku tehniku rasplita. To je skupni naziv, a tronoga ima osim toga opet u više varijanata, kao: mišji zubići, — raskaljana tronoga, — tronožica, — „jedno drugo vuče“ i t. d. Tronoge su nježan, sitan rasplit, obično mu je glavni motiv „tri šibe“ (noge), koje razno raspliću. Taj se vez često radi uz vitanje s katorima, a vazda je b i j e l i v e z.

Troussiert, adj., nakićeno, izgradjeno*. N. pr. „Die Taille ist in abgestuften zarten Rüschen quergezogen und mit feschen rosa Kokarden troussiert“.

Trozrnke, pl., naziv vezil. ornamenta iz Poljica.

Trsje, n., vezilački ornamenat. Simbolski znaći: nesreću.

Tulije, pl., naziv narod. vez. ornamenat iz Poljica.

Tulipan pozlatinski, m., Tko zna dobro povećavati, lako mu je i nove slike stvarati. Tulipan se radi povečavajući narodne vezilačke uzorke uSlavoniji. Slike, koje u pozlatincu trebaju jesu ove: tulipan, vršika, jabuka, kruška, ili zvijezda. Narodna vezilja veli: „Tulipan je ovaj vez koji je sastavljen od dva mala veska (vidi vezak mali) ili od dva nadostavljena veza, ili od dva podvostručena veza tako, da se od tih vezova dvije dônje nutarnje strane u kosom pravcu malo ne sastaju, t. j. obično se samo za jednu čisanicu rastaju. Dvije dônje vanjske sijeku se u pravom kutu pružajući se jedna uzduž osnove, a druga uzduž poučice. Vanjske gornje strane kod maloga i nadostavljenog veza završuju vez u obliku raspolovljena trokuta, a kod podvostručena veza vanjske gornje strane p o l o v e kut poučice i osnove, nutarnje pako strane tvore pravi kut pružajući se duž osnove i duž poučice“. — Tulipana u obliku trokuta ima na ponjavcima na većim grančicama, koje su često sastavljene od samih takih tulipana. A ima tulipana i druge vrste, „sitni tulipani“.

Turić, m., Dem. od tur. Mali komad platna, ušiven pod pazuhom na rukavu košulje ili na nogavicama gaća s unutrašnje strane koljena. Ein Zwickerl.

Turski sag, m., isto što i Smirna-sag. Opora je u njega tehnika, a ovoj odgovara i

ornamentalni sadržaj, koji pretežno pokazuje geometrično ili srtogo stilizovane vegetabilske ukrase, a ti ne zahtijevaju ni zaokruživanje, ni sitničice. Na orijentalne sagove nalik su i bosanski. Konture ornamenta ne pokazuju vazda crteže istog oblika. Neke su na oči kô stubaste i kao iz piknjica sastavljene. To je poradi debelih uzlića, koji u radu ove tehnike dolaze. Iz toga razloga ne mogu se ni izvoditi fini i nježni detalji, kao ni lijepo izradjene crte i oblici u ornamentaciji. A baš time se opet perzijski sagovi osobitom prednošću ističu. Životinjske i čovječje figure iz Smirna-saga upravo su isključene porad razloga tehničke izrade. Već njihov opori izgled potvrdjuje, da tu nikako nemamo posla s raskošnim djelima, nego s običajnim predmetima potrebe, koji su opredjeleni samo za steranje po podu. Za to je i starih sagova te vrste tako malo ostalo, jer su ih dnevice upotrebljavali već stariji narodi, koji su ih odavna gradili. Ali iz toga mora se zaključivati i ovo: da se i oni ćilimi, radjeni u predjašnim vjekovima na tom području, nijesu mogli iznad nivôa novijih Smirna-sagova dići (iz početka prošlog stoljeća). A u najnovije doba osjeća se po gotovo u fabrikaciji Smirna-sagova kao u ornamentalnom, tako i u kvalitativnom pogledu nazadak, koji se ima svesti na promijenjeni način produkcije u tim zemljama. U predjašnjim vjekovima bijaše proizvodnja sagova na Istoku do rijetkih iznimaka isključivo posao kućne marljivosti. Radili su ćilime za samo vlastitu upotrebu kao i Hrvati i Srbi u zlatno staro doba. A samo u iznimne slučajeve i za strance. U posljednjih 20 godina izvršila se naprotiv u zaledju Smirne znatna gospodarska promjena. Sagovi iz Azije sjećaju na naše narodne radove iz Bosne, koji žive kao kućni obrt i danas i prodaju se na oku (10 oka ćilim - 60 kruna). Smirna tehnici u Ključu vele: dušema.

Tutu, n., (izg. tütü) franc. haljina za plesačice od baleta. Vrlo kratka i lagana, te blistava.

Tvrda prsa, f., eine steife Herrenhemdbrust. Naziv iz Zagreba.

U.

Ubradač, m., Njime su samo naše žene povezivale glavu, a krajevi su se puštali kao veo niz ledja (Srijem, Bačka, Banat), što je vrlo lijepo i slikovito bilo na oči. Bijele ubradače sa poluvijencem od umjetnog (pravljenog cvijeća, nosile su mladje žene (Savkino platno) i to samo prve godine. Ako je prije toga rodila dijete, nije više nosila cvijeće, nego samo sam ubradač.

Ubručić bijeli, m., (u Konavlju). Vezu se samo „kraji“ i „granica“, a dno od krajeva se „iskera“. Ubručić nose na glavi. Nošnja Konavoke.

Učepak, m., kažu i učupak. Komad predje, što se u predenju isčupa i zubima baci, jer više ne valja.

Učupak, m., isto što i učepak. Vidi učepak.

Udariti nalijep, v., Application. Naziv iz Dônjeg Lapca. Drugdje ovome poslu vele: „gradja na izriz“.

Udariti prošve, durchsteppen. Naziv iz Dônjeg Lapca.

„U devet softa“, naziv za vrstu jednolišce veza iz Bosne. Vez brojem, ornamenat sa kukama.

Udice, pl., vezilački ornamanat. Simbolski znači: ispunu svoga ufanja.

Udovičin vez, m., naziv iz Konavlja. U ovaj vez, koji se radi inače kao vez skadarski (vidi Skadarica) idu obično samo po dvije šare i to zelena i modra, a mogu baš i ovdje poći po tri šare i to modra, crna i zelena. U vez koji nije za udovice ide: crvena, zelena, modra ili crna, jer gdje je crna, tu se ne stavlja još i modra šara ili obratno. Osim ovih temeljnih šara može da bude i drugih, ali od iste gradacije.

Uglačati, v., bügeln, glätten. (rubeninu ili tkiva).

Ujamčati, v., heften. Naziv iz Bosne. „Najprije valja dobro ujamčiti, a onda se gusto šije. Kada se ujamči — ono je ništa — koliko se može pružiti iglom, onoliko se zahvaća“; vele ondje.

Ujamiti, v., snimati abnähmen (kod pletenja).

Uopačac, m., vez na obe strane jednak i s lica i s naličja. U Bosni.

Upadica, f., narodni naziv za vez. Ein Zwischenmuster.

Uporubičiti, v., veli folklor. prof. Vukasović za rubiti.

„U pošik“, adj., koso. U pošik razmiče vezilja zabodak. Na vezove otočke. U Otoku drže se strogo starih vezilačkih tradicija. Lovretić veli: „Nema tu nikada nova veza, nego je to vazda sve isto, samo drugojačije poslagano. Nitko tu nezna pravo, kako postane novi vez, a toliko ih je mnogo u narodu, koji nove vezove prave“. Ista se pojava može vidjeti i kod drugih narodnih poslova.

Urezače, pl., narodni vez. Na koljeriće vezene.

Ureznici, pl., Abschnitzel, naziv na Grudi u Dalmaciji. „Ne valja u žice uzet ureznike, jer nijesu sretni za mušku glavu, i radi toga ne valja s njima krpit“. — „Ako ko ukrade nožice, bit će nemir u kući“ vele ovdje.

Urneci kineski, pl., vrlo su zasebne ljepote, a mnogo su ih stilizovali u doba rokoko-nošnje. Tada su ih vezli za ženske haljine sa jetom (Linienstickerei), u vrlo nježnim vezovima. Taj vez može doći i na pola-korotu (Halbtrauer) ili požalicu.

Uročice, pl., nošnja oko vrata u Hrvata i Srba. Amulette.

„U sitne četvrtke“, narodni vez ornamenat.

Usjesla, f., Sredina gaća, koja je iskinuta, zove se usjesla. U Crnoj gori.

Usniv gurmavi, m., vrsta narodnog tkanja. Vele „vorati se“.

U struk kaput, m., ein Anliegender Rock. „Otkako su postale, U struk rekle čovane, Ja od onda milo lane, Držim diku s jabane“. Slavonija.

Utruniti iglu, v., razbiti. „Biljur iglu utrunila“; veli nar. pjesma. Eine Nadel brechen.

Uzvoda, f., naziv iz Livna za isti bez narodni, koji u Ključu zovu ćenar. U Livnu je dereklija i ćereće isto, a u Ključu nije isto. Vidi obli bez. Tiri u Livnu vele tiliprika. Svileni bez je i onaj koji je od tiftika tkan, a samo sa šipkama od svile. Svilu je vrlo mučno tkati, jer se lijepi.

V.

Vala-vez, m., Starinski narodni vez na bjelini tankoj (kao ćenar). Izvlače se žice na „sukrst“, pa se onda nalik na mušebak zlatom i svilom veze. Time su Hrvatice i Srpkinje u Ključu, Livnu i okolici vezle rukave (vrlo široko) na starinskim bosanskim košuljama. To je bio krasan vez, danas ga nema više na žalost. Art Durchbrucharbeit.

Valenciennes-Insertion, f., nakit od francuske čitme na plesne ženske haljine.

Velika gažva, f., narodni naziv za vez iz Dônjeg Lapca.

Velika dereklija, f., tkana je na 20 pasama, (t. j. osnova od tire ili svile), dočim je mala samo na 5 ili manje. Narodni bez iz Ključa. Tkaju ga gazdinice za darovsko ruho (svatovski dar).

Velika gusjenačka, f., naziv konavljanskog motiva za vez. Na otvorene ošve.

Velika pila, f., naziv konavljanskog motiva za vez. Na otvorene ošve.

Velika topalija, f., narodni naziv iz Rejzovića (kotar Ključ) za vez na narodnoj košulji (skuti). Vezen je po bilo-bezu ozdo, pa naprijed u obliku trokuta, koji siže skoro do pasa. Ozdo po rubu 30 cm. u visini uokolo. Vez je bijeli po bijelu, da se lakše pere, a meću ga na sunce, „kad je cvit“, jer onda bude kô snijeg bijel. Ili je u dva reda ozgô do dolje vezeno. Tehnika je objelika prutački vez i rasplit ili kesma. Spitzenstoff.

Velika vršika, f., uzorak za slavonski pozlatinski vez. Ako je „velika vršika“ na uzorku, onda ne može stati i „jabuka“, nego samo „mali vezak“ mjesto nje. Ima i grana (zlatinska grana) bez jabuka, nego od samih vršika. Te su onda vršike tako nablizu, da same stvaraju jabuku. To je za jednu žicu vez.

Velika zubačka ošva f., (neupored); naziv konavljanskog veza. Na otvorene ošve.

Velike kjuke i škljuke, pl., naziv za konavljanski vezilački motiv. Na zaveze otvorene.

Veliki izmet, m., naziv konavljanskog motiva za vez. Na zaveze otvorene. Ima i veliki izmet na pečice i „bez izmeta".

Veseli vez, m., narodni naziv ornamenta u Hrvatskoj, ako je živahne boje. Inače je „žalosni vez".

Vestit, v., isto što i vesti, vez vezenje. Naziv na Grudi u Konavlju, Dalmacija. Ovdje vele: „Kad dijete ne može naučit v e s t i t ili šit, ubodu ga, da izadje krv, i ako tu krv popije, naučit će brzo. — Da se prije nauči vesti, uzmu kožu, što se zmija presvukla, pa jedna mala onoj drugoj, što ne zna vestit, zavuče onu kožu u njedra i ispod pazuha i rukava i čini joj, da primi u ruku. Tako isto čini i s druge strane, da primi i u drugu ruku. Kad provlači govori joj: „Ja ti ovo provlačim; što ne umjela, to naučila, a što umjela, to ne zaboravila!" Vezivo Material zum Sticken.

Vezak mali, m., uz njega je i nadostavljeni vez i podvostručeni vez, a to su začami pozlatinskog veza. Dolaze na vezak osnovni ili temeljni. Ne zove ih narod ovako, nego je to naziv Lovretićev u ak. zborniku, jer narod ne raskida veza, da upozna njegov početak, nego ga samo veze, nadopunjuje i mijenja, kako mu treba, pa za to u Slav. za te sitnice i nema imena.

Vez balučenje, n., isto što i prebiranje.

Vez belgijski, m., radi se sa bijelim krupnim koncem na piketu. Uzorci staro-francuski. Vrlo lijepi efekti su toga veza.

Vez bizantinski, m., radi se brojem, vrlo pogusto i nakosce. Hrvati tome vezu vele „pokosica".

Vez brojem bosanski, m., radi se samo na ćerećetu tankom. Rade ga mafezom ili svilom. Je li radjen mafezom, posve je drugojačiji na oči, a posve je opet drugojačiji, je li svilom radjen, misliš dvije su razne tehnike, a ono je samo jedna. no svilom se žice mrve stežu; pa vez bude finiji, nježniji. Vrlo ukusan posao; ali već pada u zaborav.

Vez dimitak (zlatinski), m., narodni vez iz Slavonije. Radi se samo na košulje — u tehnici: „objeliki" vez. Dimitak je koso pružen vez preko jedne čisanice. a kadgod i preko dvije žice, pa tvori sliku prave crte. Veze se uzduž osnove kroz polovicu veza i dijeli vez na dva jednaka dijela. Poprečni dimici vezu se rijetko, jer se uz porubu ne meću široki vezovi. Dimitak mnogo pomaže, da se nove „š a r e" stvaraju. Dimitak dijeli gustu granu (vidi zlatinska grana) na četiri jednaka dijela. — Ako navezemo n. pr. dimitak, pa pridodamo s jedne strane potpunu polovicu jedne

grane, a s druge strane ne navezemo drugu polu s ovom prvom usporedo, nego — recimo — za pet čisanica gore, promjeni se namah sva slika uzorka. — Ako nadostavljamo jednu i drugu polu grane dužinom dimitka, izgubiće se oblik prvanje grane. Gdje je desna strana široka, tu će lijeva biti uska i obrnuto, pa će vez, kad se iz daljega pogleda, biti lekav. Ti su vezovi vrlo lijepi na košuljama, jer kako se ne slažu slike, ne slažu se ni boje, pa je gledati, kao da trepti. Dimitkom je dakle lako pregradjivati nove uzorke sa starih! Zamislimo ma kroz koju granu pozlatinskog veza provučen dimitak, ali ne okomito, nego vodoravno. Zar nemamo sada gornju polovicu grane? U toj polovici ispustimo one dvije polovične jabuke, što su s lijeve i s desne strane, pa će ostati samo gornja jabuka i dvije vršike. Vršiku sad ostavimo kakva i jest, a gornju jabuku potisnimo još za nekoliko čisanica gore, — sada od nje do dna pružimo stapku i eto opet nove grane! Ovakova se obično meće uz porubu. Tako se od tih grana mogu izvesti vrlo komplikovani uzorci. Ako je koja taka grana „orijetka“, dodaj joj uz jabuku ili uz stapke po koju frčicu, da bude podpunija. I gornja strana jabuke može se zamijeniti frčicom, da bude vez viši. Ili se mogu grane i strmoglavce okrenuti, a uz istu jabuku. To se čini na okviru (Bordure), koji mora biti u skladu sa „jabukom“, vezom, kojim je čitav n. p. stoljnjak ispunjen. To su strmoglavce grane. Grane mogu biti i okomito nad „vezom dužnim“ ili je dužni vez nad njima. (L. ak. zb.)

Vez dužni, m., vez koji ide usporedo sa porubom ili s poučicom. Naziv iz Slavonije. Vidi vez dimitak. Takove grane, ako se jedna nad nad drugu nadostavlja, tvore stupove, koji su vrlo lijepi na košuljama, u Strizivojnke n. pr.

Vezeno en plein, adj., (izg: an plen). To je vez po čitavoj haljini. stonjaku, ćilimu, a ne samo po rubu. Vele mu: punjenice cvjetovi. Vidi sliku.

Vezica, f., igla narodna iz Poljica. Ima je više vrsta: čavalduša, čošalija, samarača, oblica, srmalinka, kićena zabodnica, pribodača.

Vezilačke čisanice, pl., naziv iz Slavonije. Gospodje vezilice sve vezove brojem (brojice vezove) broje na žice, a seljakinje imadu za to drugu jedinicu. Evo kako one broje: Podvuci iglu ispod tri žice ili kako one kažu: „uzmi tri na iglu“! to ti je jedinica n. pr. u pozlatinskom vezu i pisancu. Ta jedinica zove se čisanica. Čim seljakinja vidi koji vez, namah i zna koliko je čisanica u vezu. Razbrajanje u čisanice, mučan je posao. Vidi sliku.

Vez izmet, m., naziv iz Konavlja. Vidi začam zaveze. Vrlo je zanimljiv način i poredak, kojim ovdje vezu „izmet“ uz

„provod“ na zavezu. — Prvi dio izmeta jesu okoline. Zovu se i rebrići, a broj njihov se ravna po finoći robe, na kojoj se veze. Tako n. pr. kada je fina roba (ili tkanina) onda ide okolina na izmet „na pečice šesnaest“, a kad je mrve lošija „na četrnaest ili dvanaest“. Kada je fini izmet, na skljućice „devet okolina“, a na lošiji samo „sedam“. Jesu li navezene okoline ili rebrići, onda pristanu (ili počnu) vesti izmet. Ako ga hoćemo n. pr. na pečice, onda najprvo „učinimo“ (t. j. navezeno) skljućice, pa prstić, pa cvijetak, pa krivulju, pa opet prstić i cvijetak, a onda sitnjak ili pečicu. Kada smo tako „izmetli vas vez“ t. j. ošvu i zavezu, onda se „pristane puniti“. Najprije se na taj način vezu zupke dônje, ali valja paziti na raspored šara, koji je pomno razmišljen. Ako se „učine“ zupci modri ili crni, onda se puni zelenom šarom prva skljućica i dônji izmet i obratno, kada se vezu (tamo vele „čine“) prvo zeleni zupci. Jesu li navezene („učinjene“) dônje zupke i dônji izmet, pazeći na napomenuto tradicijom i dobrim ukusom Konavljanke ustanovljeno pravilo vezilačko, tada se „pristane“ gornji izmet. Sve ovo, što se je dosele vezlo, radi se s naopaka. Gornji izmet se veze s lišca i tu će samo ispuniti: prstić, krivalju i sitnjak. Iza ovog se „odveze“ (ili naveze) žičica ili rebrić, pa opet žičice ili rebrići sve dok se ne „ispuni kolač“. — Sada se „pristanu“ vesti „pruci“. Ovi se vazda počnu sa strane od ošve i vazda je prvi zeleni, onda ide crveni, pa modri (dotično crni). Tako je, ako ih ima po tri. Imadne li ih po pet, onda se takodjer počne zelenim, pa crvenim, a po srijedi dolazi modri ili crni, pa opet crveni, te zeleni. Ako ih je deset, tada se isto tako radi, kao kad ih ima pet. A ovo se sve radi s naopaka. — Je li sav taj vez dovršen, počinju puniti ošvu. To rade s lišca. A tako se isto i ogrov puni s lišca. Kada su i ovo sve posvršavale, onda se sastave prsi s ogrovima, ali tako „da kolači ostanu dolje, a peljarice dodju gore“. Ogrov se prišije do prutaca i to počevši od opleta sa strane ošve. — Ovako se dobiva jedna cjelina t. j. vez za prsi. Oplet na vez konavljanski vrlo je ukusan.

Volantquilles, pl., nabirci (bore) u narodnoj formi na plesne ženske haljine, iskićeni su čitmama. Oblik čunja. — Čunj- bore, francuske.

Vrelom iglom šivano, adj., riječ u Srba iz Slavonije, Bačke i Banata. Vele ovako, kada se švelo para, a ako su bodovi veliki i nejednaki vele, da su „od popa do kovača“. A koju hvale, da umije brzo svršiti naručeno švelo ili predivo, onoj veli: Prede kesa, predem ja, — brže kesa nego ja! (t. j. kada dobro plaćaš, brže ću ti šiti).

Vrhnja, f., Ueberkleid. Naziv narodnje nošnje u Istranke., Poput košulje je duga, pletena i naprijed otvorena. Ukusna je na oči.

Vršika, f., slika iz pozlatinca veza. Tko umije sa tudjeg veza svakojake slike sebi sastaviti, dobiva nove vezove, koji na prvi pogled nijesu ništa starome začmu nalik. — I „vršika" se ne zove tako, kada je sama za se, (vidi sitni tulipani), nego samo kad je na vrhu stapke, koja izlazi iz koje grane. Ako se ovaka vršika (bez stapke) podvostruči, zove se taj vez: kruška, jabuka, zvijezda. Vidi zvijezda pozlatinska.

Vučje oči, ili na vučje oči, pl., naziv konavljanskog motiva za vez. Vidi otvorene ošve.

Vunena narodna tkanina, f., to je bijelo tkivo, na kome se lijepo može raditi pozlatinski vez i t. d. Za zavjese, pokrivače, stônjake. Na tome se tkivu lako veze i lako se nitke vade kod rasplitanja, pa je u Slavoniji prošireno (firma Sachs u Osijeku i druge). Mogu ga i seljanke tkati, ali one ne nose vuneno odijelo, pa ga ne tkaju toliko. Za moderne dekorativne predmete vezene u hrv. štilu dobro pristaje ova tkanina.

Vunena moderna tkiva. Evo im nazivi: Crèpe-modern, Satin-Kammgarn, Voile uni, Diagonal-Kammgarn, Façoné-Couleur, Étamin Carreau, Rips, Kammgarn, Crepon, Cachemire-Mercerisé, Vigoureux, Coachmen, Melange, Schotten, Congress broché, Ombré, Tennisstoffe, Pepita, Étamin naturell, Lustre, Loden, Voile i t. d.

Vrs kaput, m. gornji kaput, Naziv iz „Женског света", год. 1905.

Vez kitmice, (ili ketmice), m., Kettelstich, Narodni naziv. Ova je vrsta veza čisto slavenska, rade ju i u Malorusa obkoljenu pisamcem i u Slavoniji, gdje ju zovu vitanje, u Bosni vele „lozanje", a u Lici „lozjevina". Staroindijski i kitajski vezovi radjeni su takodjer ovom tehnikom.

Vez legutak, legutački, m., slavonska tehnika. Veze se na ponjavcima. (Otoka, Vrpolje). To je pisanac, koji se „lekavo" veze, t. j. koso sad na jednu, sad na drugu stranu. Legutak presijeca granu (vidi zlatinska grana) koso na dva jednaka dijela. Ima i dvostruki legutak, t. j. krštenice, koji dijele granu na četiri jednaka dijela i ujedno služe vršikama kao stapke. Vezilji, koja izmišlja nove uzorke na osnovu poznatih joj, legutak mnogo pomaže. Uzmimo n. pr. ma koju granu, naime „zlatinsku". „Krštenice" su ju razdijelile na četiri jednaka dijela. A ako dobro promotrimo jednu četvrtinu, vidimo tu: dvije pole vršika (vidi vršika) i jednu cijelu jabuku. To nam već kazuje, da se i ta četvrtina dade razdijeliti u dva jednaka dijela. A to je lako učiniti. Vezilja naveze „dimitak" (vidi vez dimitak) i provuče ga uporedo

s osnovom i usporedo s poučicom. Dimitak i legutak dijele svaku granu na osam jednakih dijelova. Sad je lako stvoriti novu granu! Vidi zlatinska jabuka.

Vez na suknu iz Dônjeg Lapca. Njime kite zubune, haljine, natikače, rukave, torbe, pregače, torbake, bisage, čarape. To je lančićasti vez, vele mu i lozjevina. Ornamenat se zove: babice, pupice, cvjetići, perlice, srpići, teljišci, prošćići, kuke i krivuljice. Kuka ima mnogo vrsta. Vidi kuke ložene i vez kitnice.

Vez na prsa u Donjem Lapcu. Dolazi ovim redom tehničke izrade: porub, gažva, prutak, krivuljica, prutak, krušćice, prutak, vodica, prutak, velika gažva, prutak. I koljerići su vezeni.

Vez mrki, m., zasebna vezilačka tehnika u Srpkinja iz Zablaća, korar Ključ. Njome vezu vodice na košulje i na rubu rukava i gore na prorukavlju. Motiv za taj vez obično su kuke, a rado ga vezu starije žene, mladje vole podvlaknu. Mrki vez se najprije „izlozi“ lozavcem, a onda se puni tako, da uzorak ostane ono bijelo, a osnov je sav mrk. Puni se polukrstuljcima. Rade ga vazda mrkom modrom vunicom u više uzoraka, ali nikada drugom šarom. Oko njega meću još („udare“) ovtoku, t. j. pruju od modre ćohe, prst široku (Besatz appliciert). Vez je vrlo ukusan na oči, a tehnika nije mučna raditi.

Vez objeliki, m., isto što i zlatinski. (Slavonija) Vidi uzorci zlatinski i — pozlatinac, — te „za jednu žicu vez“. Veze se na košulje i ponjavce u Otoku i Vrpolju i ovoj okolici. Makar da su vezovi na košuljama i ponjavcima različni, ipak se svaki vez sa ponjavca može prenijeti na košulju kao i s košulje na ponjavac. Slavonka to vješto umije Najglavnija je razlika na vezovima ta, što se kod košulja ne veze kao kod ponjavaca izastopce tri zabodka jednako visoko, pa da se onda poskoči za jednu ili dvije ili koliko treba čisanica, nego se kod svakoga zabodka povisuje ili snizuje samo za jednu žicu. Tako su vezovi kod košulja ravni kao da su ravnalom crtani, a kod ponjavaca su (vidi uski ponjavčić) puni priskočnica. Vidi „priskočnica“. Za vezove na košulje mogu ići sve grane sa ponjavaca, samo je tu kod prekrojavanja uzoraka pravilo to: štogod je rijetko, — popuni. Ako su dijelovi koje jabuke na razmak, zbliži ih. — Svaka jabuka ima osam dijelova. Zbliži ih tako, da jedan od drugoga nije razmaknut do li za jednu čisanicu. — Grane ne smiju biti koso radjene i za to potiskaj jabuke k središtu, da od središnjeg veza ne budu dalje do li za jednu, dvije ili najviše tri čisanice, i grana je zbijena, taman kako treba! Vršiku skrati, tulipane joj zbliži, a cijelu granu

radi jednom bojom, da se pojedini dijelovi grane iz daleka ne razaznavaju, i nitko ne će poznati, da je to isti vez uzet sa ponjavca. Tako si varira vezove domišljata Slavonka! — Kako su grane na košuljama zbijenije nego na ponjavcima, tako su i grane na košuljama jedna drugoj blizu, a razaznaju se jedna od druge, što je obično svaka grana čitava osebice vezena drugom bojom. Na košulje vezu tim objelikim vezom i dimitak. Vidi vez dimitak (zlatinski). Isti vez zovu i „naopačni“. Vidi sliku.

Vezovi crni, pl., naziv za konavljanske starinske mrke vezove. Tih ima tri vrste i to: zlatnica, žutnica, bijelnica ili objelnica. Prema ovim zavezama ima i njima prilič用 ošva i ogrov, koji i nemaju posebice imena, već se zovu: ošva od zlatnice, ošva od žutnice, ošva od bijelnice. A tako isto i ogrovi nemaju posebna imena. Takodjer ima i dvije vrste starinskih rukava i to: na ploćice i s pločama. Starinski vezovi vezli su se bojama, koje su i danas lijepe, jer ih je narod sam pravio od bilja, dočim danas vezu življim kupovnim šarama. Divni su starinski vezovi konavljanski! Šteta, da se taj vez gubi i više ga ne umiju vesti.

Vezovi iz Indije, pl., Ovi su prekrasni, i vrlo ukusni. Ovaj narod, — u koga ima visoko razumijevanje umjetnosti, sudeći po njegovoj arhitekturi i freskama — takodjer i u vezovima šare krasno sklada. Samo u njegovim „šišedar“-ima kadikad šare barbarski porazbaca.

Vezovi po pismu, (Vordruckstickereien) pl., bijeli vez, šareni plosni vez, zlatovez, vitanje, pečki našav, opatički našav, vezovi djindjama, žetom zrnjem od dinje i tikve, perjem, gajtanom, širitom i t. d.

Vez popletica, m., Stielstich. „Mrtva je na djelu, jedva radi popleticu“, veli narod. Ili: „veze kô pijana svraka“.

Vez provlakce, m., naziv iz Vuke u Slavoniji. Isto što i vez provlakom, provlaka, podvlakno.

Vez šljokanka, f., slavonski narodni vez šljokicama. — Paillettestickerei. — Slavonke tim vezom kite skute i košulje. Rade ih u redovima odozgô do dolje u lijepim uzorcima u štilu narodnom.

Vez vijeno, m., dichte Perlstickerei. Narodni vez iz Bosne (Zablaće, Ribnik, Ključ). Tim vezom vezu pâsove. Uzmu neprozirne (modre i crne i bijele obično) djindjuve, pa njima navezu posve gust vez kao tkanje i to onda apliciraju na pas. („Vijeno“ valjda od „navijeno“, naviti djindje na konac). Samo žene i cure nose te pâsove i to one, u kojih nema dosta „para“ (novca da iskite i pâs.

Vez vitanac, m., stari naziv za vitanje s katorima. Vidi vitanje s katorima.

Vilice, pl. s vilicama narodni vezilački motiv iz Konavlja. Na rukave otvorene.

Viličati, v., Gabelarbeit. Ima vilice od željeza a preko nje se na kuku plete kao čitma, koja se još zapletava šareno ili bijelo, pa se od nje sastavljaju umeci, kape, čitme i t. d. Slavenska tehnika: firket-kere, firgetići.

Vilovska noga, f., oblikom je nalik na kopito. Gdje se naveze taj znak, tu „mora" ne dolazi. Vezu ga na pokrovac kolijevke ili urezuju na postelji.

Vitanje s katorima, n., narodna praslavenska vezilačka tehnika. — Keranje! — Najviše se u nas sada veze u Privlaki, Gundinci, na Vuki u Širokom polju i tuda blizu. A i u gornjoj Hrvatskoj. Veze se vazda bijelim po bijelu. Vitanje je kao lančić, sindžirac, ovtoka, Art Tamburierarbeit. Uzorci su grančice stilizovane. Radi se na finom končanom ili lanenom platnu. A kite tim vezom ili cijele košulje naokolo, ili samo rukave. A rade to i na muška njedra. (Vele „foremetl"). Ova tehnika radi se samo na bijelom sa bijelim pamukom, prema tome pripada bijelome vezu. Čim su grančice uzorka veće, tim se mogu ispunit ljepšim katorima. Samo konture su vitane, a katori su rasplitani, dakle: kombinacija vitanja i rasplita daje ove posve nove i apartne efekte. Neki misle, da naziv katori dolazi od njemačkog „Gitter" (Švabe vele Gatter otale: katori). Katora ima mnogo vrsta, evo njekoliko njih: o dvoje s križićima, mišji zubići, sitni o jedno, izrezivani, slipi, priplitani, poplitani, križani o jednu poplitani i t. d. (opise vidi kod dotičnih naziva). U novije doba i ne rade više katore (i tabore), jer je to veoma spor vez, a vele da nemaju vremena, odkako su se „podilili". Uz vitane katore kao „tegel" vezu obično još i bijeli s prsta uski rasplit uz rub. Po opisu rav. uč. Pinterovićeve. — Srbi vele vez na gatore ili „gatre". Malorusi vele: zubri, zubranje.

Vlasenica, f., Dolama, u koju oblače mrtve kaludjere. „Za tijem presvuku ga u čistu dolamu „vlasenicu", meću na nj već po činu kaludjersko ruvo". Ožegović. Liturgika.

Vlasica, f., Najfinija kudjelja.

Vlaše raditi, adj. nicht zusammenziehen beim Sticken. Naziv iz Konavlja.

Vinova loza, f., vezilački ornamenat. Simbolski znači: veselje, dobar život.

Vodičica mala, f., motiv za narodni selački vez u Srpkinje iz Zablaća (kotar Ključ). Vezu ju podvlakno ili mrko na krpu košulje ili oko ruba rukava. Ima i „velika vodica", ta je dva prsta široka, a mala prst i pô. Art Ghirlanden.

Vodnja, f., naziv konavljanskog motiva za vez. Ima ošava s jednom vodnjom ili rijekom i t. d. Na otverene ošve. (Art Ghirlanden). Isto što i vodica.

Voile flamboyant, m., francusko tkivo (izg. voal flambojan). Vidi radium. Može biti jedne boje ili štampano (bedruckt).

Voiliert, adj. udezba na plesnoj odjeći. — Ako je na donjoj svilenoj ili vezenoj haljini velo od čitmi ili svilenog muslina.

Volantiert, adj., sa nabirkom iskićeno, n. pr. ein volantierter Rock suknja sa nabirkom iskićena.

Volants en large, pl., franc. (izg. volananlarž). Moderno krojeni nabirci u širokim vijugama.

Volants in Baldachinform (um den Rock gesetzt); m., nabirak na gospojinske haljine u štilu rokoko. Te su haljine iz svilenog muslina sa naslikanim kitama ruža, a muslin je stavljen preko ružičnog atlasa. Nabirci gradjeni su iz pravih „points d' Applications", „mit abgebundenen Atlasband". — Spram gore konturirano.

Z.

Zaciganiti, v., odviše vez našarenıti. Kotar Ključ.

Zagašeno na rusu, adj., naziv iz Konavlja za mrke prisjenke šara. Na vez skadarski.

Zagrnjač, m., suknena aljina u Vlaha iz Bukovice u Dalmaciji.

Zaklisiti, v., odrezati na odijelu, gdje nije ravno, pa je suviše izbio red platna na jednom mjestu. Naziv iz Šalote kod Ključa.

Zalaganje, n., vrsta narodnog naširva, veza iz Posavlja i Pokuplja.

Zamča, f., vez po rubu na gaće. Dônji Lapac.

„Zameću se uzli šijući," der Faden verknüpft sich. Tako vele na Grudi u Dalmaciji. „Ako se šijući zameću uzli ili se konac kida, ono što se šije, dodrijet će se," vele.

„Zamuljila se u rubac," naziv iz okolice Gline. Prije nijesu ovdje cure nosile rubac, a sada se svaka zamulji u rubac, što nije lijepo. „Ne znaš jeli žena ili cura, jer se je zapoculjila u kupljen rubac!" veli baba Vrapčevka.

Zapasano, adj., mit Gürtel festgehalten. N. pr. hiton na odijelu boginje ili košulja na ženi, ako je visoko podignut.

Zapleteni štapići, pl., naziv u Srba iz Slavonije, Bačke i Banata, za motive ornamentalne. — Od životinja rade ponajviše: pjetlove, plovke i paune. Orlove sada rade vrlo malo. Dalje se rade: jeleni, zečevi, konji s konjanicima, lutke i bepke, koje imaju ponekad varjaču u ruci. Kod uzoraka treba razlikovati ličenje i značenje.

Zapletnjak, m., Na opanku stražnji dio, u koji se zapleće terkija.

Započetak, m, ono mjesto gdje se čarapa počinje plesti. Kod prstiju naime. Pletu ih od vune bijele, koju žene opredu

od ovce, a muški pletu čarape. Sin uči od oca, a žene i ne znadu plesti. Okolica Ključa. Vidi poplet. Neki pletu po vazda, te onda u čaršiji prodadu te čarape po kruna par. I kad idu u mlin vrtaju i do noći — vazda. Vidi površiti.

Zapone, pl., te se nose na japundžetu i na ćurcima, a grade ih gumbari ili narodni gombari. Oni su pravili i prtena i kožnata puceta za svako odijelo. (obrti narodni u Požegi u staro doba) Gombara bijaše još i u XIX. vijeku, dok nije tvorničarski napredak i taj narodni zanat učinio i kod nas suvišnim. Osim puceta pravili su gumbari i gajtane na hlaće i drugo odijelo.

Zašaknjača, f., Manchette. Naziv iz Dalmacije. U Lici vele kolijerići, u Bosni taclije.

Zašarak, m., ili uzorak. Narodni naziv je zašarak, pa je bolji nego „uzorak“ ili urnek.

Zatvoreni ogrovi, pl., dalmatinski konavljanski narodni (pošavni) šareni, svileni vezovi. Ima ih osam vrsti, i to sa ovim nazivima: I. Na ćempresiće ili noktiće ili donjogorski noktići, II. s jednom vodnjom, s vilicama ili slijepa, III. Ogrov od četiri ponta, IV. Sa pô škatulica ili na zmiju ili ćorava ili sa po života ili sa po srca, V. Od pet ponata s punjenicama, VI. Od pet ponata s pećicama, VII. Od pet ponata s cvijecima, VIII. Na škatulice ili sa svijem srcem. Ostali se ogrovi ne mogu svi zatvoriti, nego samo ovi. Vidi ogrovi.

Zatvorenica, f., isto što i zaveze zatvorene. Vidi zaveze zatvorene.

Zauzlica, f., Knopf, Knüpfen.

Zaveze, pl., na prsima Konavljanke veze se uz ošvu i pruce još i zaveza. Vidi otvorene ošve, — zaiglane ošve. — pruci. Zaveza se zove ono, što ostaje od prutaca pa do opleta. Zaveze mogu biti: otvorene i zatvorene. Ima ih i na: pečice, na skljućice ili skljućice, kadipača ili kadifača, na pečke na prstiće i bez izmeta. Tri su prve vrste fine, a ostale su „grеže“ t. j. kô lošije vrste. Vidi zaveze otvorene.

Zaveze otvorene, pl., vidi zaveze. Ovih ima devetnaest vrsti u kićene Konavôke. Evo im naziva: I. Veliki izmet, na pečice. II. Na velike pečice nazvane i na šestice, III. Na pečice sa pô zupka. IV. Na pečice bez cvijetaka. V. Na male pečice otvorene. VI. Na velike ključke i škljuke. VII. Na male skljućice na zavrtak. VIII. Pečki po po se ili „poposke“ IX. Pečki, s krivaljicama. X. Pečki, nazvani dugajlice i dugarele. XI. Otvoreni pečki na šljepice. XII. Pečki s cvijecima ili s zvijezdicama ili na žmirke ili na pečice posipanice. XIII. Pečki ne po po se ili na lovorski izmet. XIV. Sa dva izmeta na krivalje i prstiće. XV. Otvoreni prstići. XVI. Otvoreni prstići na peljarice ili trči-vez (za dijete). XVII. Šuplji prstići ili ćempresići ili na jagodice. XVIII. Kadipača ili kadifača. — XIX. Na

velike pečice. — Osim otvorenih zaveza ima i zatvorenih i to jedanaest vrsta. Vidi zaveze zatvorene.

Zaveze zatvorene. Vidi zaveze i zaveze otvorene. Evo im naziva: I. Zatvorene na pečice. II. Zatvorenica na skljućice. III. Zatvorenica na male skljućice, drite ili mile duplače. IV. Zatvorenica na velike pečke sa dva izmeta ili miljanski izmet ili na brazdice. V. Zatvoreni pečki ili lovorski izmet. VI. Zatvoreni na pečke, nazvan na orlove. VII. Zatvoreni prstići za udovicu. VIII Zatvoreni prstići (drugi). IX. Zatvoreni na štapke. X. Zatvoreni na cvjeturke bez izmeta. XI. Na žičice ili na okoline bez izmeta ili na kolačiće.

Zavod Bergera u Zagrebu, (Jelačić trg 2), Dosele je g. Berger priredio 44 izložbe po velikim evropskim gradovima, pa su svagdje proizvodi naše kućne industrije pobudili veliku pažnju i priznanje. Nekoliko puta je i u Zagrebu uredio izložbe proizvoda hrvatske kućne industrije, priredjene u prvom spratu zgrade, gdje g. Berger imade svoju trgovinu. To je čitav niz soba, nakrcan od poda do stropa proizvodima naše tekstilne kućne industrije. Izložba je u njega vrlo krasno uredjena, te čini najugodniji dojam. Tu je izloženo tkanina u narodnom slogu sa raznolikošću bujnošću motiva, koji iznenadjuju koli svojom jednostavnošću i ljepotom toli krasnom tehnikom, obradbom. Ne znaš, čemu da se više diviš, da li tkaninama za odijela ilí drugim predmetima. Od ukusnih gospojinskih oprava, i bezbrojnih bluza ima čudo ljepote! Te oprave i bluze sretnom kombinacijom motiva i boja mogu služiti i najotmenijim gospojama za odijevanje te su vrstne iztaći njihove čare jače nego ikakova moderna toaleta. Nosi ih naša aristokracija vrlo rado kao: Presvj. banica u Zagrebu, grofica Gabrijela Pejačević, Bude pl. Budisavljević, barun Lujo Vranicany, Dr. pl. Mihalović, grofica Kulmer, grofovi Janković, barun Rauch, Fr. pl. Žigrović-Pretočki i dr.

Zavrtače, pl, narodni konavljanski vezilački motiv na rukave.

Zavrtak, na zavrtak, male skljućice na zavrtak; m., naziv konavljanskog vezilačkog motiva. Na zaveze otvorene

Zbijene grane, pl, rade se pozlatinskim vezom, ali samo na košulji u Slavoniji. Vidi vez objeliki.

Zlatinska jabuka, f, naziv za slavonski vezilački motiv tehnike zlatinske ili „za jednu žicu". Ima i zlatinska grana. Jabuke se lako mogu prekrojavati u nove grane. Slavonka to čini ovako: najprije naveze dimitak ili legutak ili oboje. Vidi vez legutak. Tada odbroji uzduž i prijeko čisanica, koliko treba, ali ne sa dimitkom, nego provlačeći konac uzduž i prijeko

„tri na iglu“, „tri pod iglu“, da vazda može brojati čisanice. Ovaj razbroj tvori četiri prava kuta. Jedan od tih kuta raspolovi, ali ne legutkom, nego pružajući konac koso tri na iglu, tri pod iglu. Na vrhu okomita razbroja naveze četiri šiljka ili dva tulipana (vidi tulipan), ali samo onoliko, što je u ovoj osmini, recimo samo desnu (ili lijevu) stranu jabuke. Na vrhu kosa razbroja s lijeve strane (ili s desne) naveze gore pola tulipana, a pod njim polovicu ili cijeli tulipan. Još izveze legutak na sve četiri strane, t. j. napravi krštenice pisancem, koje hoće vrste, pa onda samo ovo iz osmine ponovi osam puta i eto joj nove grane! Vidi vez dimitak. — Kao što je grana od osam jednakih dijelova, tako je i jabuka. A i vršika nije ništa, do li okrnjena jabuka, za to kada se prostor grane razdijeli na osam dijelova, treba isto tako učiniti s prostorom jabuke i vršike. U jednoj osmini naveze ma koji šiljak, ponovi ga osam puta i eto nova jabuka! Šiljak vršike može i da podvostruči ili početverostruči i eto nova vršika! Vješta vezilja će koji put vršak vršike ukrasiti kakovim šiljkom, a sa strana metnuti dvije četvrtine od jabuke, pa onda ne će nevješto oko ni opaziti, da je vršika dio kakove jabuke. I za to ima vršika pravilnih i nepravilnih. — (L.)

Zlatne postave, pl., žice za vez (or filé).

Zlatno ćereće*, n., To je bosanski staninski bez, koje se tka kao obično ćereće samo mjesto tire uzmu zlato. Prije bi uzimali pravo zlato, a to se je lijepo dalo prati, pa kad se to platno razdre, oni izvade zlato i rastope ga u findžanu na žeri, pa od njega kuju što hoće ili ga prodadu. — Ako „uzvode zlatom“, onda je zlatno ćereće.

Zlatovez, m., Goldstickerei. Hrvatske tehnike jesu ove: telnjak, suhozlatica, vala, ubor, puni niski vez, susma, redak, biserdžik i poklopac zlatnica, kapljica, debeli stambolski zlatovez, telukčijski vez, vez brojem (pravac i krivac, mušebak), šljokanka, puli vez i filigrana.

Zlatovez en cabochon, m., zlatovez i zlatne kere u francuskom štilu na trokutnim motivima. Njime vezu haljine za ples, (izg. ankabošo).

Zlatovez filigranski, m., Goldfiligranarbeit. Ovo je prekrasna staroslavenska vezilačka tehnika, nalik je na keranje iglom. Radila se je mnogo u zagrebačkoj samostanskoj školi (dônji konvikat), te je amo došla poznata danska vezilja Sara Rasmuzen i dulje vremena boravila u samostanu, da nauči taj vez. To je bilo godine 1885—1887. Sada se više toliko ne radi. Vrlo je mučan posao. Traži vanrednu vještinu. Radi se zlatnom nitkom i svilom žutom, zelenom ili ružičastom (obično). Rade se fini listići i perca za cvijeće, a od

ovih se onda sastavljaju grane ili cvjetovi, koji služe za nakit igle pod vrat, za plesni nakit na rame i t. d. U Zagrebu se je mnogo nosio taj nakit, a taj se je rad visoko cijenio. — Radi se ovako: na papir za pauziranje (Pauspapir) nacrtaju listić (jedan), onda to napnu na komadić voštanog platna (u veličini od prilike 1 četv. dcm). Konture pričvrste na platno i onda u ruci vezu taj prekrasan vez. Jedan listić treba raditi pola dana, jednu ružu po četiri dana; ali je i divan posao.

Zmajevi, pl., vezilački ornamenat. Simbolski znači: preziranje.

Zmajevske slike, pl., dolaze u ornamentici sagova. Ove su perzijskoj ornamentici tudje, a osebina su istočno-azijske, osobito kineske umjetnosti. Od ove i potječu, pa ih vidjamo i u ornamentima perzijskih ćilima. Osobito u okolici ćilima (Bordure). Tu vidjamo u redovitom ponavljanju jednu skupinu do druge, a u njoj dvije krilate, mladjane, muške figure t. zv. raskošni sagovi), od kojih jedna često sjedi nogama poda se i drži ljuštaru u rukama, a druga kleči prama prvoj obrnuta i pruža pladanj s granama. Medjuprostori ispunjeni su cvijetnim vijencima, a medju ovima sjede ptice i oblacima nalik crtarije, koje okružuju figure.

Zmijačka ošva, f., naziv konavljanskog veza. Vidi otvorene ošve.

Zmijočica, f., ime narodnog motiva za vez iz Hrvatske.

Zora, f., isto što i zorkulja. Naziviz Slavonije: „O poklada opremim se lipo: Zoru, laće i dikine gaće, Diko moja, kupi mi ambrelo, Da ne gori moje lice b'jelo! Kupi diko, dva tri lota zlata, Da navezem pošu oko vrata!"

Zrnjem vez, m., ili, sitno zrnje, m,, Veze se u županiji modruško-riječkoj i u Banovini. Njime kite djevojke pregače umjesto običajnog ovdje ukrasa: „rizom". Taj vez vrlo zgodno rade i zrnjem (perlama). Ne navadja ga na konac ili predju, jer bi veli -- „pukla", već na konjsku strunu iz repa. Ova mora biti od bijela konja, da se kroz zrnje ne vidi. Uzimlju po 4—5 struna, te navadjaju (komponujući uzorak iz glave) sitno zrnje u svim bojama. Taj je vez na oči kao vrlo čvrsta šarena „borta". Vrlo ukusan i i lijep posao.

Zubačka velika, f., naziv konavlj. motiva za vez. Vidi otvorene ošve.

Zubačke ošve, pl., vidi ošva na košulji Konavljanke. Ošve se mogu svrstati u nekoliko skupina kao: zubačke, krilače s čestim nogama, i krilače s rijetkim nogama, ošve od kadipače, gusjenačke, ošve na škatuljice. Od napomenutih otvorenih ogrova (vidi otvoreni ogrovi) mogu služiti i na ošve ovi: I.) sa tri ponta, II. od četiri ponta, III. od pet ponata

s punjenicama, IV. od pet ponata s cvijecima, V. od pet ponata s pećicama, VI. ogrov na škatulice . . Vidi otvorene ošve.

Zubići miši ili mišji zubići, pl., naziv za slavonsku vrstu rasplita. Vidi tronoge rasplitane. Miši zubići mogu se raditi ili „na veće“ ili posve „u veliko“, (onda takov rasplit u gornjoj Hrvatskoj (oko Siska) zovu „jošinak“). Vidi jošinak.

Zupke, (male i velike), pl., naziv konavljanskog vezilačkog motiva. (Vidi rukavi otvoreni). Zupke su i od više vrsta, zovu se: s jednim zupkom, — sa pô zupka, — pokala zupci, — sa četiri zupka, — svom kosjeračom, — sa tri zupka, — zavrtači s zupkom i t. d.

Zvijezde, pl., vezilački ornamenat, Simbolski znači, ako su jasno vezene radost, ako tamno žalost, kao pojedince otkrivanje neprijatelja, izdaju; — ako po više dobre prijatelje.

Zvoncad, n., vezilački ornamenta. Simbolski znači nevolju, neprijateljstvo.

Zvrkovi mali, pl., motiv vezilački u Konavlju. Vezu ga na rukave. Ima ga u više varijanta: mali zvrkovi ili zavrtači s zupkom; mali zvrkovi s ključicama ili sa pô zvrkova; zvrkovi ili zavrtači s malim cvijecima; veliki zvrkovi s velikim cvijecima; veliki zvrkovi i velika kosjerača: potpuni zvrkovi i t. d.

Ž.

Žalosni vez, m., vidi veseli vez. Vez za požalicu.

Ždralovići, pl., narodni motiv za vez. Vidi ptičnjak.

Žep*, m., aplikacija od iste čohe kao i kašarluk na bosanskoj seljačkoj ječermi. To nije pravi žep, samo je tobož u formi žepa; ali nije drugo nego nakit. Narodni vez bosanski ima razne vrste toga nakita. Vidi kašarluk.

Žičice, pl., naziv konavljanskog narodnog vezilačkog motiva. Vidi zaveze zatvorene.

Žiljnjaci, pl., Pulswärmer. Naziv iz Posavine, selo Palanjak.

Žir, m., vezilački ornamenat. Simbolski znači zdravlje.

Žirići i karamfili, pl., uzorak za narodno slavonsko promaljivanje. Od žirova i stilizov. karamfila složen je prlo originalan motiv za pletivo na kuku u hrvatskom štilu. Ako se plete tankim pamukom i čvrsto mnogo je nalik na priplit. Širok je od prilike 15 cm. Slavonke ga rade na njedra muške košulje, na jastuke i t. d. Ptetivo na kuku od vrlo ugodnog dojma. Te bi motive valjalo iskupiti i štampati, da se ne izgube.

Žito, n., vezilački ornamenat. Simbolski znači: nemir, tuga, briga.

Žmirice, na žmirice, pl., s jednom vodnjom, naziv konavljanskog veza. Vidi otvorene ošve.

Žmirke, na žmirke, pl., naziv konavljanskog vezilačkog motiva. Vidi zaveze otvorene.

Žutica, f., narodni bez iz Konavlja.

Žuti bojadžik, m., narodni bez iz Rejzovića, kotar Ključ. Tkanje iz novijega doba.

Žutnica, f., starinski konavljanski vez. Vidi vezovi crni.

Jelica Belović-Bernadzikowska napisala je ova djela:

110 igara. Izd. Hartmanove knjižare Zagreb. Godine 1895. Sa slikama.

Iskrice iz svjetske književnosti. Izd. hrv. ped. knjiž. zbora, Zagreb. 1896. (raspačano.)

Naša omladinska literatura. Izd. ur. Šk. Vjes. u Sarajevu. g. 1897. Dobiva se u Zagrebu kod hrv. ped. knjiž. Zbora.

Dječija psihologija današnjeg vremena. Izd. ur. Šk. Vjes. u Sarajevu. god. 1898.

Iz moga albuma. Psihološke fotografije. Izd. ur. Šk. Vjes. u Sarajevu g. 1899.

Poljsko cvijeće. Narodne pripovijetke iz Herceg-Bosne. Sa slikama. Izd. hrv. ped. knjiž. Zbora god. 1899. u Zagrebu.

Meanderi. (Knjiga kevicama). Izd. sveučilištne knjižare g. 1900. u Zagrebu.

Razgovor cvijeća. Izd. Malog Dobrotvora, g. 1901. u Zagrebu.

Intelektualni i moralni razvitak djeteta. Prijevod **Compayréa** iz francuskog Izdanje hrv. ped. knjiž. Zbora u Zagrebu g. 1903.

Наша кезица. Издање „Новог Васпитача", г. 1904. у Сремс. Карловцима. (Prilog psihologiji narodnoj.)

Hrvatska čitma. Izd. „Naroda" u Požegi g. 1905.

Gradja za tehnološki rječnik ručnog rada. (leksikon, 640 strana vel. form.) Izdanje bos. zemalj. vlade, Sarajevo. Od god. 1898—1906. Sa slikama.

O renesansi naše vezilačke umjetnosti. Izdanje „Lloyda". Trst. Cijena 50 fil. Dobitak u korist družbe Ćirila i Metoda u Istri, 1906.

Hrvatski narodni vezovi. Izdanje nakladom knjižare Ljudevita Szeklera Osiek.

Naša javna štampa o radovima Jelice Belović-Bernadzikowske.

Donosimo nekoliko ocjena, da se vidi važnost i potreba ovakova stručnog djela u nas. Nijesu nam pri ruci svi listovi i glasila, koja su sa zasluženom pohvalom govorila o književnom radu autorice na ovome dosele posve neobradjenu polju naše narodne vezil. umjetnosti.

Banovac (Petrinja) od 20. siječ. 1906.: „Mora se pripoznati, da nema plemenitijeg posla, nego srca svojih zemljaka oduševiti za stvar, koju držimo važnom i boriti se za ideju, u koju vjerujemo. A to čini gospodja Belovićeva već kroz sav svoj književni rad. Gore napomenuto djelo prava je „special attraction“, jer obradjuje tema, u nas dosele gotovo nikada još ozbilno ne taknut.“ i. t. d. i. t. d.

Crvena Hrvatska (Dubrovnik) od 29. pros. 1905.: „Prekrasni naši vezovi, kojima se dive i probirači Englezi i fini francuzi, dobili su u Jelici Belovićevoj tumača, punog umjetničkog shvaćanja i bogatog stručnog znanja. Ona je propotovala gotovo sve krajeve, gdje živi dobri naš narod i upoznala do temelja dušu njegovu; pa je tako mogla iznijeti zasebno biće naše narodne umjetnosti kao dosele niko u nas. Njezin duboki, vedri temperamenat opisuje nam naše vezove tako živo i toplo kao da ih očima gledamo. Njezin leksikon zaista nije suhoparna lektira, te može da udovolji i etnografa i jezikoslovca i umjetnika i književnika i školsko dijete i modnu damu.“ i. t. d.

Dalmatinska smotra (Zadar) od 1. IX. 1904. „Neka slavni čitaoci uzmu moj kategorički sud, da je Belovićeve „tehnološki rječnik“ najbolje i najpotrebnije sredstvo za valjano proučavanje narodnih naših radnja. Sve što i iz daljega zasjeca u taj predmet, u njemu se nalazi, bud pod našim ili tudjim imenom. Narodnja nošnja raznih naroda, zemalja i sela ima tu svoje opise, a i načini mnoge izradbe prikazani su u njemu shvatljivo. Za mene ta knjiga ne zaostaje u vrijednosti i uredbi niti najmanje folbtorističkom zborniku jugoslavenske akademije.“ i t. d.

Dnevni list. (Zagreb) od 25. [illegible]nja 1905. „Patriotična francuska aristokracija nastoji probudit[illegible] nar i interes, pozivajući francesku publiku, da vidi: što je nek[illegible] franceska žena bila u stanju

načiniti. U nas se je poticalo u više mahova na mar za domaćim vezivom i domaćim tkanjem. U nas je u toj struci Belović-Bernadzikowska jedina rekao bih — prava poslenica na tom polju. Daj Bože, da, njezin glas, ne bude — glas, „vapijućega“ podsjećivajući na propast naših veziva, ćilima i dalmatinskih čipaka.“ i t. d.

Hrvatski Sabor u Zagrebu. I ovdje je bilo govora o zaslužnom radu književnice Jelice Belović oko podizanja hrvatskih (i srpskih) narodnih vezova, i to na 20. siječnja 1905. u govoru narodnog zastupnika Jurja Tomca, koji ju je zanosnim i toplim riječima hvalio za njezino pisanje o narodnim vezovima, te upozorio i visoku vladu na njezino nastojanje. Ono je u novije doba od hrvatske zemaljske vlade i zaista našlo dostojnu pažnju i uvažavanje.

Narodna obrana. (Osiek 12. srpnja 1905). „U našim etnografskim muzejima, kao i u svim našim školama morala bi se nalaziti i djela (teoretična) ove struke n. pr. iz pera stručnjakinje Jelice Belovićeve, da se u našoj publici pobudi interes za hrvatsku narodnu umjetnost i za originalni naš stil u ornamentici, kako ga iznosi i dvorski dobavljač g. Berger u Zagrebu.“ i t, d.

Hrvatski glasnik. (Sisak). 1905. Iz pera vrlog stručnjaka Ferde Hefelea: „Uz to epohalno književno djelo neumorne radnice Jelice Belovićeve lijepo bi pristala jošte popratnica, gdje bi se opet nizale sakupljene misli o narodnim vezovima onako, kako nam ih je spisateljica rasijane po novinama zaredala, ne bi li si naše oblasti, naše pučke škole, naše seljanke i gradjanke za dušu privezale osebujno krasne narodne vezove, za kojima će i nadalje ne samo narodna čast već i narodna korist porasti.“ i t. d.

Narodni list. (Zadar) od 1. siječ. 1906. „Upozoriti nam je na obilne radove o narodnim našim vezovima, što ih je napisala Jelica Belovićeva. Oduševljujmo se za naše narodno blago, jer je vrijedno oduševljenja!“ i t. d.

Novi list. (Rijeka) od 6. studena 1904. „Eno je gradjeno djelo neumornim trudom i obilnim duševnim kapitalom, time bi se djelom i veći narodi, nego što smo mi, ponosili, a mi ga zar cijeniti ne smijemo? Autor toga epohalnog djela je gospodja Jelica Belović-Bernadzikowska, koja imade kao književnica veliki krug zanosnih štovatelja ne samo u našoj Hrvatskoj, nego i u Dalmaciji, Srbiji, Bosni, Hercegovini, Istri, Južnoj-Ugarskoj i svuda gdje naš narod živi. Ona je u nas dosele jedina spisateljica, s kojom se i Hrvati i Srbi jednako ponose, jednako joj veoma radove cijene. Ona je član bečke udruge za podizanje hrvatsko-dalmatinske narodne industrije, ona je suradnica svih srpskih zavoda, koji rade u to ime, hrvatska vlada imenovala ju je odbornicom u društvu za unapredjivanje vezilačke umjetnosti, kome je na čelu sama Presvijetla banica

Lila Pejačević, a i bosanska vlada bolje radnice i hrvats. književnice od nje nije imala.“ i t d.

Наше доба. (Novi Sad) od 5. 1904. „Poznat nam je umni rad popularne spisateljice Jelice koja je u nas Srba kao i u Hrvata jednako omiljela, pa je željeti, da ona naskoro napiše knjigu o narodnom vezivu za širu publiku. Dosele je slabo tko pomagao u tom poslu našu književnicu, pa se tim više divimo, kako je sama mogla svladati toliki materijal! — „Agramer Zeitung,“ Bosnische Post, Česka mysl, Zeit, i gotovo svi naši listovi donosili su već pohvalne ocjene o njezinim radovima, a za druge mi nije poznato.“

Народност. (Zemun) od 28. marta 1904. „O našoj narodnoj ornamentici, o čistom našem narodnom stilu, kakav je na vezovima srpskim, pa i o premnogim vezilačkim tehnikama narodnim, malo, vrlo malo se je dosele ikada u nas pisalo. Tim više smo zahvalni čestitoj i visoko naobraženoj gospodji Belovićki, što je svoje zlatno pero posvetila ovoj struci. Ona je bila stvorena za taj posao sa svojim znanjem od 5—6 evropskih jezika i sa svojom ljupkom ženskom ćudi, koja se ogleda i u njezinu peru. Upozorujemo srpsku akademiju (folkloristički odio) na njezine radove, koji su i u zagreb. jugoslaveoskoj akademiji našli zasluženu cijenu.“ I t d.

Osvit. (Mostar), 22. ožuj. 1905. „Jedna od najmarljivijih naših hrvatskih spisateljica jest svakako naša teta Jelica.... Pratio sam razvoj njezinog rada oko hrvatskih vezova, videći koliko se je žrtvovala ta marna pčelica za čistoću našeg hrvatskog jezika, boreći se svom silom protiv tudjinštine, koja je baš pri ženskom ručnom radu u današnje doba preotela veliki mah. Gospodja Jelica slomila je nejednakost nazivlja u žen. ruč. radu, koja se je nejednakost iz jednog kraja prenašala u drugi izdavši spomenuto djelo i označivši svaku tudjicu.“ i t. d.

Preporod. (Zagreb) br. 5. 1905. O radovima Jelice Belovićeve na polju naše narodne vezilačke umjetnosti iznijele su sve hrv. i srpske novine opširne i lijepe ocjene, samo (zagr. učiteljski list) „Napredak“ šuti. I t. d. Učitelji i učiteljice su prve pozvane, da unapredjuju narodne vezove, to želi i visoka vlada. i t. d.

Pokret, (Zagreb), 13. list. 1905. „Revna i okretna gospodja Jelica Belović-Bernadzikowska, koja upoznaje sve više strani svijet (a i domaći) putem svojih strukovnih članaka sa divotama naše kućne industrije, a kraj toga bilježi izvorne nazive, što ih narod rabi kod svoga raznolikog rada, sabrala je krasnu kolekciju vezova na račun muzeja trgovačke komore u Zagrebu. Neki od tih vezova od velike su istoričke važnosti, jer je vrloj folkloristici do toga, da dokaže, kako naše narodne vez. tehnike nijesu imitacije iz „Wiener Mode“ nego originali, koje je moderno vezenje već od vjekova usvajalo i proširivalo.“ i t. d.

Prosvjeta, (Pula, Pola) 1. velj. 1906. „O renesansi naše vezilačke umtejnosti pisala je mnogo Jelica Belović-Bernadzikowska, pa te radove toplo preporučamo.“ i t. d.

I „**Prosvjeta**“ iz Zagreba donosila je u više puta vrlo prijazne vijesti o ovome radu.

„**Српска Везиља**,“(Vršac, Banat) 1. dec. 1904. „Tehnološki rječnik ručnog rada iz pera Jelice Belovićeve akademičari naši punim pravom nazivlju epohalnim djelom. I mi ćemo u „Srpskoj vezilji“ štampati što više njezinih radova, jer su prave dragocjenosti. Ona je nastavila započeti rad naše Savke Subotićke, s kojom dopisuje i čiju ljubav i počitanje uživa u zasluženoj mjeri“ i t. d.

Prava crvena Hrvatska. (Dubrovnik), 20. jan. 1906. „Ima više godina, da gospodja Belovićka, naša najbolja folkloristica proučava narodnu ornamentiku, sakuplja narodne vezove, piše o tom neprocjenjenom blagu hrvatskoga naroda po gotovo svim našim, a i stranim novinama, pa se njoj imade zahvaliti veliki pokret na bolje u toj stvari . . . Da navodim citate iz njezinih radova, daleko bih zašao, jer je svaki redak zlata vrijedan, jer je potekao iz srca žene, koja svome narodu sretniju budućnost želi, koja osjeća s narodom, za nj žive i radi, eda bi i on prezren, zapušten jedan dan stupio u kolo naprednih naroda.“ i t. d.

Samoborski list (u veljači 1906. — „Hrvatski narodni vezovi“ (Osijek) je djelo veoma prikladno za širu publiku, jer se nadamo da će za takovom lektirom odsele težiti i oni, kojima možda nijesu bila poznata ostala djela u ovoj struci iz pera Jelice Belovićeve kao: njezin leksikon, njezinih 6 brošura, koje su u hiljadama egzemplara rasturene u narod i njezine stotine članaka iz područja narodne tekstilne industrije.“

Tršćanski Lloyd. (Trst) 25. velj. 1905, i kasnije u više brojeva. „I u nas počelo se je neumornim nastojanjem Jelice Belovićeve i drugih više raditi u prilog našoj vrlo krasnoj domaćoj industriji i umjetnosti iz ženske ruke. Pa smo zato rado, da i trgovačke i obrtne krugove upozorimo na to prekrasno djelo. Takog djela ne imaju ni Njemci, ni drugi narodi. Možemo se zaista ponositi s njime!“ i t. d.

Васпитач, (Srijemski Karlovci), br. 2. 1905. „Leksikon o narodnim vezovima potrebna je knjiga, te zaslužnoj i uglednoj književnici služi na čast.“ i t. d.

Женски свет. (Novi Sad) 1. sept. 1901. „Jedna od najvrednijih današnjih naših književnica, gospodja Belovićka napisala je knjigu o narodnim vezovima, kojoj želimo obilnu prodju.

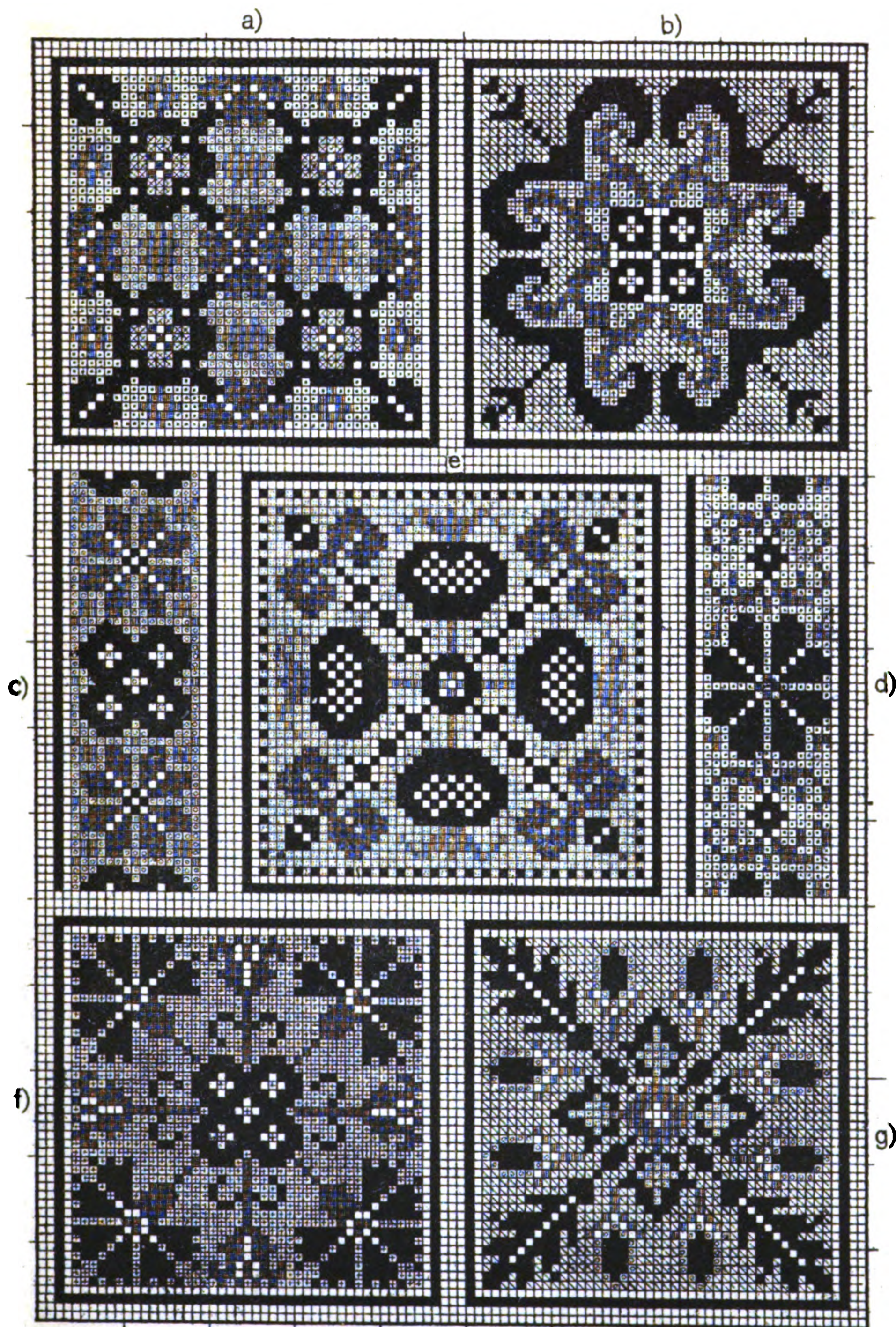
Ona je uredila i etnografski muzej u Zagrebu i katalog za ovaj muzej i t. d.

Sabrala: **nakladna knjižara.**

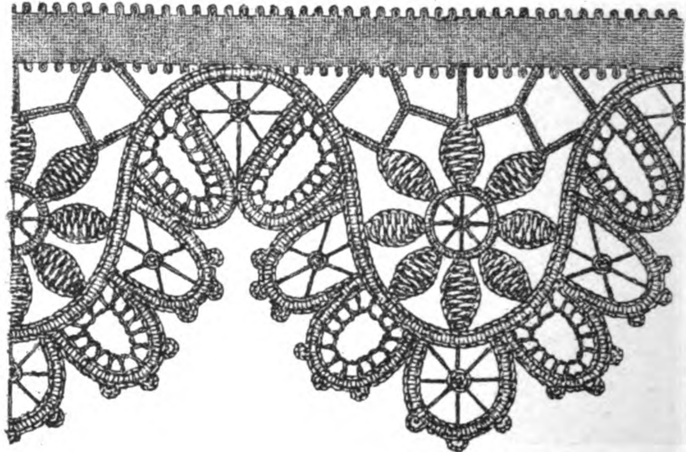
I. Krstački vezovi (vezovi brojem).

a) punjenice cvjetovi; b) sklopite lale;
c) kolica; d) rezana ruža; e) jabuka;
f) karamfili i kolica; g) borići.

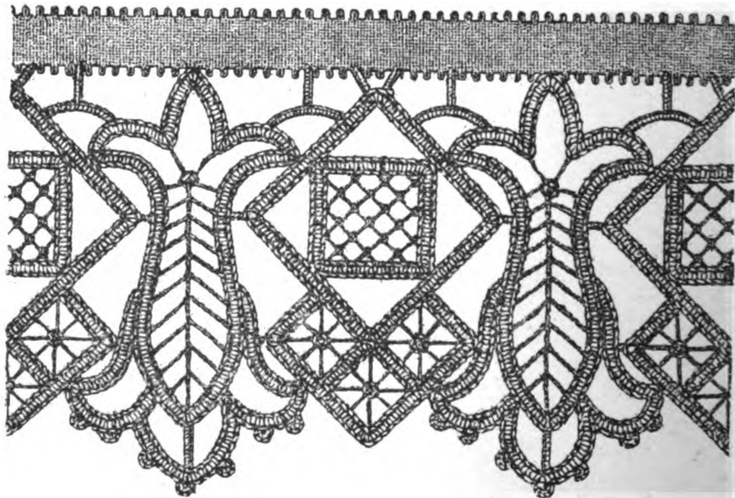

IV. Čitme i kere.

a) kere na kere, katori, pupice, (Picots).

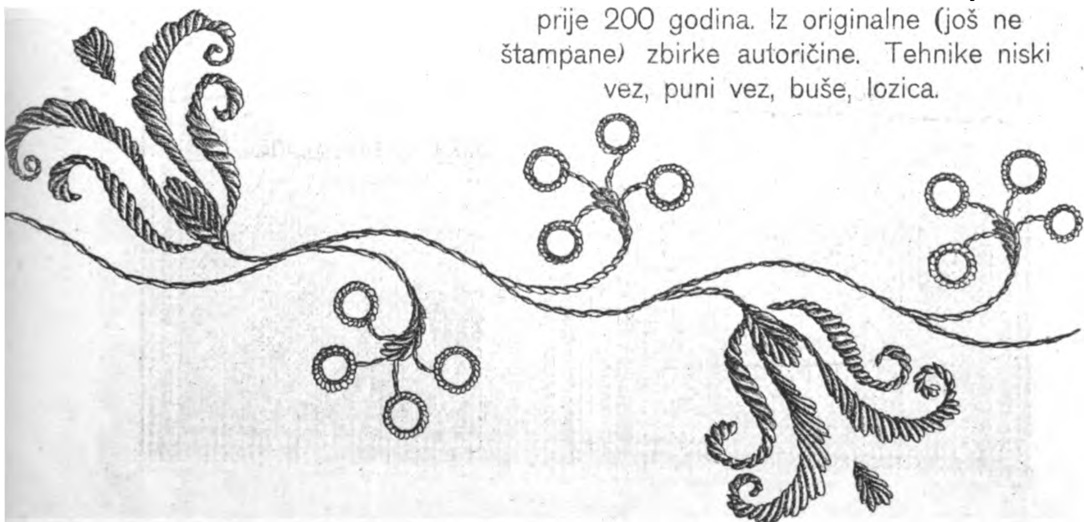
b) ljiljan-kere (izriz sa katorima), mreška.
Vrlo stari hrv. orn.

V. Vez po potpisu.

a) zlatovez. Ornamenat je 100 godina star. Tehnike: susma, redak 1), biserdžik 2), kapljica 3), poklape 4), dukatli 5).

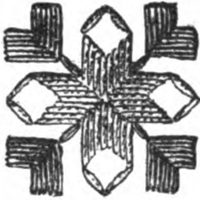
b) šareni svilovez ili bijeli vez. Stari hrvatski ornamenat, radio se je već prije 200 godina. Iz originalne (još ne štampane) zbirke autoričine. Tehnike niski vez, puni vez, buše, lozica.

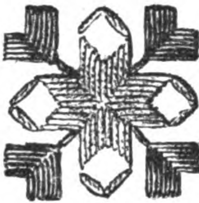

II. Pošavni vezovi brojem.

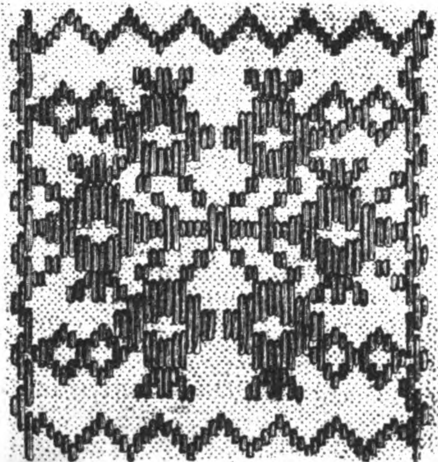
Slika d) provlaka, podvlakno, prebirni našiv (kuke), križeki.

c) krpečki našiv.

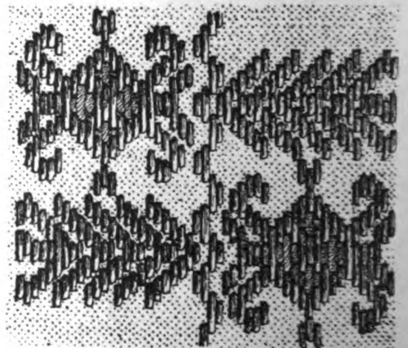

Slika b) prijebor i pismo, utkanica.

Slika a) preseganac i razvaruša.

a) omotana šupljika, zrnka, đulići, (listovi) i „zatvorene“ kitice.

b) šupljac porub, kitice sa katorima, pošavno naopačno, ispisara, obamet, (zvjezdanac.)

30

TISKARA LJUDEVITA SZEKLERA,
Osiek, gor. grad, Dessatijeva ulica.

